

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**VÝSKYT, FREKVENCE A VYJADŘOVÁNÍ
KOORDINAČNÍCH VZTAHŮ V TEXTECH
ODBORNÉHO FUNKČNÍHO STYLU**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jana Šustrová

Učitelství pro střední školy, obor ČJ-NJ

Vedoucí práce: PhDr. Jana Vaňková

Plzeň, 2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 28. března 2018

.....

vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní PhDr. Janě Vaňkové, vedoucí mé diplomové práce, za její cenné rady a podporu při zpracování této práce.

OBSAH

ÚVOD	7
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE	9
1.1 Úvod do problematiky syntaktických vztahů	9
1.2 Vymezení syntaktického vztahu koordinačního	11
1.2.1 Koordinace začleněná	11
1.2.1.1 Výrazové prostředky vyjadřování koordinačního vztahu	13
1.2.1.2 Významové poměry mezi členy koordinační skupiny	15
1.2.2 Koordinace nezačleněná	20
1.2.2.1 Výrazové prostředky vyjadřování koordinačního vztahu	21
1.2.2.2 Významové poměry mezi koordinovanými větami	22
1.3 Odborný funkční styl	30
1.3.1 Vymezení stylu	30
1.3.2 Diferenciace odborného funkčního stylu	31
1.3.3 Stylová norma funkčního odborného stylu	31
1.3.3.1 Kompoziční rovina odborných komunikátů	32
1.3.3.2 Syntaktická rovina odborných komunikátů	32
1.3.3.3 Lexikální rovina odborných komunikátů	32
1.3.4 Slohové útvary odborného funkčního stylu	33
2 METODY ZPRACOVÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE	34
3 VLASTNÍ ANALÝZA	37
3.1 Analýza koordinačních vztahů – vědecký text z oboru sociologie	37
3.2 Analýza koordinačních vztahů – vědecký text z oboru historie	44
3.3 Analýza koordinačních vztahů – popularizační text z oboru sociologie	48
3.4 Analýza koordinačních vztahů – popularizační text z oboru historie	54
3.5 Závěry kapitoly Vlastní analýza	58
ZÁVĚREČNÉ SHRUTÍ	65
RESUMÉ	67
POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	68
SEZNAM GRAFŮ	70
SEZNAM TABULEK	71
SEZNAM PŘÍLOH	I

ÚVOD

Jakožto studentka vysoké školy se téměř denně věnuji četbě různých odborných publikací a textů. Odborné texty jsou po jazykové i obsahové stránce mnohdy dosti náročné. Jejich obtížnost je dána především složitostí vyjadřovaných myšlenek a realizací sémanticky náročných vztahů, např. vztahu koordinačního. Odborný styl však není pouze stylem komplikovaných komunikátů, v jeho rámci jsou vedle textů vědeckých vydělovány i komunikáty populárně naučné, jejichž cílem je zprostředkovat odborné znalosti neoborníkům. Tématem této diplomové práce je *Výskyt, frekvence a vyjadřování koordinačních vztahů v textech odborného funkčního stylu*. Volba tohoto tématu byla podnětována mým osobním zájmem nikoli pouze o českou skladbu a stylistiku, ale o jazykovědu jako takovou. Předložená diplomová práce sestává ze tří částí.

První část představují teoretická východiska práce, jež zahrnují celkem tři kapitoly. V úvodní kapitole je nastíněna problematika syntaktických vztahů, v jejichž pojetí existují mezi autory mluvnic českého jazyka jisté odlišnosti. Druhá kapitola je věnována vymezení syntaktického vztahu koordinačního, jenž je diferencován na koordinaci začleněnou a nezačleněnou. Tyto druhy koordinačního vztahu disponují typickými znaky jako výrazovými prostředky vyjadřování či významovými poměry mezi koordinovanými složkami. V neposlední řadě je v rámci teoretických východisek uvedena ještě charakteristika odborného funkčního stylu. Ve druhé části jsou pak popsány metody zpracování diplomové práce. Vedle metodického postupu jsou zde představeny publikace, které byly použity ke zpracování teoretických východisek práce, a také čtyři odborné komunikáty, vědecký a populárně naučný text z oboru sociologie a tytéž komunikáty z oboru historie, které se staly zdrojem jazykového materiálu určeného k analýze koordinačních vztahů dle předem stanovených kritérií. Třetí část práce nazvaná Vlastní analýza je věnována rozboru získaného jazykového materiálu. Výsledky analýzy jsou v závěru kapitoly zhodnoceny jak kvantitativně, tak kvalitativně.

Tato diplomová práce sleduje dva zásadní cíle. Cílem kapitoly Teoretická východiska práce je charakterizovat odborný funkční styl jako jeden ze základních normovaných funkčních stylů češtiny a podat ucelený přehled o podstatě syntaktického vztahu koordinačního. Druhým cílem této práce je potvrdit, zpřesnit či vyvrátit hypotézy stanovené s ohledem na analýzu koordinačních vztahů ve zvolených odborných komunikátech.

Formulovány byly celkem čtyři hypotézy:

- č. 1: *Předpoklad vyšší frekvence výskytu koordinačních vztahů v textech vědeckého stylu.*
- č. 2: *Předpoklad širšího repertoáru spojovacích výrazů mezi členy koordinačních skupin v textech vědeckého stylu.*
- č. 3: *Předpoklad vyšší frekvence výskytu vícečetných koordinačních skupin v textech vědeckého stylu.*
- č. 4: *Předpoklad vyšší míry rozvití jednotlivých členů koordinačních skupin v textech vědeckého stylu.*

Zhodnocení naplnění jednotlivých cílů této diplomové práce je realizováno v části Závěrečné shrnutí.

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

1.1 Úvod do problematiky syntaktických vztahů

Věta jakožto elementární jednotka syntaktické roviny jazykového systému představuje útvar s ustálenou gramatickou formou schopnou vyjádřit významy roviny sémantické. Konstitutivním prvkem této jednotky je predikativní výraz (predikátor) ve formě verba finita, jenž na základě svých syntaktických a sémantických schopností¹ rozhoduje o podobě věty, tzn. o *větné struktuře* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1986).

Větnou strukturu lze definovat jako *hierarchii syntaktických vztahů* (na rovinách výrazové a významové), do nichž mezi sebou vstupují jednotlivé syntaktické jednotky² (Čechová et al., 2000).

V pojetí, výkladu a terminologii *syntaktických* (tzn. *formálních i sémantických*) *vztahů* nejsou jednotlivé mluvnice českého jazyka jednotné (Hrbáček, 1997).

Mluvnice češtiny 3 (1987) rozlišuje dva základní syntaktické vztahy, dominanci a zmnožení syntaktické pozice. Dominanci vysvětluje jako závislostní vztah, v jehož rámci je užití syntaktického členu jako členu dominovaného podmíněno užitím členu dominujícího. Pojmem zmnožení syntaktické pozice pak označuje obsazení jedné skladební pozice skupinou skládající se ze dvou nebo více členů. Tyto členy vstupují uvnitř skupiny do vztahů, jež lze na základě aspektů formálních a významových rozdělit na dva typy: koordinaci a adordinaci.

Štícha et al. (2013) rozlišují vztahy formálně syntaktické a významové. Formálně syntaktickými vztahy jsou vztah závislosti a vztah souřadnosti. Vztah závislosti (hypotaxe) vysvětluje jako vztah mezi řídicím a závislým syntaktickým členem. Významovými vztahy vyjádřenými závislostí jsou pak determinace a predikace. Vztah souřadnosti (parataxe)

¹ Syntaktickou vlastností predikátoru se rozumí jeho valenční schopnost, tzn. schopnost „vázat na sebe jistý počet syntaktických pozic realizovatelných výrazy s jistou gramatickou formou“ (Grepl a Karlík, 1986, s. 120). Sémantická vlastnost pak spočívá v nutném doplnění participantů, již jsou zahrnuty ve významové struktuře konkrétních predikátorů (Grepl a Karlík, 1986).

² Funkci syntaktických jednotek jsou schopna plnit pouze taková slova, která disponují samostatným lexikálním významem, tzn. slova autosémantická (např. *Eva, pracovat*). Do větných struktur mohou jako celek vstoupit i následující slovní spojení: **předložkové spojení** (např. *před rokem, na zahradě*); **spojení autosémantického slova s modálním slovesem** (např. *smět odejít, moci zapomenout*), **fázovým slovesem** (např. *začít nadávat*) či **sponovým slovesem**, např. *být smutný, stát se umělcem* (Štícha et al., 2013).

spojuje dva nebo více členů se stejnou větněčlenskou funkcí. Spojením těchto členů vzniká paratactická skupina, jež může být rázu adordinačního, nebo koordinacího.

Šmilauer (1969) ve svém díle *Novočeská skladba* uvádí následující syntaktické vztahy:

- a) predikaci (přisuzování)
- b) determinaci (určování)
- c) apozici (přístavek)
- d) koordinaci (přiřadování)

Autoři publikace *Skladba spisovné češtiny* Grepl a Karlík (1986) rozlišují rovněž dva druhy syntaktických vztahů, subordinaci a koordinaci. Subordinačním vztahem jsou spjaty výrazy s odlišnou větněčlenskou funkcí, sémanticky na sobě závislé. Koordinací lze spojit výrazy plnicí ve větě funkci stejného větného členu, sémanticky se nedeterminující.

Marie Čechová et al. (2000) rozlišují v knize *Čeština – řeč a jazyk* syntaktické vztahy následovně:

1. vztahy sémantické:

- a) predikace, tj. vztah mezi přísudkem a podmětem (např. *otec spí, velryba je savec*);
- b) determinace, tj. zpřesňování jednoho slova slovem dalším (např. *zelený strom, město Praha*);
- c) adordinace, tzn. vztah dvou (nebo více) členů, který se podává jako tvrzení totožnosti, ale nevětnou formou (např. *Na našich největších řekách, na Labi a na Vltavě, vzrůstá lodní doprava.*);
- d) koordinace, tj. spojení slov označující různé skutečnosti, které mluvčí předkládá jako k sobě rovnocenně přiřazené v různém významovém poměru (např. *koupil jablka, hrušky a švestky*).

2. vztahy formálně syntaktické:

- a) podřadnost (hypotaxe);
- b) souřadnost (parataxe);
- c) řazení (juxtapozice).

V této diplomové práci bude dále popsána problematika syntaktického vztahu koordinacího, jejíž teoretické východisko představuje pojetí syntaktických vztahů dle *Mluvnice češtiny 3* (1987).

1.2 Vymezení syntaktického vztahu koordinačního

Syntaktický vztah koordinační neboli **koordinace** (přiřadování) představuje významový vztah mezi dvěma nebo více členy téže syntaktické platnosti a s touž sémantickou rolí, nebo mezi dvěma i více samostatnými výpověďmi³. Právě na základě syntaktické povahy koordinovaných členů jsou podle *Mluvnice češtiny 3* (1987) rozlišovány dva typy koordinace: koordinace *začleněná* a koordinace *nezačleněná*.

1.2.1 Koordinace začleněná

Koordinace začleněná je jedním ze dvou sémantických vztahů, jež jsou realizovány mezi členy zmnožené skladební pozice⁴. Přiřadováním jsou spojeny výrazy stejné syntaktické platnosti a se stejnou sémantickou rolí, které ale na rovině významové označují **různé referenty**. Násobným obsazením jediné větné pozice, v jejíž struktuře stojí syntaktické členy ve vztahu koordinace členské, vzniká tzv. *koordinační skupina, konstrukce* neboli *několikanásobný větný člen* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1986).

Koordinační konstrukce má obecně následující strukturu (Karlík a Gruet Škrabalová, 2017):

[koordinovaný člen]₁ – spojovací výraz, interpunkční znaménko – [koordinovaný člen]₂

Koordinační skupina může být tvořena dvěma nebo více členy. Ve vícečlenných skupinách lze jednotlivé členy uspořádat buď **lineárně**, např. Martin dostal k svátku [knížku], [rukavice], [šálu] a [bonbóny]; nebo **hierarchicky**, tj. koordinačním spojením koordinační skupiny s dalšími členy, např. Zítra se utkají ve čtvrtfinále [Polsko a Itálie] a [ČSSR a Francie]. Existují však i taková uspořádání koordinovaných členů, která jsou z hlediska hierarchie nejednoznačná, např. koordinační spojení ve větě *Pošli tam [Karla a Janu nebo Františka]* lze vykládat následovně: hierarchicky může být spojeno buď [Karla] a [Janu nebo Františka], nebo [Karla a Janu] nebo [Františka]. Za účelem rozlišení lineárního a hierarchického uspořádání členů se užívá různých výrazových prostředků, např. *Polsko s Itálií a ČSSR s Francií se střetnou ve čtvrtfinále* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Šmilauer, 1969).

³ Charakter samostatných výpovědí mohou mít **věty hlavní v souvětí souřadném** (např. *Setmělo se, zvedl se vítr, v dálce bylo slyšet hřmění*) nebo **souvětí podřadná**, např. *Když jsem to viděl, řekl jsem si, že raději půjdu pryč, ale vzpomněl jsem si, co jsem vám slíbil, a zůstal jsem doma* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987).

⁴ V tomto případě je vhodné užít terminologii *Mluvnice češtiny 3* (1987) a výraz *zmnožení syntaktické pozice*. Užití termínu *parataktická skupina*, jenž je použit v *Akademické gramatice spisovné češtiny* (Štícha et al., 2013), by nebylo přesné, jelikož koordinace začleněná může být realizována i hypotaktickou formou.

Každý člen koordinační konstrukce může být **holý** (např. *Koně a krávy se pásli na louce.*), **rozvitý** (např. *Zas se mu zjevují kysele zapáchající krčmy a železné kliky statků.*) nebo rovněž **několikanásobný**, např. *Několik půvabných, spíše roztomilých než monumentálních, zato však účelných i pohodlných děl* (Šmilauer, 1969).

Složky koordinační skupiny mohou dle autorů Grepla a Karlíka (1998) tvořit:

- a) **nominální skupiny**: Přišel *Karel a Marta i tatínek s maminkou*. Petr četl rád *romány a povídky*.
- b) **adjektivní skupiny**: Do Prahy přišel jako *mladý, ale přesto už známý* básník. Marta si pořídila *pěkný, ale levný* kabát.
- c) **adverbiální skupiny**: Rád cestoval *vlakem i pěšky*. Jezdím sem *na jaře, v létě a na podzim*.
- d) **verbální skupiny**⁵: Pedagog má nejen *učit, ale i vychovávat*. Každá struna teď *se chvěje, pláče, výská*.
- e) **vedlejší věty s touž větněčlenskou platností**: *Kdyby ses mu omluvila a kdyby ti odpustil*, bylo by všechno v pořádku. Vařila nemocnému všelijaké koření, *které znala od babičky nebo o němž se dočetla v kuchařce*.
- f) **vedlejší věta a nevětná skupina**: *Přišel na návštěvu, a aby si poslechl nové desky. Za soumraku, a když na ni padl smutek*, sedávala u klavíru.

Několikanásobným může být každý větný člen. Zmnožení syntaktické pozice lze realizovat dvěma způsoby: koordinací *rozšiřující* a *sjednocující*. Podstatou **koordinace rozšiřující** je obsazení dané syntaktické pozice několika různými lexémy, např. *Otec a matka* odešli do biografu. V Lužánkách jsem potkal *Petra, Pavla a Honzu*. **Koordinace sjednocující** je pak založena na stažení dvou a více vět majících téměř všechny syntaktické pozice obsazené výrazy shodnými, přičemž koordinační skupina vzniká na pozici obsazené právě výrazy odlišnými, např. *Karel přinesl Janě [květiny]*. / *Karel přinesl Janě [knihu]*. → *Karel přinesl Janě [květiny a knihu]*; [*Petr*] jede na dovolenou do Španělska. / [*Norbert*] jede na dovolenou do Španělska. → [*Petr a Norbert*] jedou na dovolenou do Španělska (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1998). Vznik

⁵ Nachází-li se v jedné syntaktické pozici více sloves v určitém tvaru (*shodným s jediným* podmětem), může být tento jev vykládán buď jako několikanásobný přísudek, nebo jako souvětí souřadné. V rámci několikanásobného přísudku jsou koordinačně spojena taková slovesa, jež představují *prvky jednoho děje* (např. *Slunce svítí a hřeje.*) či vyjadřují *děje navzájem kontrastující* (např. *Mandlovala a skládala prádlo.*). V pozici několikanásobného přísudku mohou stát rovněž různá slovesa mající shodné rozvíjející členy, např. *Na náměstí všichni radostně tančili, zpívali, jákali*. Spojení sloves, jež vyjadřují *děje samostatné*, je považováno za souvětí souřadné, např. *Dobře se naobědval a šel ven* (Grepl a Karlík, 1986).

většiny koordinačních skupin lze z hlediska utvoření vysvětlit oběma způsoby, přesto však existují takové konstrukce, jež byly vytvořeny pouze jedním z nich, např. *několikanásobný subjekt* u určitých sloves (např. *Pět a dvě je sedm.*) či *ustálená sousloví* (např. *Prach a broky! Vojna a mír je největší román vůbec.*) jsou vždy založeny pouze na **rozšíření** syntaktické pozice. Koordinační konstrukce zastává ve větě funkci jediného větného členu, do ostatních syntaktických vztahů vstupuje jako celek (*Mluvnice češtiny 3, 1987*).

Koordinační skupina může být ve větě snadno zaměněna s útvary podobnými, jež však disponují jinou syntaktickou povahou. Za účelem správného odlišení koordinační skupiny od takovýchto útvarů je nutné dbát na podmínku existence koordinačního vztahu, totiž že výrazy ve vztahu přiřazování označují na rovině sémantické **různé** referenty (Grepl a Karlík, 1986; *Mluvnice češtiny 3, 1987*).

Autoři Grepl a Karlík (1986) ve svém díle *Skladba spisovné češtiny* uvádí následující příklady útvarů, které bývají mylně označovány za koordinační konstrukce:

1. **opakované výrazy:** *Tatínek, tatínek se vrátil!* (k.k.: *Tatínek a strýc se vrátili.*); *Ta má krásné, překrásné šaty!* (k.k.: *Ona má krásné, ale nemoderní šaty.*)
2. **zpřesňující přístavky:** *Skladba neboli syntax je část mluvnice.* (k.k.: *Skladba a tvarosloví jsou část mluvnice. Této části mluvnice se říká buď skladba, nebo syntax.*); *Přišla celá vesnice, dokonce i babičky.* (k.k.: *Přišli muži, ženy, děti, ba i babičky.*)
3. **přístavková spojení:** *Císař Karel IV., král český, zvelebil Prahu.* (k.k.: *Karel IV. byl král český a císař římský.*)
4. **dvojnásobný rozvíjející člen:** *Setkali se na náměstí u kavárny.* (k.k.: *Setkali se na náměstí a v parku.*)
5. **dodatkové připojení výrazu:** *Urazila jsi ho, a k tomu veřejně.* (k.k.: *Urazila si ho těžce, a k tomu veřejně.*); *Kup si oblek, ale pěkný.* (k.k.: *Kup si praktický, ale pěkný oblek.*)

1.2.1.1 Výrazové prostředky vyjadřování koordinačního vztahu

Na rovině formálně syntaktické bývá koordinace členská vyjadřována specifickými výrazovými prostředky: *parataxí*, *juxtapozicí* a okrajově *hypotaxí*. Volba určitého výrazového prostředku je závislá na významovém poměru (viz 1.2.1.2) mezi členy koordinační skupiny (*Mluvnice češtiny 3, 1987*; Grepl a Karlík, 1986).

Jakožto významový vztah mezi syntakticky rovnocennými členy bývá koordinace primárně vyjadřována **parataxi**, tj. pomocí souřadících spojek (tzv. spojení *syndetické*). Ve funkci spojovacího výrazu stávají především *spojky parataktické*, a to jak (1) *jednoduché*, tak (2) *dvojité*. Figurovat takto mohou ale i (3) *příslovce* nebo (4) *částice* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1998; Šmilauer, 1969).

- (1) **a, i, ani, ale, avšak, nebo, či**: *Otec a matka* strávili dovolenou na horách. Petr byl *šikovný, ale líný* chlapec.
- (2) **i – i, ani – ani, nejen – ale i, sice – avšak**: Měl *nejenom ženu, ale i děti*. Neměl *ani ženu, ani děti*.
- (3) **také, též, potom, zato, naopak**: Pracuje *pomalou, zato důkladně*.
- (4) **dokonce, notabene**: Byl *mrzutý, dokonce hrubý*.

Mluvnice češtiny 3 (1987) uvádí ještě příklady víceslovných spojovacích výrazů skládajících se buď ze (5) *dvou výrazů nespojkových*, nebo (6) *spojky a výrazu nespojkového*.

- (5) **jinak ovšem**: Petr mi koupil *krásný, jinak ovšem naprosto zbytečný* kabát.
- (6) **jakož i, a přece**: Jeho práce byla *obrovská, a přece k ničemu*. *Dobrovský, Šafařík, jakož i jejich básníci a vědečtí vrstevníci*.

Juxtapozičním vyjádřením koordinačního vztahu se rozumí spojení členů koordinační skupiny užitím grafických, nikoli lexikálních spojovacích prostředků (tzv. spojení *asyndetické*)⁶. Jednotlivé členy skupiny jsou kladeny prostě za sebou. Prostřednictvím juxtapozice jsou spojovány především (1) *věty*, méně časté je juxtapoziční spojení (2) *větných členů* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Šmilauer, 1969).

- (1) *Jděte mi k šípku, kdopak by do takové houpačky sedal, to je tak pro vás*.
- (2) *Nestačil odpovídat na dotazy, poznámky, připomínky*.

Hypotakticky neboli pomocí spojovacích prostředků podřadicích či předložkových výrazů bývá koordinace začleněná vyjadřována jen zřídka⁷. „Mezi prostředky, které jsou formálně hypotaktické, ale jichž se užívá v koordinačním vztahu, jsou jednak takové, které

⁶ Za asyndeticky realizovaný vztah povahy koordinační lze považovat pouze takový, v jehož rámci jsou **všechny koordinované členy** spojeny **bezespoječně**. Nachází-li se totiž uvnitř vícečlenné koordinační skupiny alespoň jedna konjunkce (zpravidla mezi posledními dvěma koordinovanými členy), jedná se o spojení syndetické s elipsou dané konjunkce mezi členy spojenými asyndeticky, např. *Měl v tašce knihy, sešity, penál, pravítka a svačtinu* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987).

⁷ Hypotakticky bývají spojeny především výrazy ve vztahu dominance (Čechová et al., 2000).

nemohou mít žádnou jinou platnost než koordinační, jednak takové, které vyjadřují jindy, a to primárně, vztahy dominační“ (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 396).

Hypotaktické prostředky čistě koordinační platnosti zastupuje pouze adverbium **místo** +Gen. Věta s použitím (1) výrazu *místo* je významově shodná s (2) odporovacím spojením vět (Mluvnice češtiny 3, 1987).

(1) *Místo do Tater jel do Krkonoš.*

(2) *Nejel do Tater, ale jel do Krkonoš.*

Hypotaktické prostředky užívané k realizaci koordinačního vztahu, jež ale primárně vyjadřují vztah závislostní, rozlišují autoři Grepl a Karlík (1986) následovně:

- 1) konstrukce s předložkou **s** +Instr⁸: *Dědeček s babičkou už odjeli.*
- 2) **kromě** +Gen: *Dostal kromě mzdy i prémie.*
- 3) **mimo** +Ak: *Dostal mimo mzdu i prémie.*
- 4) **vedle** +Gen: *Vedle mzdy dostal odměnu.*

1.2.1.2 Významové poměry mezi členy koordinační skupiny

Jak již bylo zmíněno (viz 1.2), jednotlivé členy koordinační skupiny vykazují na rovině sémantické různý referenční potenciál. Významově se tudíž nedeterminují, přesto však mezi nimi existuje jistá *významová souvislost*, kterou lze v určitých spojeních jednoznačně doložit. Tato významová souvislost bývá na rovině formálně syntaktické vyjadřována především spojkami či jinými spojovacími prostředky. V rámci koordinační skupiny jsou rozlišovány následující významové vztahy: *slučovací, odporovací, vylučovací a stupňovací*⁹ (Mluvnice češtiny 3, 1987). Autoři Grepl a Karlík (1986) uvádí ještě vztah *následkový*, který se ale u koordinace členské vyskytuje pouze ojedinele¹⁰.

⁸ Touto hypotaktickou formou lze koordinaci vyjádřit pouze za předpokladu **lexikálněsémantické rovnocennosti** členů zmnožené syntaktické pozice, např. *Otec s matkou šli do divadla*. Vykazují-li členy této konstrukce určité rozdíly v lexikálním významu, nelze je klasifikovat jako prvky zmnožené syntaktické pozice ve vztahu koordinačním (není dodržena podmínka syntaktické rovnocennosti), nýbrž jako členy ve vztahu dominance, např. *Žena s květinami vešla do domu* (Mluvnice češtiny 3, 1987).

⁹ Dle autorů Čechové et al. (2000) lze pouze koordinaci **parataktickou** dělit na zmíněné sémantické druhy slučovací, stupňovací, odporovací a vylučovací. Autoři publikace *Skladba češtiny* Grepl a Karlík (1998) uvádí také hypotaktické formy realizace syntaktického vztahu koordinačního vyjadřující významové poměry následovně: **místo** +Gen (vyjadřující poměr odporovací), **kromě** +Gen, **mimo** +Ak (vyjadřující poměr stupňovací), **konstrukce s předložkou s** +Instr (vyjadřující poměr slučovací).

¹⁰ Významový vztah následkový lze zaznamenat především mezi koordinovanými členy několikanásobného přísudku a přívlastku adjektivního. Formálně bývá vyjadřován spojovacími výrazy **a proto, a tedy**, např. *Praha je ohniskem moderní tvorby dramatické nejen české, ale i světové, a tedy i německé* (Grepl a Karlík, 1986).

Vztah slučovací (kopulativní)

Koordinální vztah slučovací vzniká mezi dvěma i více koordinovanými členy, které mluvčí chápe (v dané souvislosti) jako *rovnocenné*. Formálně lze tento vztah vyjádřit asyndetickým či syndetickým spojením. Asyndetické spojení členů je vždy motivováno stylisticky nebo významově (naznačuje neuzavřený, neúplný výčet¹¹), např. *Ozývaly se dotazy, výkřiky, poznámky*. V rámci syndetického spojení lze k vyjádření vztahu slučovacího užít různé druhy spojovacích prostředků. Volba konkrétního výrazu je závislá na míře těsnosti, jíž je schopen spojit koordinované členy. Nejvolnější spojení signalizuje spojka **a** (např. *bratr a sestra*), těsněji spojuje konjunkce **i** (např. *bratr i sestra*) a nejtěsnějšího spojení členů je dosaženo pomocí hypotaktické formy, např. *bratr se sestrou, sestra s bratrem* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1986).

Základním spojovacím výrazem slučování je souřadící spojka **a** (např. *otec a matka, pomalu a klidně*). „Spojka **a** nemá žádný specifický význam, její funkce je čistě syntaktická, totiž koordinovat“ (*Mluvnice češtiny 3*, 1987, s. 398). Je-li koordinální skupina tvořena více než dvěma členy, nachází se spojovací výraz mezi dvěma posledními¹² (např. *Vracel se zadýchaný, zářící a šťastný*). V případě sudého počtu koordinovaných členů mohou být prostřednictvím spojky **a** vytvořeny dvojice (např. *Řvaní a výskání, tleskání a dupání* rozléhalo se okolo mne.). Jakožto významově neutrální spojka může **a** spojovat i takové členy, mezi nimiž je jiný významový vztah než slučovací, např. vztah odporovací: *pracuje rychle, a nepřesně*; vztah následkový: *jedná zbrkle, a chybně* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1986).

Další spojovací výraz schopný vyjádřit významový vztah slučovací představuje souřadící spojka **i**. V rámci spojování členů koordinální skupiny plní především funkci vytýkácí částice (např. *Koupil si pero i tužku*)¹³. Opakuje-li se před všemi koordinovanými členy, naplňuje rovněž funkci spojovací (např. *Ztratil i tužku i pero*). Podobně jako spojka **a**, může také konjunkce **i** v případě vícenásobného spojení stát buď mezi všemi koordinovanými členy (např. *Karlíček byl jeho kamarád i jeho pán i jeho štít*),

¹¹ Výrazovými prostředky vyjadřujícími neúplný výčet mohou být ještě výrazy **a podobně** (apod.) či **a tak dále** (atd.). Tyto výrazy nejsou považovány za poslední připojené členy koordinální konstrukce (*Mluvnice češtiny 3*, 1987).

¹² Užití spojovacího výrazu mezi všemi spojenými členy je stylisticky motivováno, např. *Dítě věčně ohrožují nepřátelské živly: jiskra v sirkové krabičce a ocel nožů a vařící voda a hloubka studní a okno v třetím patře a před domem auta* (Grepl a Karlík, 1986).

¹³ K vytýkání jednotlivých členů koordinální skupiny mohou být vedle spojek užita i příslovce. Často jsou vytýkácí výrazy spojeny právě se spojkami, např. *Odnášejí to zubaři a taky národy* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1986).

nebo mezi dvěma posledními členy (např. Otec vládl *květinám, hvězdám i kameni.*), či uvnitř dvojic, např. *Tříšť lásky i nenávisti, vzdechů i nadějí* (Grepl a Karlík, 1986).

Spojovací prostředky **a** a **i** lze uvnitř koordinační skupiny kombinovat za účelem vyjádření různých hierarchických struktur, např. Slunce pozlacovalo [*bílou haciendu i zeleň*] a [*běl stromů i keřů*]; (*Mluvnice češtiny 3*, 1987).

Funkci spojovacího výrazu mohou dle *Mluvnice češtiny 3* (1987) plnit mimo *jednoduché* spojky též spojky *dvojité* (např. **i – i, ani – ani, jak – tak**) či výrazy *nespojkového charakteru*¹⁴ (např. **těž, rovněž, přitom, mimoto, vedle, brzy – brzy, jednak – jednak, zčásti – zčásti**).

Nachází-li se koordinační skupina ve větě záporné, jsou jednotlivé členy spojeny konjunkcí **ani**, např. Nekoupil si *pero ani tužku*. Nekoupil si *ani pero ani tužku*. Jinak *ani zvuk k nim nepřicházel, ani lidský hlas, ani táhlý zpěv harmoniky, ani píseň nesená vlnami éteru* (Grepl a Karlík, 1986).

Vztah odporovací (adverzativní)

„Vztah odporovací (adverzativní) je vždy jen mezi dvěma (nikoli více) členy, které v jistém vzájemném nesouladu významově kontrastují (resp. na jejichž významový kontrast se mluvčí zaměřuje)“ (*Mluvnice češtiny 3*, 1987, s. 399). Tento kontrast je dle Štíchy et al. (2013) dán tím, že koordinovanými členy jsou:

1) **skutečnosti, jejichž koexistence je neobvyklá či neočekávaná**¹⁵;

V tomto případě bývá druhý koordinovaný člen **B** obvykle popřen: **A, ale/ ale zase/ ale nikoli/ ne-B**. Rozpor mezi těmito koordinovanými členy lze zdůraznit kombinací konjunkce **ale** s příslovci **přesto, přece, přece jen, proto přece**. Např. *Mladý, ale neduživý* člověk mnoho práce nezastane. Pohled to byl *ponurý, ale nikoli bázlivý*. On je *opatrný, ale zase ne zbabělý*. Je *mladý, ale přesto zkušený* (Grepl a Karlík, 1998; Grepl a Karlík, 1986; *Mluvnice češtiny 3*, 1987).

2) **skutečnosti, z nichž jedna omezuje nebo oslabuje platnost druhé;**

Tuto modifikaci významového poměru vylučovacího lze rovněž naznačit zápisem **A, ale/ jenže/ jenomže (ne) B**. Druhý koordinovaný člen **B** vyjadřuje určité omezení

¹⁴ Užití dvojitého spojovacího výrazu při slučování vyjadřuje konfrontaci či distributivnost koordinovaných členů, např. *Někdy byl veselý, jindy zasmušilý*; Působil tu *jednak ruský realistický román, jednak vítězně tehdy postupující Zola* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987).

¹⁵ Těmito skutečnostmi mohou být pouze **děje, vztahy, stavy** či **vlastnosti** (*Mluvnice češtiny 3*, 1987).

platnosti koordinovaného členu **A**, a tím se tyto členy dostávají do vzájemného rozporu. Např. Má ráda *děti*, *ale jen ty své*. *Rychlým, ale pevným* pohybem nalil koňak. Byl to *nadaný, jenže nestálý chlapec* (Grepl a Karlík, 1986; *Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1998).

3) **skutečnosti, z nichž jedna je prezentována jako náhrada druhé, jejíž platnost je popřena.**

V rámci takové koordinační skupiny je první koordinovaný člen **A** hodnocen jako neplatný a druhý člen **B** představuje buď určitou náhradu (*ne A, ale/ nýbrž B*) či nikoli (*ne A, ale též ne/ ani ne B*). Např. Nekoupím si *román, ale učebnici*. Neměl rád věci *přepychové, nýbrž prosté a praktické*. Nemám *pero, ale ani tužku*. Nebyl *doma, ale na nějakém večírku*; Nebyl to *úder hromu, ale výbuch* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1986; Grepl a Karlík, 1998).

Vztah vylučovací (disjunktivní)

Zatímco výše vymezené významové poměry určují významovou souvislost mezi koordinovanými členy jednoznačně (např. slučovací poměr spojuje členy *navzájem rovnocenné*, odporovací poměr spojuje členy *významově kontrastující*), definovat významový vztah vylučovací pouze ve smyslu vztahu „*mezi členy, z nichž za týchž okolností může platit jen jeden – první nebo druhý nebo další,*“ (Grepl a Karlík, 1986, s. 217) **nelze**. Vycházíme-li totiž ze základního vymezení termínu *disjunkce* v logické matematice, které říká, že „spojení dvou výroků je pravdivé právě tehdy, když je pravdivý **alespoň jeden** ze spojovaných výroků“ (Bušek a Calda, 2008, s. 74), docházíme k poznatku, že v rámci významového vztahu vylučovacího může být akceptována platnost pouze jednoho nebo obou koordinovaných členů.

Na základě této skutečnosti rozlišuje *Mluvnice češtiny 3* (1987) termíny *silná disjunkce* (může platit pouze jeden z koordinovaných členů) a *slabá disjunkce* (může platit jen A nebo jen B, anebo A i B). Štícha et al. (2013) operuje s pojmy *exkluzivní disjunkce* (platí buď A nebo B), *inkluzivní disjunkce* (platí A a/ nebo B) a *distributivní disjunkce* (platí A i B i C).

Silnou disjunkci (exkluzivní), tj. výraznou neslučitelnost různých předmětů nebo jevů, signalizují *spojky jednoduché* (např. **nebo, anebo, či**), *dvojitě* (např. **bud’ – (a) nebo, bud’ – bud’**) nebo *příslovce* (např. **jinak, sice**). Např. Leží *těžce zraněn v nemocnici, nebo je mrtev*. Je *na dvoře nebo na zahradě*. Odtud je odváželi *bez ruky*

nebo bez nohy, nebo rovnou za plentu (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1986; Šmilauer, 1969).

Slabou disjunkci, tedy takovou, při níž není vyloučena platnost obou koordinovaných členů, lze vyjádřit *jednoduchými spojkami* (např. **a/ nebo**)¹⁶, *dvojitými spojkami* (např. **at' – at', at' – nebo, at' – či**) či *asyndetickým spojením kladného a záporného výrazu* (např. *hlava nehlava, cestou necestou*). Např. Konec verše bývá zdůrazněn *syntaktickou pauzou a/ nebo rýmem*. Kulturní práce, *at' učencova, at' kohokoli jiného*, není jeho soukromou jen věcí. Co před sebou viděl, *at' živé nebo neživé*, měnilo se mu před očima v kupu číslic. Proto je musím zničit, *at' tak či onak*. V jedné hospodě na nocleh *pán nepán* se sejdem (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1986).

Stejně jako Štícha et al. (2013), tak i autoři Grepl a Karlík (1998) uvádí ještě takový ráz vylučovacího poměru, v jehož rámci může platit i více koordinovaných členů než dva, např. O prázdninách *jsme chodili na procházky, sbírali houby nebo se koupali*. Substantivum *prázdniny* zde označuje časovou množinu skládající se z několika různých časových podmnožin, přičemž každý koordinovaný člen je platný pro jinou množinu (*Mluvnice češtiny 3*, 1987).

Vztah stupňovací (gradační)

Významovým vztahem stupňovacím jsou spojeny takové členy koordinační skupiny, jež mluvčím (v dané souvislosti) nejsou hodnoceny jako rovnocenné, nýbrž vzestupně se převyšující, tzn. druhý nebo některý další člen či skupina členů představuje jev závažnější než člen předcházející¹⁷. Tento významový vztah pouze doplňuje poměr slučovací nebo odporovací. V případě slučovacího poměru je koordinační skupina tvořena řadou vždy o stupeň závažnějších jevů (např. *Pedagog má nejen učit, ale i vychovávat.*), v případě poměru odporovacího je první koordinovaný člen negován a nahrazen jevem závažnějším (např. *Obchod rostl ne krokem, nýbrž skokem.*). Na rovině formálně syntaktické je gradace vyjadřována specifickými výrazovými prostředky nebo vytčením určitého členu (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1986).

¹⁶ Slabá disjunkce se svým „slučovacím“ rázem podobá významovému vztahu kopulativnímu. Jsou-li spojkou **nebo** spojeny různé alternativní možnosti, které mohou být všechny platné, může být tato vylučovací spojka nahrazena spojkou **a**, např. *Dostane se koupit v Máji nebo/ a v kterémkoli jiném obchodním domě*. Užití spojky **nebo** však zdůrazňuje fakt, že z možných alternativ bude vybrána pravděpodobně pouze jedna (*Mluvnice češtiny 3*, 1987).

¹⁷ Vedle gradace vzestupné existuje i gradace sestupná, tzn. první koordinovaný člen je ve srovnání s následujícím/ následujícími vnímán jako závažnější jev, např. *Vedlo se jim ne-li výborně, aspoň dobře* (Grepl a Karlík, 1986).

Autoři Grepl a Karlík (1986) uvádí následující spojovací výrazy:

- **ale, ale i, ale dokonce:** Nastaly jim časy *nikoli zlé, ale nejhorší*. Měla v očích *vztek, ale i strach*.
- **ba, ba i, ba ani, ba dokonce, ba naopak:** Řídící ho přivítal *uctivě, ba s úsměvem*. Lpíte většinou *na pojmu, ba i na slově*. Nedovedl se sám *učesat, ba ani obléci*. Všechny předpoklady, na kterých budoval, jsou *nesprávné, ba dokonce z hlediska dnešní doby směšné*. Šel tam *bez nadšení, ba dokonce s nechutí*.
- **ano, ano i:** Ona vždy *s velikým pohnutím, ano s pláčem ledva utajeným*, modlení své vykonávala. Ztělesňuje v sobě *víc než četbu, ano i víc než dílo*.
- **nýbrž:** Fišarovi se zdá, že od smrti Martiny neuplynulo *pět dní, nýbrž léta*.
- **nejen – ale i, ale dokonce:** Věděl, že jeho matka je *nejenom nevzdělaná, ale i hloupá*.
- **nejen – nýbrž i:** Starý soldát zasluhoval *nejen jeho úctu, nýbrž i obdiv*.
- **a + vytykáací výrazy:** Oba nosili *vesele a dokonce i s jistým uspokojením* láhve do sklepa. Ostatně i ve škole jsem trpěl tímto nezájmem, *podivným a hlavně zarmucujícím* u pedagoga.
- výrazy příslovečné povahy **což potom teprve, natož, neřkuli, tím méně:** *Pochvaly, natož odměny se nikdo nedočká*. Není *v žádném seznamu, tím méně v katalogu*. Žlutý textil vystrnadí ze světového trhu *Anglii, natož nás*.
- konstrukce **kromě** +Gen, **mimo** +Ak, **vedle** +Gen: *Vedle květin dostal i cenné papíry*. *Kromě banánů přinesl i kokosový ořech*.

1.2.2 Koordinace nezačleněná

Termínem koordinace nezačleněná¹⁸ je označován sémantický vztah mezi dvěma či více¹⁹ výpověďmi, které „*jsou pojímány jako samostatné, na sobě věcně nezávislé, avšak nějak spolu souvisící a tvořící jistý obsahový celek*“ (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 453), tzv. **souvětí souřadné**. Povahu samostatných výpovědí mohou mít *samostatné věty* („*věty hlavní*“) či *souvětí podřadná* (Mluvnice češtiny 3, 1987).

¹⁸ Štícha et al. (2013) užívá termínu **koordinace souvětňá**.

¹⁹ Koordinační spojení, ať už *začleněné*, nebo *nezačleněné*, sestává obvykle pouze ze **dvou** členů. Koordinační spojení o více členech je možné pouze tehdy, jsou-li jednotlivé složky spojeny významovým poměrem *slučovacím* (Mluvnice češtiny 3, 1987).

1.2.2.1 Výrazové prostředky vyjadřování koordinačního vztahu

Výrazové prostředky vyjadřování koordinace nezačleněné jsou shodné se způsoby vyjadřování koordinace začleněné. Jednotlivé věty ve vztahu koordinačním mohou být spojeny *paratakticky*, *hypotakticky* či *juxtapozičně* (Mluvnice češtiny 3, 1987).

Koordinace souvětňá bývá zpravidla realizována **parataktickým** spojením. Mezi souřadící konektory lze mimo (1) *konjunkce vlastní* zařadit rovněž (2) *spojky nevlastní* (pův. příslovce nebo částice)²⁰, a sice *jednoslovné* i *vícislovné*. Souřadící spojky mohou být navíc kombinovány s (3) *příslovci* nebo (4) *částicemi*. Funkci souřadících konektorů mohou zastávat také tzv. *souvztažné větné členy*, např. **Jedni** vršili podle tábora val, **druží** hrabali pod sněhem píci (Mluvnice češtiny 3, 1987; Grepl et al., 1995).

- (1) **a, ale, ani, nebo**: Měl od malička k chytání velkou chuť, *ale* Kladno ho jako žáka nechtělo.
- (2) **také, hned – hned, jednak – jednak, předně – za druhé**: V článku se *jednak* referuje o vyučování českému jazyku v pokusné třídě, *jednak* se vykládají názory na mluvnické vyučování.
- (3) **ale zato, ale také, a potom**: Doktor nejdřív dělal něco s vatičkou *a potom* cvakly nůžky.
- (4) **a dokonce, ba dokonce**: Nebrečela, *a dokonce* se smála.

Hypotaktickými formami bývá koordinace nezačleněná vyjadřována zřídka. Jako výrazové prostředky mohou být užity (1) *spojky hypotaktické* či (2) *relativa* (Mluvnice češtiny 3, 1987).

- (1) **aby**: Pozoruhodný je Velký Kotel, kde sbírají svoje vody bystřiny, mezi nimi řeka Moravice, která pak protéká břidličnatým Kružberkem k Vikštejnu a Hradci, *aby* se u Kylešovic spojila s Opavicí.
- (2) **příčemž, načež, což**²¹: Daly se horlivě do práce, *příčemž* jim Katynka statečně pomáhala.

²⁰ Plní-li **příslovce** ve větě funkci spojovacích výrazů, přestávají být klasifikována jako větné členy, nýbrž jako prostředky spojování (Mluvnice češtiny 3, 1987).

²¹ Relativum **což** představuje sice souřadící spojovací výraz, uvozuje-li však nepravou větu vedlejší vztažnou, je považován za konektor hypotaktický (Mluvnice češtiny 3, 1987; Grepl et al., 1995).

1.2.2.2 Významové poměry mezi koordinovanými větami

Spojování vět ve vyšší mluvnické celky není proces nahodilý. Předpokladem pro jejich možné sloučení je jejich *obsahová souvislost*. Sémantický vztah koordinační sice spojuje obsahově samostatné věty, mezi jejich obsahy ale existuje určitý významový poměr. Jednotlivé mluvnice českého jazyka rozlišují tyto typy významových poměrů²²: *slučovací*, *odporovací*, *konfrontační*, *vylučovací (alternativní)* a *stupňovací* (Mluvnice češtiny 3, 1987; Grepl a kol., 1995).

Vztah slučovací (kopulativní)

Významovým poměrem slučovacím jsou spojeny takové věty, jejichž obsahy jsou hodnoceny jako „sobě rovné“ (Grepl a Karlík, 1998, s. 359). Těmito obsahy mohou být buď *děje probíhající současně* (např. *Údolí hořelo jasem a ve strži křičel potok.*), nebo *děje časově posloupné* (např. *Dovlekl se před chýši a usedl na její práh.*) či *děje různé, jež spolu nějakým způsobem souvisí*, např. děj a jeho hodnocení: *Koupil rodinný domek a byla to dobrá koupě*. Jednotlivé věty bývají nejčastěji spojeny paratakticky nebo asyndeticky, zřídka hypotakticky. Vznikne-li souvětí souřadné o dvou a více větách, bývá v něm zpravidla kombinováno spojení spojkové a asyndetické tak, že konjunkcí jsou spojeny pouze poslední dvě věty (např. *Jana rozepne na ramenou knoflíky košile, sehne se k míse a umývá se před kritickým, napůl uštěpačným, napůl smutným pohledem hrbáčka.*). Zcela bezspoječné či polysyndetické spojení dvou a více vět je považováno za příznakové, např. *Obarvený sloupek tekutiny v pumpě opadával, jazýček se vychyloval na měřiči vozu, v útrobach fordky kovově žbluňkalo, benzin nádherně čpěl, fordka bohatýrsky pila* (Mluvnice češtiny 3, 1987).

Funkci spojovacího výrazu s významem slučovacím zastává primárně spojka **a**. Vedle dějů souběžně probíhajících či posloupných může tato konjunkce spojoovat i *děje zcela rozmanité*, jež spolu souvisí pouze v dané situaci (např. *Ženy u okna si už zase začínaly povídat a nakláněly hlavy těsně k sobě, kupé jako vždy přetopeno a Trošt se už schoval za pověšený kabát.*), nebo *děj základní s dějem vsuvkovým* (např. *Nejhorší bylo, a to by Ondřej byl za svět nepřiznal, z mrtvého otce se stával nepřítel.*). Spojka **a** může při slučování nabývat dokonce různých významových odstínů, a to *účinkového* (např. *Vrah se zabarikádoval v chrámu a ovládá odtamtud celé okolí. / Vrah se zabarikádoval v chrámu, takže odtamtud ovládá celé okolí*) nebo *důsledkového* (např. *Vytýkal mi všechno*

²² Grepl et al. (1995) rozlišují navíc významový poměr *vysvětlovací*, jenž je primárně vyjadřován spojkou **totiž**, např. *Nezapomeňte, že se od té doby změnil, tehdy totiž ještě nepil a pečoval o svůj zevnějšek.*

možné a já jsem se musel moc ovládat, abych...). Za účelem vyjádření speciálních odstínů slučovacího významu může být konjunkce **a** kombinována s jinými výrazy, jako příslovci, částicemi nebo zájmeny, např. **a pak, a potom, a nakonec, a rovněž, a vedle toho** (*Mluvnice češtiny 3, 1987*).

Funkci spojovacího výrazu s významem slučovacím může rovněž zastávat spojka **i**. Ta však význam prostě slučovací vykazuje pouze ojediněle, zpravidla totiž nabývá zároveň platnosti vytýkácí částice. Tuto skutečnost lze potvrdit buď *postavením spojky a před spojku i* (např. *Ti ostatní se mlčky usmívali na nemocného, i on jim oplácel úsměvem. / Ti ostatní se mlčky usmívali na nemocného, a i on jim oplácel úsměvem.*), nebo *opakováním spojky i na začátku každé věty*, např. *I v Praze pomřeli mladí lidé španělskou chřipkou, i v Praze byla tichá perzekuce* (*Mluvnice češtiny 3, 1987*).

Schopnost slučovat věty má také podřadicí spojka **až**²³. V rámci slučovacího vztahu signalizuje tato konjunkce dva významy: *dovršení*, resp. *skončení děje* (např. *Smích pomalu utíchal, až utíchl docela.*) nebo *plynulý přechod z jednoho děje do druhého* (např. *Seděli jsme mlčky, až jsem se já zvedl a vyběhl na ulici.*). Kopulativní význam této podřadicí konjunkce lze prokázat jejím nahrazením víceslovnými slučovacími výrazy „a konečně, a nakonec“ (*Mluvnice češtiny 3, 1987*).

Slučovací význam může být vyjádřen i *dvojitými* (trojitými) *spojovacími výrazy* (1) *opakovanými* či (2) *různoslovnými* (*Mluvnice češtiny 3, 1987*).

- (1) **hned – hned, tu – tu, jednak – jednak, dílem – dílem**: *Ořechové listí mě hned palmou ovívá, hned mořským přílivem zašumí. Tu podstrčil na celu chleba, tu cigaretu, tu se dal do zábavného rozhovoru o čemkoli.*
- (2) **hned – a zase, ať – či, napřed – potom – konečně, nejprve – potom – nakonec, především – potom, tu – tam, tady – tam – jinde, za prvé – za druhé – za třetí**: *Nejdřív se úpěnlivě modlil, potom začal volat o pomoc. Předně jezdíval závodní ekvipáží až k vratům správní budovy, za druhé začínal úřadovat mezi dvěma směny, za třetí zachovával úmyslný odstup.*

Velmi výjimečně je tento významový vztah realizován též hypotaktickými formami. Ty mohou být tvořeny buď *spojkově*, nebo pomocí *relativ*. V rámci spojkového

²³ V některých případech slučování vět pomocí spojky **až** však není jasně odlišen význam slučovací od jejího významu jakožto spojky podřadicí, jež vyjadřuje dosaženou časovou hranici, např. *Seděli jsme mlčky, až jsem se já zvedl a vyběhl na ulici* (*Mluvnice češtiny 3, 1987*).

vyjádření významu slučovacího lze užít například podřadicí konjunkci **aby**. Spojka **aby** v takovém případě nemá význam účelový a může být tak nahrazena spojkou **a** (např. *Odmlčel se, aby teprve po chvíli pokračoval. / Odmlčel se a teprve po chvíli pokračoval.*). „Vztažně je hypotaktickou formou vyjadřován slučovací vztah nepravými vedlejšími větami vztažnými navazovacími“ (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 458). Tyto věty bývají zpravidla uvozeny vztažným zájmenem **což** (např. *Lidé budou hmotně zainteresováni, což bude mít vliv i na kvalitu zboží.*) nebo příslovci **příčemž**, **načež**, **pročež** (např. *Slyšel jsem rachotit klíče a zamykat dveře, načež nastalo v chrámě hrobové ticho.*). Relativa mohou být rovněž nahrazena konjunkcí **a**, např. *Bylo třeba provést informativní průzkum říčních tratí, což byla nejzajímavější část pracovního programu. / Bylo třeba provést informativní průzkum říčních tratí a to byla nejzajímavější část pracovního programu* (Mluvnice češtiny 3, 1987).

Vztah odporovací (adverzativní)

Syntaktickým vztahem koordinačním mohou být spojeny i takové **dvě** věty, jejichž obsahy si navzájem odporují. Významový vztah mezi takovými větami je nazýván *vztah odporovací*. Nesoulad mezi obsahy konektovaných vět vzniká dle *Mluvnice češtiny 3* (1987) tehdy, když:

- 1) **obsah věty B neodpovídá skutečnosti a očekávání, čímž se dostává do rozporu s obsahem věty A;**

Tento typ odporovacího vztahu bývá primárně vyjádřen souřadicí spojkou **ale** (např. *Koupil jí kytici růží, ale cestou mu zvadly. Armádní velitelé se nakonec Mussoliniho stanovisku podřídili, nasazeným jednotkám se ale do boje nechtělo.*). Rozpor mezi obsahy jednotlivých vět může být zdůrazněn použitím záporného přísudku ve větě **B** (např. *Chce být ředitelem, ale nemá organizační talent.*). Dalšími parataktickými prostředky vyjadřování mohou být následující výrazy (Mluvnice češtiny 3, 1987; Grepl a Karlík, 1998):

- spojka **však**: *Chtěl jsem odložit tágo, můj soupeř mi to však nedovolil. Ostatní zbystrili sluch, neslyšeli však vůbec nic.*
- spojka **avšak**: *Uvolnilo se jí tu, avšak tíseň od ní neustoupila. Vánoce budou až za pár týdnů, avšak já mám pro tebe překvapení už dnes.*
- spojka **nicméně**: *Louč sežehla mladému Němci bryy, nicméně však viděl, co mu Bůh ukazoval.*

- spojka **jenže** (**jenomže**): *Vylíčí věci podle pravdy, jenže odpovědnost za ně přišijí na záda někomu jinému. Otočil jsem se a chtěl odejít, jenže on si mě přitáhl zpátky.*
- příslovce **zato** (také ve spojení s odporovacími spojkami *ale*, *však*): *Pohlavit neumí, ale zato na vás určitě skočí a opře se o vás svými mohutnými tlapkami. Muselo se mnoho slevit z pohodlí, ale zato zde hovořila práce z každého předmětu.*
- spojka **a**²⁴: *Tři neděle uplynuly od jejich posledního shledání, pak ještě jeden dlouhý týden, a Jimeš nepřicházel. Míjela hodina, a on neobrátil ani stránku.*

Hypotaktické formy toho typu adverzativního poměru jsou tvořeny dvěma způsoby: *nepravou vedlejší větou vztaznou navazovací* (např. *Požádal o odklad zkoušky, což mu nebylo povoleno.*) či *vedlejší větou se spojkou aby* +větný zápor, např. *Odjela s laskavým úsměvem, aby se již nikdy nevrátila* (*Mluvnice češtiny 3, 1987*).

2) **obsah věty B omezuje platnost obsahu věty A** („omezovací význam“);

„Omezení je takový druh odporovacího vztahu, jímž druhá věta dodává k první větě nový fakt, který pouze zužuje nebo oslabuje platnost obsahu první věty nebo vyjímá některý jednotlivý případ z platnosti obsahu první věty“ (*Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 460*). Na rovině formálně syntaktické bývá oslabení platnosti obsahu věty **A** vyjádřeno souřadící spojkou **ale** (např. *Celosvětově nedostatek nerostných surovin nehrozí, ale neplatí to o jednotlivých státech.*), vytknutí určitého prvku z obsahu věty **A** je pak běžně vyjádřeno příslovci **jen**, **jenom**, **jedině**, **pouze**, např. *Budova byla prázdná, jen ve vrátnici byla ještě služba. Děti snědly celý oběd, jen přílohu nechaly* (*Mluvnice češtiny 3, 1987; Grepl a Karlík, 1998*).

3) **obsahem věty B je nahrazen obsah věty A, jehož platnost byla vyvrácena.**

Obsahem věty **B** je v tomto případě tvrzení, které je výstižnější / pravdivější než tvrzení uvedené ve větě **A**. Tento druh adverzativního vztahu je tedy založen na substituci věty **B** za větu **A**, jež je zpravidla záporná. K výrazovým prostředkům

²⁴ Ačkoli zastává spojka **a** primárně funkci spojovacího výrazu s významem slučovacím, může být použita i jako spojovací prostředek vět v poměru odporovacím. Podmínkou existence takového spojení je zřetelný nesoulad mezi obsahy spojených vět (*Mluvnice češtiny 3, 1987*).

tohoto koordinačního vztahu odporovacího lze zařadit parataktickou spojku **nýbrž** či příslovce **naopak** (i ve spojení se spojkami **a**, **ale**), např. *Nevrhl se překotně do díla, nýbrž počkal několik dnů. Nemrzlo, ale naopak mírný větrík povíval Palackého třídou* (Mluvnice češtiny 3, 1987; Grepl a Karlík, 1998).

Vztah konfrontační (kontrastně porovnávací)

Obsahová souvislost mezi dvěma větami spojenými významovým poměrem konfrontačním je založena na konfrontaci jejich rozdílných či přímo protikladných obsahů. Konfrontace obsahů spočívá v kontrastním porovnání témat a rémat jednotlivých vět. Právě na základě rozložení východiska a jádra uvnitř věty lze rozlišit 2 typy větných staveb: *paralelní* a *inverzní*. Disponují-li obě věty **paralelní** stavbou, je konfrontováno téma věty **A** s tématem věty **B** a réma věty **A** s rématem věty **B**, např. *Minulá zima byla krátká a mírná, a letošní zima je mimořádně krutá. Někteří lidé všechny nepotřebné věci z domu vyhazují, zatímco druzí je vždy někam pečlivě uloží*. Je-li však stavba věty **B** **inverzní**, konfrontuje se téma věty **A** s rématem věty **B** a réma věty **A** s tématem věty **B**, např. *Chrání-li svého člověka, cizího bez milosti utopí* (Mluvnice češtiny 3, 1987; Grepl et al., 1995).

Konfrontační poměr lze na rovině formálně syntaktické vyjádřit *paratakticky*, *hypotakticky* či *juxtapozičně*.

Parataktické vyjádření konfrontačního vztahu je realizováno (1) souřadící spojkou **a**, (2) souřadící spojkou **kdežto**, (3) příslovcem **zato** či (4) různými *nespojkovými* výrazy, např. *naopak*, *zase*, *zatím* (Mluvnice češtiny 3, 1987; Grepl a Karlík, 1998).

- (1) *Ovšem tehdy byl den, a teď je večer. Já se dřu a ty si ležíš na gauči.*
- (2) *Svobodní mládenci mívají nepořádek kolem sebe, kdežto ženatí mívají nepořádek v duši. Někteří lidé říkají, že se tam má přidat uhlí, kdežto jiní to popírají.*
- (3) *Já jsem mu dosud neublížil, zato však jeden příslušník jeho druhu ublížil mně. První pán si jí ani nevšimnul, zato druhý se rychle shýbl.*
- (4) *Jedni se pro to zlobí, jiní se z toho naopak radují. Počet korálů se zmenšuje, rostlin naopak přibývá.*

Hypotaktické formy koordinačního spojení konfrontačního jsou zpravidla tvořeny čtyřmi spojovacími výrazy: (1) podřadící spojkou **jestli** (**že**), (2) podřadící spojkou

zatímco, (3) podřadící spojkou **aby** a (4) podřadící spojkou **když**²⁵ (Grepl et al., 1995; *Mluvnice češtiny 3*, 1987; Štícha et al., 2013).

- (1) *Jestliže dole ve vrátnici bylo dusno až nepříjemné, tady nahoře pod střechou bylo ovzduší doslova nedýchatelné.*
- (2) *Zatímco rubl zpevňuje, rubl opět klesl. Zatímco Amerika jásá, Evropa kroutí hlavou.*
- (3) *Bolest na chvíli ustala, aby zakrátko propukla s tím větší silou. Celý život se dřel, aby nakonec zemřel v bídě.*
- (4) *Sparta nakonec zápas prohrála, když ještě v poločase vedla 2:0.*

Juxtapoziční spojení vět ve vztahu konfrontačním je podmíněno paralelní stavbou obou vět, např. *Dělník je mrtev, práce je živá. Sám člověk zmůže málo, s přáteli hodně* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987).

Vztah vylučovací (disjunktivní)

Jak již bylo zmíněno (viz 1.2.1.2), východiskem pro vymezení významového vztahu vylučovacího neboli *disjunktivního* je definice termínu *disjunkce* v logické matematice. Disjunkce představuje logickou spojkou spojující dva výroky, z nichž může platit **pouze jeden**, nebo **oba**. Z tohoto důvodu jsou i v rámci interpretace poměru vylučovacího rozlišovány dva typy disjunktivních spojení: *silná disjunkce* a *slabá disjunkce* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987).

Vztahem **silné disjunkce** jsou spojeny takové dvě věty, jejichž obsahy se navzájem vylučují, tudíž může platit **pouze jedna**. Tento významový vztah je na rovině formálně syntaktické vyjadřován prostřednictvím *parataktických spojek* (1) *dvojitych*, nebo (2) *jednoduchých*, zřídka též *asyndeticky*, např. *Jsi to ty, nejsi to ty? Má mě ráda, nemá mě ráda?* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1998).

- (1) **bud' – nebo, bud' – anebo**: *Bud' má před sebou velkolepého podvodníka, nebo jde o nebývalý úkaz. Bud' je na dvoře, nebo je ve sklepě. Bud' ten zákaz zruší, anebo ho neposlechneš.*
- (2) **nebo, anebo**: *Chovej se slušně, nebo sem nechod! Milého z ciziny mi vrať, aneb můj život náhle zkrat!*

²⁵ Tato hypotaktická forma je typická pro sportovní publicistiku (*Mluvnice češtiny 3*, 1987).

Mezi výrazové prostředky silné disjunkce lze zařadit rovněž spojovací výrazy **jinak** a **sice** (např. *Musíš se přiznat, jinak tě přísně potrestají. Pojd'te dovnitř, hoši, sice nám uteče všechno teplo.*) Ve vylučovacích otázkách pak bývá vedle spojky **nebo** užitá knižní spojka **či**, např. *Spíš, má panenko, nebo bdíš? Sním, či bdím?* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1998; Čechová et al., 2000).

Za účelem vyjádření vztahu **slabé disjunkce**, tedy takového typu vylučovacího spojení, jež připouští platnost **jedné**, nebo **obou** spojovaných vět, je možné užit spojovací výraz **nebo** (např. *Napiši sestře nebo k ní zajedu. Snad má u sebe peníze nebo si vzal s sebou jídlo.*). V případě platnosti obou spojovaných vět může být tento typ disjunkce podpořen substitucí spojky **nebo** za slučovací spojku **a**, např. *Rodiny s nižším příjmem mají nárok na daňové úlevy nebo dostávají od státu sociální přídatky. / Rodiny s nižším příjmem mají nárok na daňové úlevy a dostávají od státu sociální přídatky* (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Grepl a Karlík, 1998).

Vedle výše uvedených typů disjunktivního vztahu bývá rozlišován ještě tzv. typ **distributivní** spojující takové věty, „v nichž jde o dva (popř. tři, ...) děje/ stavy, které jsou ve větě vztaženy sice k jednomu a témuž jedinci (nebo množině jedinců), avšak podle smyslu neplatí všechny současně, nýbrž každý alternativní děj/ stav platí jen pro jistý časový moment, resp. pro jistou podmnožinu (nebo jistého jedince) dané množiny“ (*Mluvnice češtiny 3*, 1987, s. 468), např. *Zbylí bojovníci padli nebo je zajali nebo snad ještě bloudí. Jaromír dělal z proutků pišťalky anebo sbíral jahody.* Ve spojení tohoto typu lze mimo jednoduché spojky **nebo**, **anebo** použít rovněž spojky opakované **bud' – bud', bud' – (a) nebo** (*Mluvnice češtiny 3*, 1987; Čechová et al., 2000).

Vztah stupňovací (gradační)

K významovým poměrům mezi větami v souvětí souřadném patří také vztah stupňovací čili *gradační*. Tento významový vztah je založen na skutečnosti, že obsah druhé věty převyšuje míru očekávání vyjádřenou ve větě první. Právě na základě obsahového rázu věty následující rozlišuje *Mluvnice češtiny 3* (1987) dva významové podtypy stupňovacího poměru: *doplňovací* a *zpřesňující*²⁶.

V rámci **doplňovacího podtypu** je obsah věty následující vymezen jako doplnění obsahu věty první ve smyslu zvýšení jeho závažnosti (např. *Nepromluvili na sebe*

²⁶ Zatímco *Mluvnice češtiny 3* (1987) rozlišuje termíny **doplňovací** a **zpřesňující podtyp**, autoři Grepl a Karlík (1998) ve své publikaci *Skladba češtiny* zavádějí názvy **korektura očekávání** a **korektura neplatného / neadekvátního**.

ani slovo, ba ani jeden si druhého nevšimnul. Nikdy ho nepřivítal, ba ani se na něho nepodíval.). **Zpřesňující podtyp** gradačního poměru je pak založen na takovém obsahu druhé věty, jehož je užito k zpřesnění obsahu věty předcházející. Děj nebo fakt reálné situace uvedený ve větě první je zpravidla negován a nahrazen dějem vyjádřeným ve větě nadcházející, který vhodněji vystihuje skutečnost, např. *Z takové strany neztloustl, ba dalo by si říct, že vypadal jako nekrmený šindel. Ted' na něho nikdo nedbal, ba spíše leckdy se mu smáli do očí* (Mluvnice češtiny 3, 1987; Grepl a Karlík, 1998). Autoři *Akademické gramatiky spisovné češtiny* Štícha et al. (2013) uvádí ještě tzv. **stupňování nepřímé**. Tímto významovým vztahem jsou spojeny dvě věty, z nichž první disponuje záporným přísudkem signalizujícím absenci určitého jevu, druhá věta tuto absenci doplňuje a zároveň zesiluje důrazem na nepřítomnost nějakého jevu mnohem podstatnějšího. Nepřímé stupňování je realizováno prostřednictvím spojky **natož aby**, např. *Svět dává ruce pryč od sportů, kterým ani nerozumí, natož aby si v nich páčil prsty. Nemohl ani jít, natož aby utíkal* (Štícha et al., 2013).

Mezi výrazové prostředky vyjadřování vztahu stupňovacího²⁷ patří především *parataktické spojovací výrazy* (1) *jednoduché*, (2) *složené* nebo (3) *dvojité*. Rovněž lze jako spojovací prostředky užít (4) *částice* či (5) *příslovce*. Adverbia v takovýchto případech neplní funkci větného členu, nýbrž se stávají sekundárními spojkami. Většinou bývají použita v obou spojených větách (Mluvnice češtiny 3, 1987; Grepl a Karlík, 1998).

- (1) **ba**: *Ublížíje jí, ba dokonce ji trápí. Už mu nebylo do smíchu, ba mračil se.*
- (2) **ba i, ba ani, ba dokonce**: *Malé ztráty je nerozhází, ba dokonce jsou ochotni je akceptovat ve jménu budoucího velkého úspěchu. V kraji nebylo velkých silnic, ba ani železnice tudy nevedla.*
- (3) **nejen (že) – ale (i), nejen (že) – nýbrž (i)**: *Je nejen krásná a bohatá, ale věnuje se i rodině. Ale on pan Vorel byl nejen člověk naprosto cizí, nýbrž zřídil si krupařský krám v domě U zeleného anděla, kde předtím přece jaktživ nebyl krám žádný.*
- (4) **i, ani**: *Skla v oknech se rozdrnčela, i zdi se zachvívaly.*

²⁷ Výrazové prostředky jsou shodné pro oba podtypy gradačního vztahu, pro *doplňující* i *zpřesňující*. Při vyjadřování **zpřesňujícího** typu složenými spojkami však bývají spojky kombinovány zpravidla s adverbii, nikoli s partikulami, např. *Lidé k němu nebyli lhostejní, ba naopak mu pomáhali*. Tento typ může být na rovině formálně syntaktické vyjádřen také *asyndeticky*. Bezespoječně lze spojit větu zápornou s kladnou, např. *To nebylo štěkání, to byl řev* (Mluvnice češtiny 3, 1987; Grepl a Karlík, 1998).

(5) **nejen, nejenže, dokonce, přímo, nadto, navíc, naopak:** *Byl nejenom zklamán, byl přímo zděšen. Zнала její city, ale nejenže znala její city, nýbrž prokoukla i její úmysly.*

1.3 Odborný funkční styl

Pojmem *jazykový styl* je označována vlastnost komunikátu²⁸ a textu, jež představuje rozhodující faktor při vzniku jazykových projevů (Čechová et al., 2000). Jazykový styl je definován jako „*způsob cílevědomého výběru a uspořádání (organizování) jazykových prostředků*“ (Čechová et al., 2003, s. 17). Právě výběr a uspořádání jazykových prostředků jsou realizovány s ohledem na funkci daného komunikátu, bývá tedy zaveden termín *funkční styl*. V rámci české stylistiky jakožto jazykovědné disciplíny zkoumající zákonitosti stylizace jazykových projevů jsou vymezovány následující funkční styly²⁹: *prostěsdělovací, administrativní, odborný, publicistický a umělecký* (Čechová et al., 2003). V následující kapitole bude blíže vymezen *funkční styl odborný*.

1.3.1 Vymezení stylu

Odborný funkční styl je stylem takových komunikátů, jejichž funkcí je podávat přesná a jasná sdělení o skutečnostech z oblasti vědy, politiky a techniky (Jelínek, 1955). „*Volba informací a forma, kterou jsou podávány, by přitom měla vést u vnímatele k vytvoření jednoznačné a úplné představy o předmětu sdělení, cílem projevů je konečně i to, aby vnímatel poznatky textem tlumočené přejal, zaujal k nim stanovisko, zařadil je do svého obsahu vědomí a dále je mohl tvůrčím způsobem rozvíjet a aplikovat*“ (Čechová et al., 2003, s. 175). Struktura odborných projevů je důkladně propracována, přesnosti je dosaženo volbou terminologie příslušného oboru. Stylizace těchto sdělení je podřízena znalostem a zkušenostem (*nejen věcným, ale také jazykovým*) předpokládaných recipientů, již jsou v dané tematice více či méně znalí. Komunikáty s **odborně sdělnou** funkcí bývají většinou ve formě **psané**, existují však i odborné komunikáty **mluvené**, např. *referát, přednáška, koreferát* aj. (Čechová et al., 2003; Jelínek, 1955).

²⁸ Komunikátem se rozumí výsledek komunikačního aktu, jenž může být z hlediska formy *psaný* nebo *mluvený*. Text je pak chápán rovněž jako výsledek komunikace, či přesněji jako vzorec zachycující vnitřní vztahy komunikátu (Čechová et al., 2000).

²⁹ Funkční styl publicistický zahrnuje ještě tzv. *styl řečnický*, jenž bývá někdy považován za samostatný funkční styl (Čechová et al., 2000).

1.3.2 Diferenciace odborného funkčního stylu

Funkční styl odborný není jazykovým stylem jednotným. Styl konkrétních odborných projevů je totiž modifikován s ohledem na *obsahové zaměření* daného komunikátu, tzn. s ohledem na to, zda jsou v rámci textu projednávány spíše teoretické, nebo praktické otázky oboru. Z tohoto důvodu lze odborný funkční styl členit na následující styly: *styl vědeckých (teoretických) textů*, *styl praktických odborných textů* a *styl populárně naučný*³⁰ (Čechová et al., 2000; Čechová et al., 2003).

Primární funkcí komunikátů **stylu vědeckého (teoretického)** je informovat veřejnost o nových, nebo již známých, ale jistým způsobem obměněných myšlenkách či poznatcích z daného oboru. Takovéto komunikáty jsou důkladně propracovány jak po stránce *obsahové*, tak po stránkách *kompoziční* a *jazykové*. Právě na základě obsahové a jazykové náročnosti těchto komunikátů je značně omezen okruh jejich recipientů, již musí být v dané oblasti dostatečně poučení (Čechová et al., 2003; Krčmová, 2017).

Stylem praktických odborných textů se rozumí takový funkční styl, v jehož rámci vznikají komunikáty určené k praktické aplikaci poznatků, tzn. k provedení nějakého výkonu. Příjemci těchto komunikátů nemusí být v daném oboru nutně zkušení. Jazykové a kompoziční zpracování daného tématu je totiž, co se náročnosti týče, méně komplikované než u textů teoretických. Vedle výrazů spisovných mohou být užity rovněž výrazy hovorové (Čechová et al., 2003; Filipec, 1955).

Komunikáty **stylu populárně naučného** jsou tvořeny s cílem zprostředkovat odborné poznání recipientům s minimálními znalostmi oboru či naprostým laikům. Z rozsáhlého komplexu poznatků daného oboru jsou v komunikátech tohoto stylu zdůrazněny pouze takové poznatky, které jsou pro příjemce jakožto neoborníka důležité při orientaci v určité tematické oblasti. S ohledem na širší okruh příjemců bývá značně zjednodušeno vyjadřování, jež nabývá hovorovějšího rázu. Populárně naučné projevy tak bývají blízké komunikátům publicistického funkčního stylu či textům krásné literatury (Čechová et al., 2003; Filipec, 1955; Bečka, 1948).

1.3.3 Stylová norma funkčního odborného stylu

Výstavba každého odborného projevu je podřízena jistým zásadám, jež představují závazné stylové normy odborného funkčního stylu. K těmto zásadám lze zařadit znaky

³⁰ Mezi styly odborného funkčního stylu bývají řazeny ještě styly *učební* a *esejistický* (Čechová et al., 2000).

jako přesnost, věcnost, jasnost, jednoznačnost a zřetelnost. Dodržení těchto zákonitostí lze pozorovat v textových rovinách *kompoziční, syntaktické a lexikální* (Čechová et al., 2003).

1.3.3.1 Kompoziční rovina odborných komunikátů

Kompozice odborných komunikátů je zpravidla velmi důsledně propracována. Přesnosti, jasnosti a zřetelnosti je docíleno zejména promyšleným zpracováním **horizontálního členění projevu**, podstatné je však rovněž **členění vertikální**. Horizontálním členěním odborného textu se rozumí jeho rozdělení na určité části³¹, a to *úvod, stať a závěr*, popř. rozdělení na kapitoly. Vertikálním členěním textu je pak myšleno doplnění textu poznámkovým aparátem, odkazy na odbornou literaturu, citacemi či parafrázemi. V rámci vertikálního členění textu bývají rovněž graficky (např. *velikostí písma, protučněním, kurzivou* či *podtrháváním*) odlišeny jednotlivé informace s ohledem na jejich důležitost (Čechová et al., 2003; Křístek, 2017).

1.3.3.2 Syntaktická rovina odborných komunikátů

Komunikáty odborného stylu disponují rovněž charakteristickými znaky ve výstavbě syntaktických celků. Ty bývají na základě složitosti vyjadřovaných myšlenek obvykle rozsáhlé a komplikované³², a to i přes tu skutečnost, že v rámci odborného stylu jsou uplatňovány tendence k úspornosti ve vyjadřování (tzv. *jazykové ekonomii*). Jazykové ekonomie je dosaženo pomocí **syntaktické kondenzace**, jejímiž prostředky jsou např. *infinitivní konstrukce* či *slovesně jmenné vyjadřování*, tzn. užití dějového substantiva za účelem vyjádření slovesného děje (např. *rozebrat – podat rozbor, podrobit rozboru*). Syntaktická stavba odborných komunikátů je zároveň podrobena tendenci k hromadění rozvíjejících větných členů. Tím mohou mezi jednotlivými syntaktickými jednotkami vznikat relativně náročné sémantické vztahy, jež jsou ale pomocí početného repertoáru spojovacích výrazů jasně vyjádřeny. V soustavě spojovacích výrazů užívaných v odborných projevech dominují sekundární předložky a spojky (Čechová et al., 2003; Jelínek, 1955).

1.3.3.3 Lexikální rovina odborných komunikátů

Pro komunikáty odborného funkčního stylu jakožto stylu spisovného jazyka jsou příznačnými lexikálními jednotkami **výrazy neutrální**, tj. stylově bezpříznakové

³¹ V textech populárně naučného stylu nemusí být tato osnova dodržena striktně. Ve vědeckých komunikátech bývá součástí osnovy navíc cizojazyčné resumé (Čechová et al., 2003).

³² V odborných komunikátech byl zaznamenán četný výskyt souvětí o čtyřech a více větách (Čechová et al., 2003).

a neexpresivní. Četnost výskytu spisovných výrazů se však s ohledem na diferenciaci odborného stylu může značně lišit v *textech vědeckých*, v nichž je spisovnost dodržována striktně, a *popularizačních*, v nichž lze zaznamenat i výrazy hovorové. Odlišnosti v použití výrazů spisovných či hovorových vykazují rovněž projevy psané (*závazné užití výrazů spisovných*) a mluvené (*přípustné užívání výrazů hovorových*). Vedle neutrálních výrazových prostředků představují nezanedbatelnou složku lexika odborných projevů tzv. **termíny** neboli odborné názvy. Termín je z hlediska lexikologie definován jako *jednoznačné, v rámci daného oboru ustálené, neexpresivní pojmenování pojmu*. Soustavy termínů jednotlivých vědních disciplín nejsou neměnné, jejich rozsah je permanentně zvětšován vznikem nových termínů, přejímáním či adaptací termínů cizích (např. *chatovat, vyresetovat*). Znalost významů termínů nacházejících se v daném odborném projevu je nezbytná pro výklad jeho smyslu. Z tohoto důvodu jsou vědecké komunikáty určeny zejména adresátům s určitým vzděláním či vědomostmi v oboru. Odborné projevy dále disponují značným podílem **slov přejatých** a odbornými pojmenováními slaběji terminologizovanými, tzv. **termíny mezioborovými**, např. *stadium, operace, báze* (Jelínek, 1995; Čechová et al., 2003).

1.3.4 Slohové útvary odborného funkčního stylu

Každý z výše uvedených funkčních stylů (viz 1.3) disponuje určitým repertoárem slohových útvarů pro něj typických. Tato skutečnost ovšem neznemožňuje existenci jisté formy projevu i v další stylové oblasti. Slohové útvary odborného funkčního stylu jsou založeny na slohovém **postupu výkladovém** či (odborném) **popisném**. Jednotlivé útvary lze na základě *společných znaků* rozdělit do následujících skupin (Čechová et al., 2000; Čechová et al., 2003):

- **útvary monologické, jež jsou rázu vědeckého:** *disertace* (rozsáhlé vědecké dílo zabývající se určitým teoretickým problémem), *studie* (vědecké dílo kratšího rozsahu);
- **útvary monologické, jež lze zařadit do stylu populárně naučného:** *článek, úvaha, esej*;
- **útvary dialogického charakteru:** *diskuse, polemika, debata*;
- **útvary situační:** *referát, koreferát, přednáška*;
- **útvary hodnotící:** *posudek, recenze, kritika*;
- **ostatní:** *učební texty, pracovní návody, encyklopedie, výpisky, kompilace*.

2 METODY ZPRACOVÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Tato diplomová práce je zaměřena na zhodnocení výskytu, frekvence a vyjadřování koordinačních vztahů v textech odborného funkčního stylu a dále na analýzu těchto vztahů dle předem stanovených kritérií. Níže bude popsána přesná chronologie jednotlivých kroků metodického postupu zpracování práce.

Prvotním krokem v procesu tvorby této diplomové práce bylo vyhledání a prostudování odborné literatury vztahující se k problematice koordinačních vztahů. Jako přední zdroj teoretických poznatků o jednotlivých typech koordinace byla použita publikace *Mluvnice češtiny 3* (1987). Vedle této publikace jsme pracovali také s díly *Skladba spisovné češtiny* (Grepl a Karlík, 1986), *Skladba češtiny* (Grepl a Karlík, 1998), *Novočeská skladba* (Šmilauer, 1969) aj. Stylistické poznatky byly čerpány především z publikace *Současná česká stylistika* (Čechová et al., 2003) a z různých časopiseckých článků. Po vlastním zpracování teoretických východisek práce byly formulovány čtyři hypotézy, jejichž platnost měla být ověřena realizací vlastní analýzy koordinačních vztahů nalezených ve zvolených textech odborného funkčního stylu. Vedle formulace hypotéz byla rovněž vymezena přesná kritéria analýzy jednotlivých koordinačních skupin. Každá skupina byla analyzována dle těchto kritérií:

- významový poměr mezi koordinovanými členy;
- výrazová forma vyjadřování;
- spojovací prostředek;
- počet koordinovaných členů;
- míra rozvíjení jednotlivých koordinovaných členů;
- syntaktická platnost.

V souvislosti s analýzou je nutné ještě zmínit fakt, že excerpovány byly **pouze** ty koordinační skupiny, jejichž složky představují větné členy či souřadně spojené věty vedlejší. Poznatky o *koordinaci nezačleněné*, tedy takové, jíž jsou spojeny samostatné věty či souvětí podřadná, byly v teoretických východiscích práce uvedeny za účelem podání kompletního přehledu o problematice koordinačních vztahů³³.

³³ Označení „koordinační vztahy“ bude tedy v rámci vlastní analýzy použito jako souhrnné označení sémantických druhů koordinace začleněné (*koordinační vztah slučovací, vylučovací, odporovací, stupňovací* aj.), nikoliv jako označení druhů koordinace z hlediska syntaktické platnosti koordinovaných členů.

Po stanovení přesných kritérií analýzy byla realizována excerpce dokladového jazykového materiálu z textů odborného funkčního stylu, konkrétně z vědeckých a populárně naučných textů **dvou** vědních oborů. Prvním ze zvolených oborů je sociologie, druhý obor představuje historie. Z každého oboru byl zvolen vždy právě **jeden** text vědecký a **jeden** text populárně naučný. Celkem tedy byly jako zdroj jazykového materiálu použity **čtyři** odborné texty, přičemž rozsah každého komunikátu byl omezen na **75** syntaktických celků. Jednotlivé texty představují články ze čtyř různých periodik.

Zkoumaným **vědeckým komunikátem z oboru sociologie** se stal článek autorů Josefa Bernarda a Martina Šimona (2017) s názvem „Vnitřní periferie v Česku: Multidimenzionalita sociálního vyloučení ve venkovských oblastech“. Tento článek pochází z prvního čísla 53. ročníku Sociologického časopisu, jenž je jako recenzovaný vědecký časopis zabývající se otázkami sociologie publikován už od roku 1965 (Sociologický časopis, ©2018). Po jazykové stránce je analyzovaný komunikát poměrně náročný, k jeho interpretaci jsou nutné jisté jazykové i oborové znalosti. Text obsahuje relativně komplikované syntaktické celky, ve strukturách jednotlivých větných celků jsou hojně zastoupeny bibliografické citace.

Jako **populárně naučný text z oboru sociologie** byl zvolen článek „Vývoj společnosti a cyklické vnímání času“, jehož autorem je Miroslav Bárta (2017). Článek byl publikován v měsíčníku Vesmír, jehož cílem je už od roku 1871 zprostředkovat srozumitelným způsobem poznatky z různých vědeckých oborů recipientům disponujícím minimálními znalostmi těchto oborů (Vesmír, ©1994). Ačkoliv je tento článek považován za popularizační, jeho jazykový styl lze na základě výskytu rozsáhlých komplikovaných vět, mnohdy náročných sémantických konstrukcí a četného odkazování na odbornou i neobornou literaturu přirovnat spíše ke stylu vědeckému.

Vědecký text z oboru historie, jenž byl zvolen pro účely provedení našeho výzkumu, představuje studie nazvaná „Nunciatura u císařského dvora v prvních letech vlády Rudolfa II. a české země“ od autora Tomáše Černušáka (2013). Článek byl zveřejněn ve čtvrtém čísle 111. ročníku Českého časopisu historického. Studie obsahuje několik termínů, bez jejichž znalosti není možné postihnout smysl textu (např. *nunciatura*, *nuncius*, *konfesionalizace*, *vizitace*, *klér*). Syntaktická výstavba textu však není ve srovnání s výstavbou vědeckého textu z oboru sociologie příliš komplikovaná.

Posledním komunikátem použitým k excerpci dokladového jazykového materiálu je **populárně naučný článek s historickou tematikou** „Jak se vraždí prezident“ publikovaný v českém časopise *Živá historie*. Autorem textu je Marek Vlha (2008). Styl tohoto komunikátu je velmi blízký publicistickému stylu beletristickému. Text neobsahuje téměř žádné termíny, zaznamenány jsou zde snahy o aktualizaci výrazové stránky pomocí obrazného vyjádření skutečnosti, např. prostřednictvím personifikace: *Pocházel z Marylandu, otrokářského státu, který zůstal v unii, ...* (Vlha, 2008). Syntaktická výstavba komunikátu je ve srovnání s ostatními zkoumanými texty nejméně komplikovaná.

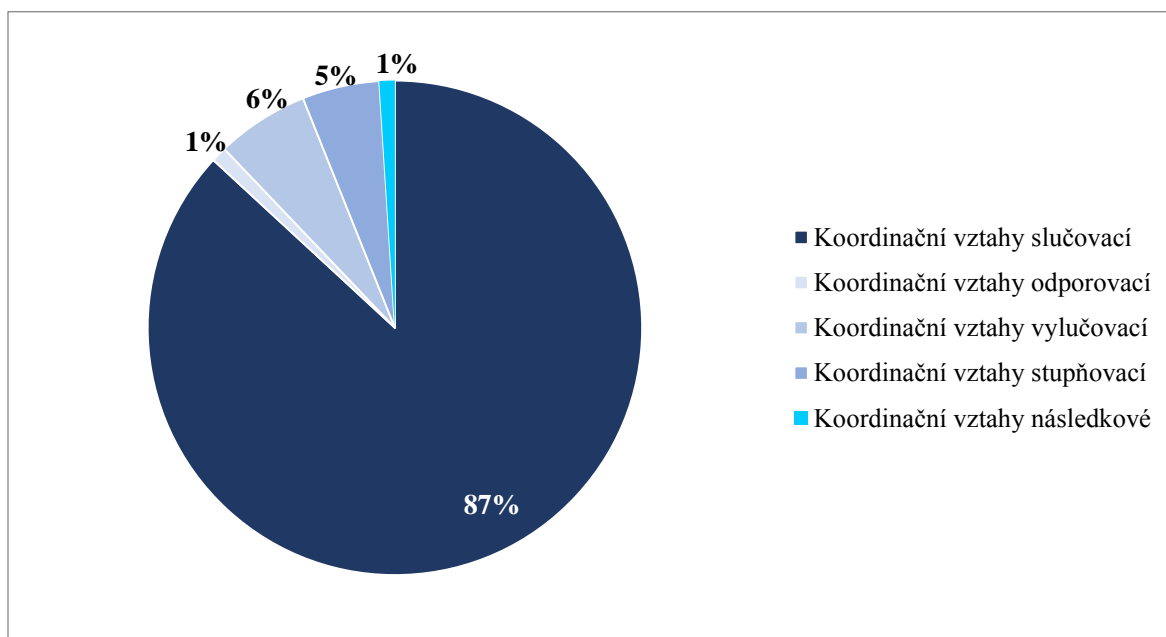
Po excerpci jazykového materiálu byly jednotlivé koordinační skupiny nejdříve rozděleny dle sémantických druhů. Každý sémantický druh byl následně analyzován podle stanovených kritérií. Výsledky této detailní analýzy koordinačních vztahů nalezených ve výše jmenovaných komunikátech byly shrnuty v závěrečné kapitole výzkumné části práce. Zde byla provedena také komparace jednotlivých odborných stylů s ohledem na stanovené hypotézy. Vedle této komparace byly z hlediska výskytu koordinačních vztahů porovnány také texty shodných oborových zaměření. Naplnění vymezeného cíle práce je zhodnoceno v kapitole Závěrečné shrnutí.

3 VLASTNÍ ANALÝZA

3.1 Analýza koordinačních vztahů – vědecký text z oboru sociologie

Vědecký komunikát z oboru sociologie představuje jazykový materiál s hojným výskytem koordinačních vztahů. V analyzovaných 75 syntaktických celcích bylo nalezeno celkem 99 koordinačních skupin. Formálně je koordinační vztah vyjadřován ve většině případů *paratakticky* (88 výskytů), zastoupeno je však rovněž spojení *juxtapoziční* (9 výskytů) a *hypotaktické* (2 výskyty). Spojovací prostředky, jimiž jsou koordinované členy spojeny nejhojněji, jsou: spojka *a*, spojka *i*, spojka *ale* v kombinaci se stupňovací částicí *i* aj. Prostřednictvím těchto spojek jsou vyjadřovány *koordinační vztahy slučovací* (86 výskytů), *odporovací* (1 výskyt), *vylučovací* (6 výskytů), *stupňovací* (5 výskytů) a *následkový* (1 výskyt).

Graf č. 1: Koordinační vztahy nacházející se ve vědeckém textu z oboru sociologie

Zdroj: Vlastní zpracování

Koordinační vztahy slučovací

Významové vztahy povahy koordinační slučovací představují ve vědeckém textu z oboru sociologie nejvíce zastoupený typ (86 výskytů) sémantické koordinace. Slučovací poměr byl zaznamenán nejen mezi členy koordinačních skupin tvořených *větnými členy* (82 výskytů), nýbrž také mezi koordinačně spojenými *věťmi vedlejšími* (4 výskyty). Základním formálně syntaktickým vztahem realizace sémantického vztahu koordinace

je *parataxe*. Tato skutečnost je patrná i u vyjadřování koordinačních vztahů v analyzovaném teoretickém textu z oboru sociologie. Kopulativní vztah je nejčastěji realizován právě *parataktickým spojením* koordinovaných složek (77 výskytů), zaznamenáno je rovněž vyjádření *formou juxtapoziční* (9 výskytů). Zatímco koordinované větné členy jsou spojeny *paratakticky* (73 výskytů) i *bezespoječně* (9 výskytů), koordinované věty vedlejší jsou spojeny pouze *paratakticky* (4 výskytů). Repertoár výrazových prostředků, jež byly ve zkoumaném textu užity k explicitnímu vyjádření významového vztahu slučovacím, je poměrně rozsáhlý.

Výrazovými prostředky vyjadřování koordinačního vztahu slučovacím v **koordinačních konstrukcích tvořených větnými členy** jsou spojka *a* (56 výskytů), spojka *i* (9 výskytů), spojka *a* v kombinaci s příslovci *naopak* (2 výskytů), *zároveň* (1 výskyt); spojka *a* v kombinaci s částicí *rovněž* (1 výskyt) a spojka *a* v kombinaci s výrazy příslovečné povahy *jednak – dále* (1 výskyt), *na jedné straně – na druhé straně* (3 výskytů). Tyto koordinační skupiny disponují různým počtem konjunktů. Nejčastěji se v analyzovaném textu vyskytují *dvoučlenné* skupiny (63 výskytů), nalezeny byly ale rovněž konstrukce *tříčlenné* (14 výskytů), *čtyřčlenné* (4 výskytů) a **jedna** konstrukce *šestičlenná*. Míra rozvití koordinovaných členů je též různá. Zaznamenány jsou členy *holé* (75 výskytů), *rozvité* (106 výskytů) či *několikanásobné* (9 výskytů).

Příklady paratakticky vyjádřených koordinačních vztahů slučovacích, jež existují v rámci koordinačních skupin tvořených větnými členy (Bernard a Šimon, 2017):

*Jedním z důsledků tohoto procesu je dlouhodobá ekonomická **stagnace a vylidňování** obtížně dostupného venkovského prostoru [Musil, Müller 2008b; Ouředníček, Špačková, Feřtová 2011].*

*Ukazuje, že na konci 20. století se v důsledku **globalizace, postindustrializace, ústupu** vlivu produktivistického zemědělství **a naopak přílivu** střední třídy na venkov podstatně proměňují mocenské konstelace, které venkov formují.*

*To je ale jen část celého obrazu, protože ekonomická stagnace, ale i rozvoj mohou být v různých lokalitách založeny na velmi odlišných procesech, souvisejících s **vývojem** trhu práce v jednotlivých ekonomických sektorech, kulturními **preferencemi** obyvatel, **vnitřními zdroji** jednotlivých lokalit **a regulačními mechanismy** ovlivňujícími možnosti využití **území, intenzitu** výstavby **a cenu** nemovitostí.*

*Mezi teoretickými diskuzemi o prostorové **polarizaci**, venkovské **restrukturalizaci** a prostorové **koncentraci** deprivace existuje jen málo přímých vazeb [např. Bernt, Colini 2013; Commins 2004; Musil, Müller 2008a].*

*Specifická pozornost byla věnována souvislostem **mezi** dopravní **dostupností** a rozvojovými **charakteristikami** území [Kubeš, Kraft 2011; Marada, Hudeček 2006; Pospěch, Spěšná, Delín 2015], přičemž závěry studií opakovaně prokázaly existenci problematických sociálně-ekonomických charakteristik venkovských lokalit se ztíženou dopravní **situací** a komplikovanou **dostupností**.*

Příklady juxtaopozičně vyjádřených koordinačních vztahů slučovacích, jež existují v rámci koordinačních skupin tvořených větnými členy (Bernard a Šimon, 2017):

*Myrdalova (1957) teorie kumulativních příčin předpokládá existenci ekonomických, demografických i institucionálních faktorů, které působí zpravidla dostředivým způsobem ve prospěch center na úkor periferií (vyšší nabídka práce i kupní **síla** v centrech, s tím související **migrace** do center a zároveň vyšší relativní daňové zatížení periferií).*

*K nejčastěji používaným indikátorům patří **podíl** domácností vlastnících automobil, **kvalita** bydlení, **nezaměstnanost**, **účast** dětí na vzdělávacím systému apod.*

*Midgley, Hodge, Monk (2003) např. ve svém výzkumu konstruuji samostatné míry deprivace pro následující dimenze: **přístup** k zaměstnání, **kvalita** zaměstnání, nízký **příjem**, **dostupnost** bydlení, **kvalita** bydlení, **přístup** ke službám apod.*

Jak již bylo zmíněno, sémantickým vztahem koordinačním slučovacím jsou vedle větných členů spojeny i **vedlejší věty** (4 výskyty). Vedlejší věty jsou spojeny pouze jedním typem *parataktického* spojovacího výrazu, a to spojkou *a* (4 výskyty). Syntaktickým vztahem koordinací jsou spojeny téměř ve všech případech pouze *dvě věty* (3 výskyty), zaznamenáno je i koordinační spojení *tří vedlejších vět* (1 výskyt).

Příklady koordinačně spojených vedlejších vět vyskytujících se ve vědeckém textu z oboru sociologie (Bernard a Šimon, 2017):

*Při bližším pohledu je totiž patrné, že **jádra**, ale ani **periferie** tvoří **homogenní území** a vznikání i zanikání periferií je **komplikovaným multidimenzionálním***

procesem, v němž kromě faktorů ekonomické povahy hrají důležitou roli i sociokulturní aspekty, diskurzivní praktiky a různé formální i neformální instituce.

Známa Marsdenova klasifikace (Marsden et al. 1993) člení restrukturalizovaný venkov na několik typů podle toho, do jaké míry je ekonomicky závislý na vnější podpoře, jak jsou v něm artikulovány zájmy zemědělců a jak jsou v něm prosazovány zájmy nově přicházející střední třídy.

Tento metodologický postup je založen na předpokladu, že výskyt různých forem sociálního znevýhodnění spolu úzce prostorově souvisí a deprivaci tak lze měřit jako jednorozměrný koncept.

Oproti tomu některé novější postupy (Hodge et al. 2000; Martin et al. 2000; Midgley, Hodge, Monk 2003; Noble, Wright 2000) zdůrazňují, že deprivace je vícerozměrný konstrukt zahrnující různé typy sociálního znevýhodnění, které spolu v prostoru nemusí nutně korelovat a které vytvářejí různé prostorové vzorce.

Koordinální vztahy odporovací

Vedle významového poměru slučovacího lze v analyzovaném teoretickém komunikátu z oboru sociologie zaznamenat i výskyt koordinálního vztahu odporovacího (1 výskyt). Vyjádření tohoto vztahu je realizováno *parataktickou formou* (1 výskyt), a sice konjunkcí *ale ani* (1 výskyt). Koordinální skupina sestává ze dvou holých členů.

Příklad paratakticky vyjádřeného koordinálního vztahu odporovacího, jenž se nachází v teoretickém textu z oboru sociologie (Bernard a Šimon, 2017):

*Při bližším pohledu je totiž patrné, že **jádra, ale ani periferie** netvoří homogenní území a vznikání i zanikání periferií je komplikovaným multidimenzionálním procesem, v němž kromě faktorů ekonomické povahy hrají důležitou roli i sociokulturní aspekty, diskurzivní praktiky a různé formální i neformální instituce.*

Koordinální vztahy vylučovací

Druhým nejpočetnějším typem sémantické koordinace nacházejícím se ve vědeckém textu z oboru sociologie je typ vylučovací (6 výskytů). Významový poměr disjunktivní lze dělit na dva podtypy, a to na disjunkci slabou (*může platit jeden, nebo více koordinovaných členů*) nebo disjunkci silnou (*platí pouze jeden z koordinovaných členů*).

S ohledem na toto dělení je možno i v analyzovaném komunikátu rozlišit významový vztah *slabě disjunktivní* (5 výskytů) a *silně disjunktivní* (1 výskyt). Vylučovací poměr mezi koordinovanými členy je na rovině formálně syntaktické vyjádřen pouze *paratakticky* (6 výskytů). Mezi spojovacími prostředky užitými k vyjádření koordinace dominuje souřadící konjunkce *nebo* (4 výskyty), jež je ve **dvou** případech nahrazena lomítkem. K dalším nalezeným výrazovým prostředkům patří spojka *či* (1 výskyt) a dvojčlenný spojovací výraz *bud' – nebo* (1 výskyt). Struktura jednotlivých koordinačních skupin je tvořena pouze *dvěma* členy (6 výskytů). Členy těchto skupin jsou rozvity různou měrou. Zaznamenány jsou členy *holé* (9 výskytů) a *rozvité* (3 výskyty).

Příklady koordinačních vztahů vylučovacích nacházejících se v teoretickém textu z oboru sociologie (Bernard a Šimon, 2017):

*Diskuse o periferiích a jejich **vznikání nebo zanikání** vždy souvisí s existencí prostorových nerovností a s jejich dynamikou.*

*V procesu restrukturalizace sice některé oblasti výrazně bohatnou, zatímco jiné ekonomicky **stagnují nebo chudnou**.*

*Při vysvětlování situace v periferiích optikou těchto teorií hraje zásadní roli situace na regionálních trzích práce, které jsou chápány **bud' jako nedostatečně integrované do existujícího ekonomického systému** (Bernt et al. 2010), **nebo jako neautonomní**, nacházející se v situaci, kdy jsou z nich dlouhodobě odčerpávány lidské i ekonomické zdroje (Beetz 2008).*

*V případě diskuse o polarizaci a o restrukturalizaci je kladen důraz zejména na problematiku faktorů, které vedou ke vzniku, **přetrvávání či zanikání** periferních regionů.*

*Naopak analýzy sociální deprivace a znevýhodnění jsou jasně zaměřeny na problematiku různých aspektů sociálního vyloučení a prostorových nerovností, zatímco demografické a rozvojové aspekty **regionu/lokality** nezdůrazňují.*

*Odlišnost **dosídlených/nedosídlených** periferií se částečně překrývá s dělením periferií na vnitřní a vnější.*

Koordinační vztahy stupňovací

Koordinační vztah gradační představuje třetí nejvíce zastoupený sémantický druh koordinace, jehož výskyt je zaznamenán v teoretickém komunikátu z oboru sociologie (5 výskytů). Stupňovací poměr je jediným významovým vztahem, který je realizován nejen formou *parataktickou* (3 výskytů), ale také *hypotaktickou* (2 výskytů). K parataktickým výrazovým prostředkům vyjadřování koordinačního vztahu stupňovacího, jež byly nalezeny v textu, patří pouze spojení stupňovací částice *i* a spojky *ale* (3 výskytů). Hypotaktické formy realizace tohoto významového poměru pak byly tvořeny výrazem *kromě* +Gen v kombinaci s částicemi *i* (1 výskytů) či *rovněž* (1 výskytů). Všechny koordinační konstrukce sestávají pouze ze dvou členů (5 výskytů). Ty jsou z hlediska míry rozvití *holé* (6 výskytů), *rozvité* (2 výskytů) a *několikanásobné* (2 výskytů).

Příklady paratakticky vyjádřených koordinačních vztahů stupňovacích, jež se vyskytují v teoretickém textu z oboru sociologie (Bernard a Šimon, 2017):

Teorie formulovaná na konci 20. století v britském prostředí předpokládá výraznou přeměnu venkovského prostoru během posledních dekád 20. století v souvislosti s řadou celospolečenských, ale i lokálních procesů.

Ty předpokládají existenci celé řady ekonomických, ale i mimoekonomických mechanismů, na jejichž základě dochází k rostoucí ekonomické nerovnováze mezi jádrovými oblastmi s vysokou ekonomickou výkonností na jedné straně a periferním územím potýkajícím se s ekonomickými problémy na druhé straně.

To je ale jen část celého obrazu, protože ekonomická stagnace, ale i rozvoj mohou být v různých lokalitách založeny na velmi odlišných procesech, souvisejících s vývojem trhu práce v jednotlivých ekonomických sektorech, kulturními preferencemi obyvatel, vnitřními zdroji jednotlivých lokalit a regulačními mechanismy ovlivňujícími možnosti využití území, intenzitu výstavby a cenu nemovitostí.

Příklady hypotakticky vyjádřených koordinačních vztahů stupňovacích, jež se vyskytují v teoretickém textu z oboru sociologie (Bernard a Šimon, 2017):

Při bližším pohledu je totiž patrné, že jádra, ale ani periferie netvoří homogenní území a vznikání i zánikání periferií je komplikovaným multidimenzionálním procesem, v němž kromě faktorů ekonomické povahy hrají důležitou roli

i sociokulturní aspekty, diskurzivní praktiky a různé formální i neformální instituce.

Zdůrazňují přitom kromě ekonomických problémů regionů a s tím souvisejících sociálních aspektů rovněž demografický vývoj, zejména selektivní migraci a s ní spojené stárnutí populace a výsledný pokles funkcí regionu – selektivní recentralizace střediskových funkcí, tedy vývoj popsatelný celkově jako „regional shrinkage“ [Šimon, Mikešová 2014].

Koordinační vztahy následkové

Vědecký text z oboru sociologie je jediným analyzovaným komunikátem, v němž byl mimo vztahy slučovací, odporovací, vylučovací a stupňovací zaznamenán ještě výskyt vztahu následkového (1 výskyt). Na rovině formálně syntaktické je tento vztah realizován *paratakticky* (1 výskyt), a sice spojovacím výrazem *a tím pádem* (1 výskyt). Daná koordinační skupina je tvořena *dvěma* členy (1 výskyt), **jedním** *několikanásobným* a **jedním** *rozvitým*.

Příklad koordinačního vztahu následkového nacházejícího se ve vědeckém textu z oboru sociologie (Bernard a Šimon, 2017):

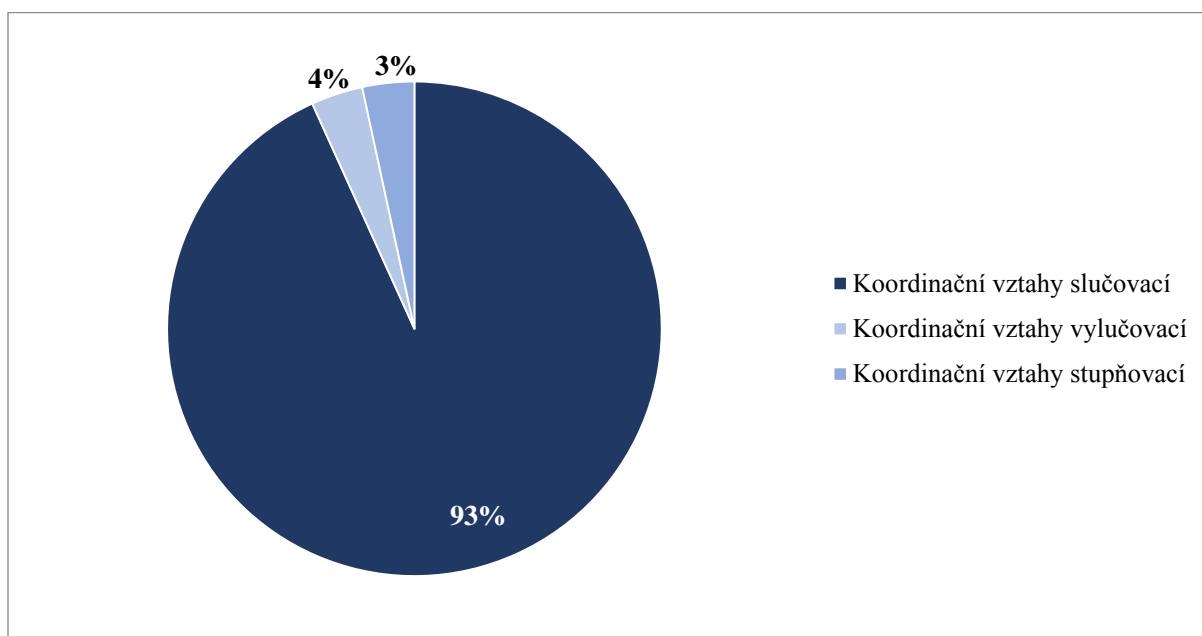
První z nich byl popsán jako důsledek dlouhodobých změn v geografické organizaci společnosti, které vedou ke koncentraci střediskových funkcí, k selekci středisek a tím pádem i k poklesu významu sídel a regionů, které tyto funkce ztrácejí [Hampl, Marada 2015].

Koordinační skupiny tvořené **větnými členy** zastávají v analyzovaných celcích funkce různých větných členů, a to *několikanásobného přívlastku neshodného* (28 výskytů), *předmětu* (22 výskytů), *přívlastku shodného* (18 výskytů), *podmětu* (15 výskytů), *přístavku* (6 výskytů), *příslovečného určení účelu* (2 výskyty), *příslovečného určení způsobu* (2 výskyty), *doplňku* (1 výskyt) a *přísudku* (1 výskyt). Koordinační konstrukce tvořené **vedlejšími větami** pak zastávají funkce *přívlastku* (2 výskyty), *příslovečného určení způsobu* (1 výskyt) a *podmětu* (1 výskyt) vět řídicích.

3.2 Analýza koordinačních vztahů – vědecký text z oboru historie

Zvolený vědecký text z oboru historie vykazuje stejně jako vědecký text z oboru sociologie značný výskyt koordinačních vztahů. Dohromady bylo v rámci excerpte jazykového materiálu nalezeno **59** koordinačních konstrukcí. Téměř všechny koordinační vztahy jsou vyjádřeny *parataxi* (**58** výskytů), a to explicitně prostřednictvím různých spojovacích prostředků. Pouze **jediná** koordinační konstrukce disponuje *bezspoječným spojením* koordinovaných členů. Těmito výrazovými prostředky jsou v textu realizovány následující typy koordinačních vztahů: *slučovací* (**55** výskytů), *vylučovací* (**2** výskyty) a *stupňovací* (**2** výskyty).

Graf č. 2: Koordinační vztahy nacházející se ve vědeckém textu z oboru historie

Zdroj: Vlastní zpracování

Koordinační vztahy slučovací

Významový vztah slučovací s počtem **55** výskytů jasně převažuje nad ostatními typy významových poměrů. Tento vztah existuje mezi dvěma koordinovanými členy, jež jsou hodnoceny jako rovnocenné. Koordinační vztahy slučovací, jež byly zaznamenány ve zkoumaném vědeckém textu z oboru sociologie, jsou na rovině formálně syntaktické vyjádřeny buď *parataktickým* (**54** výskytů), nebo *juxtapozičním spojením* (**1** výskyt). Sémantickým typem koordinací slučovací jsou spojeny nejen samostatné *větné členy* (**51** výskytů), nýbrž také *věty vedlejší* (**4** výskyty). Mezi **větnými členy** je koordinační vztah slučovací realizován jak *paratakticky* (**50** výskytů), tak *asyndeticky* (**1** výskyt).

Mezi koordinačně **spojenými větami vedlejšími** je zaznamenán pouze výskyt *parataktického spojení* (4 výskyty).

Primárním spojovacím prostředkem členů ve významovém vztahu slučovacím je souřadící spojka *a*, již je i v analyzovaném textu užito ke spojení konjunktů ve formě **větných členů** hojně (43 výskyty). Byl zaznamenán také výskyt spojky *a* v kombinaci s částicí *i* (1 výskyt). Vedle spojky *a* je použita rovněž spojka *i* (5 výskyty) a dvojitý spojovací výraz *jednak – dále* (1 výskyt). Jednotlivé koordinační konstrukce jsou tvořeny *dvěma* (47 výskyty), *třemi* (3 výskyty) či *pěti* (1 výskyt) členy *holými* (51 výskyty), *rozvitými* (53 výskyty) nebo *několikanásobnými* (4 výskyty).

Příklady paratakticky vyjádřených koordinačních vztahů slučovacích, jež existují v rámci koordinačních skupin tvořených větnými členy (Černušák, 2013):

*Pro tento výklad je výchozí významná studie Karla Stloukala, podle níž patřilo **usídlení císařského dvora a současné přesídlení nunciatury do Prahy v roce 1583** mezi další důležité události předznamenávající „rekatolizační“ tendence druhé poloviny 16. století, jako bylo **uvedení jezuitů do Čech (1556) a obnovení pražského arcibiskupství (1561)**.*

*Jako **problematické a ne zcela přesné** se nyní jeví samotné označení Bonomiho jako „prvního stálého nuncia pražského“.*

*Malaspina rychle reagoval a již 12. ledna 1580 psal do Říma, že o věci jednal s **Vratislavem z Pernštejna i se samotným císařem** a že by tato záležitost mohla nepochybně prospět **k zachování a růstu katolického náboženství v českých zemích**.*

*I další bod z Bonomiho programu – podpora jezuitského školství – byl **realizován a podporován** již jeho předchůdci v letech 1577–1581.*

*Gallio navrhoval, aby byla univerzita **doplněna** novými katolickými profesory a **zajištěna** financemi ze jmění nějakého kláštera, který je v úpadku.*

*Když byla totiž v roce 1575 jako součást konviktu sv. Bartoloměje, určeného pro ubytování studentů, zřízena papežská nadace na výchovu adeptů kněžství, umístili do ní přední čeští katoličtí šlechtici **Vratislav z Pernštejna a Vilém z Rožmberka** dvanáct alumnů.*

Příklad juxtapozičně vyjádřeného koordinačního vztahu slučovacího, jenž existuje v rámci koordinační skupiny tvořené větnými členy (Černušák, 2013):

*Bylo to **jednak využití katolíků v důležitých úřadech, reforma univerzity, zbavení utrakvistické konsistoře nevhodných osob, dále sjednocení husitů s katolickou církví, zákaz protestantských knih a postup proti protestantům v souladu s dekrety císařových předchůdců.***

Výskyt koordinačního vztahu slučovacího byl zaznamenán rovněž v takových konstrukcích, jejichž členy představují **vedlejší věty**. Ve vědeckém komunikátu z oboru historie byly tyto konstrukce nalezeny celkem **čtyři**. Ve všech skupinách je významový vztah vyjádřen parataktickou spojkou *a* (**4** výskyty). Koordinační konstrukce, jejichž složkami jsou věty vedlejší, sestávají ve všech případech ze *dvou* vět vedlejších (**4** výskyty).

Příklady koordinačně spojených vedlejších vět vyskytujících se ve vědeckém textu z oboru historie (Černušák, 2013):

*Korespondence nunciů u císařského dvora, která byla v nedávné době zpřístupněna péčí Německého historického ústavu v Římě v rámci ediční řady **Nuntiatuberichte aus Deutschland a která se týká období prvních let vlády císaře Rudolfa II., tedy doby bezprostředně předcházející Bonomiho působení, ukazuje, že některé dosud uváděné informace bude nutné revidovat a opravit.***

Malaspina rychle reagoval a již 12. ledna 1580 psal do Říma, že o věci jednal s Vratislavem z Pernštejna i se samotným císařem a že by tato záležitost mohla nepochybně prospět k zachování a růstu katolického náboženství v českých zemích.

Ti se spolu s nunciem zabývali též otázkou, jak získat pro univerzitu dvacet nových profesorů a jak univerzitu finančně zabezpečit.

Význam Bonomiho memoranda tak spočívá především v tom, že zkušenosti a iniciativy jeho samotného i jeho předchůdců byly sjednoceny a tento celek tak získal charakter skutečného programového prohlášení.

Koordinační vztahy vylučovací

Méně zastoupeným sémantickým typem koordinačního vztahu v analyzovaném vědeckém komunikátu z oboru historie je vztah vylučovací (2 výskyty). S ohledem na dělení vylučovacího vztahu na slabou a silnou disjunkci (viz 1.2.1.2) lze stanovit, že oba vylučovací koordinační vztahy nacházející se ve vědeckém textu z oboru historie odpovídají vztahu slabé disjunkce, tzn. takové, při níž je možná platnost pouze jednoho, nebo všech koordinovaných členů. Excerpovaný jazykový materiál dokládá *parataktické vyjádření* tohoto vztahu spojkou *či*, a to v **obou** případech výskytu. Koordinované skupiny jsou tvořeny *dvěma* (1 výskyt) nebo *třemi* (1 výskyt) konjunkty. Z hlediska rozvíti představují jednotlivé konjunkty členy *rozvíte* (5 výskytů).

Příklady koordinačních vztahů vylučovacích nacházejících se ve vědeckém textu z oboru historie (Černušák, 2013):

*Bez hmatatelného výsledku dopadly jeho snahy **o zřízení** nových far v Praze, **získání** univerzity do rukou katolíků **či realizaci** komplexní vizitace duchovenstva.*

*Pokud šlo o náboženství, osobně nedal nikdy najevo **sympatie** k protestantismu **či touhu** po nějakém náboženském kompromisu.*

Koordinační vztahy stupňovací

Vedle koordinačních vztahů slučovacího a vylučovacího byl v analyzovaném textu vědeckého stylu zaznamenán také výskyt koordinačního vztahu stupňovacího (2 výskyty). Ten je ve zkoumaném vědeckém textu z oboru historie realizován formálně syntaktickým vztahem *parataxi* (2 výskyty). V **obou** nalezených koordinačních konstrukcích je poměr gradační vyjádřen dvojitým spojkovým výrazem *nejen – ale i* (2 výskyty). **Obě** skupiny rovněž sestávají ze *dvou* členů (2 výskyty). Míra rozvíti jednotlivých členů je různá. Zaznamenán je výskyt členů *rozvítejších* (2 výskyty), **jednoho** členu *holého* a **jednoho** členu *několikanásobného*, který představuje samostatnou koordinační skupinu.

Příklady koordinačních vztahů stupňovacích nacházejících se ve vědeckém textu z oboru historie (Černušák, 2013):

*Katolická církev měla být posílena zřízením a finančním zajištěním **tří** nových far přímo v Praze a bylo doporučeno dostatečně zabezpečit jezuitskou kolej pro chudé kvůli katolické výchově **nejen** budoucích **kněží**, **ale i** světských **úředníků**, **notářů**, **písařů**, **učitelů a správců** škol, kteří by pak vhodně působili po celých Čechách.*

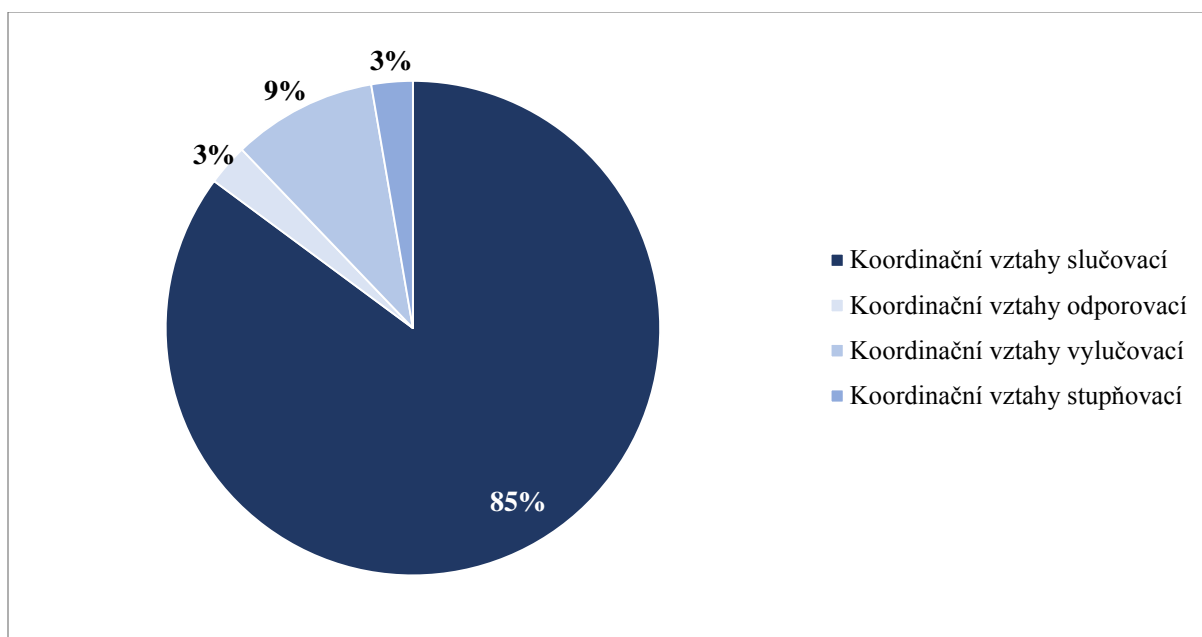
Kardinál Gallio nunciovi v odpovědi navrhl, aby tedy jako její členové byli přijímáni nejen „urození“, jak bylo původně koncipováno, ale i lidé z nižších vrstev (Gallio doslova uvádí plebei), „pokud jsou nadaní a nadějní“.

Jednotlivé koordinační konstrukce tvořené **větnými členy** představují tyto několikanásobné větné členy: *podmět* (16 výskytů), *přívlastek neshodný* (14 výskytů), *předmět* (9 výskytů), *přívlastek shodný* (3 výskyty), *doplňk* (3 výskyty), *zmnoženou pozici participia* (2 výskyty), *přístavek* (1 výskyt), *přísluvečné určení místa* (1 výskyt), *přísluvečné určení přípustky* (1 výskyt), *přísluvečné určení příčiny* (1 výskyt), *přísluvečné určení času* (1 výskyt), *přísluvečné určení účelu* (1 výskyt), *přísluvečné určení způsobu* (1 výskyt) a *několikanásobné přísudkové jméno* (1 výskyt). Koordinační konstrukce tvořené **vedlejšími větami** pak představují *předmět* (2 výskyty) a *přívlastek* (2 výskyty) daných vět řídicích.

3.3 Analýza koordinačních vztahů – popularizační text z oboru sociologie

V analyzovaném populárně naučném komunikátu z oboru sociologie byl zaznamenán četný výskyt sémantického vztahu koordinačního. Excerpcí jazykového materiálu byl zjištěn výskyt **74** koordinačních konstrukcí. Specifickým výrazovým prostředkem syntaktického vztahu koordinačního je parataxe, jejíž primární užití je zjevné i v analyzovaném textu. *Parataktické spojení* dominuje v **70** koordinačních konstrukcích, zbylé **4** konstrukce jsou utvořeny *juxtapozicí*. Volba daného spojovacího výrazu je závislá na významovém vztahu mezi konjunkty. Na základě této skutečnosti lze v textu zaznamenat celkem **4** sémantické druhy koordinačních vztahů: *koordinační vztah slučovací* (**63** výskytů), *koordinační vztah odporovací* (**2** výskyty), *koordinační vztah vylučovací* (**7** výskytů) a *koordinační vztah stupňovací* (**2** výskyty).

Graf č. 3: Koordinační vztahy nacházející se v popularizačním textu z oboru sociologie

Zdroj: Vlastní zpracování

Koordinační vztahy slučovací

Vztahy povahy koordinační slučovací (**63** výskytů), jež byly nalezeny v analyzovaném textu z oboru sociologie, existují mezi koordinovanými *větnými členy* (**60** výskytů) a *vedlejšími větami* (**3** výskyty). Formálně syntaktickými vztahy realizace toho významového vztahu jsou *parataxe* (**59** výskytů) a *juxtapozice* (**4** výskyty). **Koordinované větné členy** jsou spojeny *paratakticky* (**56** výskytů) i *bezespoječně* (**4** výskyty), **vedlejší věty** pouze *paratakticky* (**3** výskyty).

K výrazovým prostředkům vyjadřování slučovacího poměru mezi koordinovanými **větnými členy** patří souřadící spojka *a* (**52** výskytů), spojka *a* v kombinaci s částicí *i* (**2** výskyty), spojka *i* (**1** výskyt) a spojovací výraz *právě tak jako* (**1** výskyt). V analyzovaném textu byly zaznamenány zejména *dvoučlenné* konstrukce (**44** výskytů), vyskytují se zde ale také konstrukce *tříčlenné* (**11** výskytů), *čtyřčlenné* (**2** výskyty), *pětičlenné* (**2** výskyty) a **jedna** konstrukce *šestičlenná*. Členy jednotlivých koordinačních skupin mohou být z hlediska míry rozvíti *holé*, *rozvítené* či *několikanásobné*. Ve vědeckém komunikátu z oboru sociologie byl zjištěn výskyt všech tří typů rozvíti koordinovaných členů. Z celkového počtu **145** členů představuje **83** koordinovaných složek členy *holé*, **58** členů je *rozvítených* a pouhé **4** členy koordinačních skupin jsou samy koordinačními konstrukcemi, tj. členy *několikanásobnými*.

Příklady paratakticky vyjádřených koordinačních vztahů slučovacích, jež byly zaznamenány v koordinačních skupinách tvořených větnými členy (Bárta, 2017):

*Další důležitou prací na téma **vývoje, cyklů a faktorů** působících při vzestupu a následně krizi společnosti je studie zabývající se dynamikou vývoje společnosti.*

*V návaznosti na Hérakleitův princip Sorokin říká: „Proto lze vážně pochybovat **o přiměřenosti** těchto diagnóz, **právě tak jako o jimi navrhovaných léčích**. Jejich omyl spočívá v tom, že vidí pramen tragédie na nesprávném místě, v podceňování charakteru choroby a zvláště v nazírání na ni jako na něco náhodného, netkvícího ve vlastní povaze moderní přezrálé senzitivní kultury. Ve skutečnosti kořeny tragédie jsou neskutečně hlubší, jsou v samé podstatě věci, jdou daleko zpátky a jsou vlastní senzitivní kultuře. Stejně síly, které způsobily růst jejich velkolepých výtvorů, způsobily nevyhnutelný růst rakoviny rozkladu a krize. Toto alter ego senzitivní kultury je také bohyní pomsty, siamským dvojčetem jejího růstu a velkoleposti.“*

*V každém případě je to přinejmenším 6. stol. př. Kr. a před Sokratovští řeční **filozofové**, se kterými můžeme spojovat nejranější doložené úvahy související s fenoménem identických faktorů stojících u zrodu, vzestupu a krizi společnosti.*

*Takové prostředí je podhoubím pro vzestup **lobbismu, vlivu** zájmových skupin a **klientelismu**.*

*Autoři se pomocí teoretického modelování zamýšlejí především nad otázkou, k čemu vedou proměnlivé hodnoty u následujících parametrů specifické populace: **porodnost, úmrtnost, úživná kapacita** přírodního prostředí, **velikost elit a neelit** („mas“) a konečně **míra** přerozdělování anebo sdílení ekonomického potenciálu.*

*Řadí sem zejména svobodnou **vědu**, volnou **soutěž**, soukromé **vlastnictví**, **spotřebu**, zdravotní **péči a práci**.*

*Věnuje se velmi specifické analýze **vývoje a výskytu** krizí ve Spojených státech amerických v období let 1780–2010 (tedy od začátku americké republiky), viz obr. 1 na s. 23.*

Příklady juxtapozičně vyjádřených koordinačních vztahů slučovacích, jež byly zaznamenány v koordinačních skupinách tvořených větnými členy (Bárta, 2017):

*To je fenomén na první pohled jednoznačně pozitivní – s rostoucí složitostí systému je třeba budovat i vrstvu odborných administrátorů různého zaměření, kteří jsou schopni systému **rozumět, organizovat ho, vybírat daně, kontrolovat** a rozdělovat ekonomické toky apod.*

*Vědecké bádání je stále více a více svazováno úřednickými předpisy a **výběrem** těch nejdůležitějších témat a směrů bádání (což samo o sobě popírá jednu z vlastností vědeckého bádání, totiž že věda není demokratická), komerční **poptávkou** a komercializací obecně, která rozhoduje o tom, co je dobré a co zbytečné (z krátkodobého hlediska); volná soutěž je podvázána předpisy a právníckou džunglí a dalšími negativními jevy, které dobře zná každý podnikatel a majitel firmy; soukromé vlastnictví je nahrazováno vlastnictvím anonymním a korporátním; spotřeba je společně s masmédií stále více používána k indoktrinaci početných segmentů populace, a to naprosto neproduktivním způsobem; zdravotní péče se stává významnou politikou a součástí technologie moci (kde základní mantrou se stává heslo udržení člověka při životě za každou cenu) a konečně práce již dávno neznamena, že se člověk může realizovat a pracovat nad stanovené minimum, jak chce a uzná za vhodné.*

*Existenci sekulárních cyklů Turchin nalézá prakticky ve všech agrárních společnostech, pro které existují spolehlivé záznamy (**Čína, Přední východ, jihovýchodní Asie**), zatímco padesátileté cykly se nemusí vyskytovat vždy.*

*To se projevuje v soustavném **náporu** na inflaci cen, ve **snižování** reálných mezd, v **úpadku** vesnice, v **migraci** do měst, v důsledku toho dochází k zvýšené frekvenci protestů proti stávajícím platovým podmínkám a k rabování potravin.*

Koordinačním vztahem slučovacím jsou vedle větných členů spojeny rovněž **věty vedlejší**. V analyzovaném textu se vyskytují celkem **3** koordinační spojení vedlejších vět. Na rovině formálně syntaktické je slučovací vztah mezi všemi analyzovanými vedlejšími větami vyjádřen parataktickou konjunkcí *a* (**3** výskyty). **Všetchna** tato koordinační spojení jsou tvořena *dvěma* větami vedlejšími (**3** výskyty).

Příklady koordinačně spojených vedlejších vět vyskytujících se v populárně naučném textu z oboru sociologie (Bárta, 2017):

Dá se pouze předpokládat, že nepůjde o pravidlo „stříbrné kulky“ a že těch důležitých faktorů bude více.

Vědecké bádání je stále více a více svazováno úřednickými předpisy a výběrem těch nejdůležitějších témat a směrů bádání (což samo o sobě popírá jednu z vlastností vědeckého bádání, totiž že věda není demokratická), komerční poptávkou a komercializací obecně, která rozhoduje o tom, co je dobré a co zbytečné (z krátkodobého hlediska); volná soutěž je podvázána předpisy a právníckou džunglí a dalšími negativními jevy, které dobře zná každý podnikatel a majitel firmy; soukromé vlastnictví je nahrazováno vlastnictvím anonymním a korporátním; spotřeba je společně s masmédií stále více používána k indoktrinaci početných segmentů populace, a to naprosto neproduktivním způsobem; zdravotní péče se stává významnou politikou a součástí technologie moci (kde základní mantrou se stává heslo udržení člověka při životě za každou cenu) a konečně práce již dávno neznamena, že se člověk může realizovat a pracovat nad stanovené minimum, jak chce a uzná za vhodné.

Koordinační vztahy odporovací

Koordinační spojení členů, mezi nimiž existuje významový vztah odporovací, byla v textu nalezena celkem **dvě**. Ve struktuře **obou** konstrukcí je jako formální prostředek vyjádření syntaktického vztahu koordinace užita parataktická konjunkce *ale* (**2** výskyty). Obě skupiny jsou tvořeny **dvěma** konjunktivy stejného typu rozvití. Jejich stavbu lze popsat následovně: *holý – holý, rozvitý – rozvitý*.

Příklady koordinačních vztahů odporovacích nalezených v populárně naučném textu z oboru sociologie (Bárta, 2017):

Kromě délky cyklů je však podstatné, že charakter změny uvnitř těchto cyklů není lineární, ale skokovitý, Turchin ho nazývá „pilovitý“.

Turchin správně podotýká, že v současné době to nejsou války mezi státy, ale rozpory uvnitř států samotných, které mohou za většinu konfliktů.

Koordinační vztahy vylučovací

Sémantický druh koordinace vylučovací (7 výskytů) je v analyzovaném popularizačním textu z oboru sociologie vyjadřován pouze *parataxi* (7 výskytů). V nalezeném jazykovém materiálu jsou jako prostředky formálního vyjádření koordinace užity především jednoduché spojky *či* (2 výskyty), *anebo* (1 výskyt), *nebo* (3 výskyty) a dvojitá spojka *ať – nebo* (1 výskyt). Všechny koordinační konstrukce sestávají ze *dvou* členů (7 výskytů). S ohledem na míru rozvití koordinovaných složek lze zaznamenat pouze členy *holé* (9 výskytů) a *rozvité* (5 výskytů).

Příklady koordinačních vztahů vylučovacích nacházejících se v populárně naučném textu z oboru sociologie (Bárta, 2017):

*V Hérakleitově filozofii byl významný i aspekt času, který mu pomáhal vyrovnat se s tím, že se sice po jisté době můžeme navrátit zpět **do počátečního bodu** či výchozího **stavu**, ale pokaždé je tento stav poněkud odlišný.*

*Turchinova teorie překrývajících se cyklů vznikla na základě rozboru historického vývoje nejen ve Spojených státech, ale i ze srovnání s obdobnými trendy v jiných **civilizacích** či **společnostech**.*

*Autoři se pomocí teoretického modelování zamýšlejí především nad otázkou, k čemu vedou proměnlivé hodnoty u následujících parametrů specifické populace: porodnost, úmrtnost, úživná kapacita přírodního prostředí, velikost elit a neelit („mas“) a konečně míra **přerozdělování** **anebo sdílení** ekonomického potenciálu.*

*Podle Turchina proto nutně existují obecné zákonitosti, které vedou k výskytu sekulárních cyklů bez ohledu na **regionální** **nebo historický** kontext.*

*Sítě, které v důsledku toho vznikají, spojují členy na základě **rodinných** **nebo profesních** zájmů a vytěsňují jakékoliv vetřelce v soutěži o stále omezenější zdroje.*

*Již víme, že obvykle ty faktory, které považujeme za **prorůstové** **nebo zásadně stimulační**, jsou těmi, které se po jisté době logicky vyčerpají a nakonec systém přivedou do období stagnace a krize.*

*Bují boj i uvnitř elit (**ať** už jsou to **státní úřady**, **nebo politické strany**).*

Koordinační vztahy stupňovací

V rámci zkoumaného popularizačního komunikátu z oboru sociologie byla nalezena pouze **dvě** koordinační spojení, v nichž je zaznamenán významový poměr gradační. Ten je na rovině výrazových prostředků vyjádřen souřadícím spojovacím výrazem *nejen – ale i* (**2** výskyty). **Obě** koordinační konstrukce jsou tvořeny *dvěma* členy (**2** výskyty). Tyto členy jsou z hlediska rozvití *holé* (**1** výskyt), *rozvité* (**2** výskyty) a *několikanásobné* (**1** výskyt).

Příklady koordinačních vztahů stupňovacích nalezených v popularizačním komunikátu z oboru sociologie (Bárta, 2017):

Systematicky se teorií cyklů nejen v dávné minulosti, ale i ve vývoji současných civilizací, zabývá Peter Turchin.

Turchinova teorie překrývajících se cyklů vznikla na základě rozboru historického vývoje nejen ve Spojených státech, ale i ze srovnání s obdobnými trendy v jiných civilizacích či společnostech.

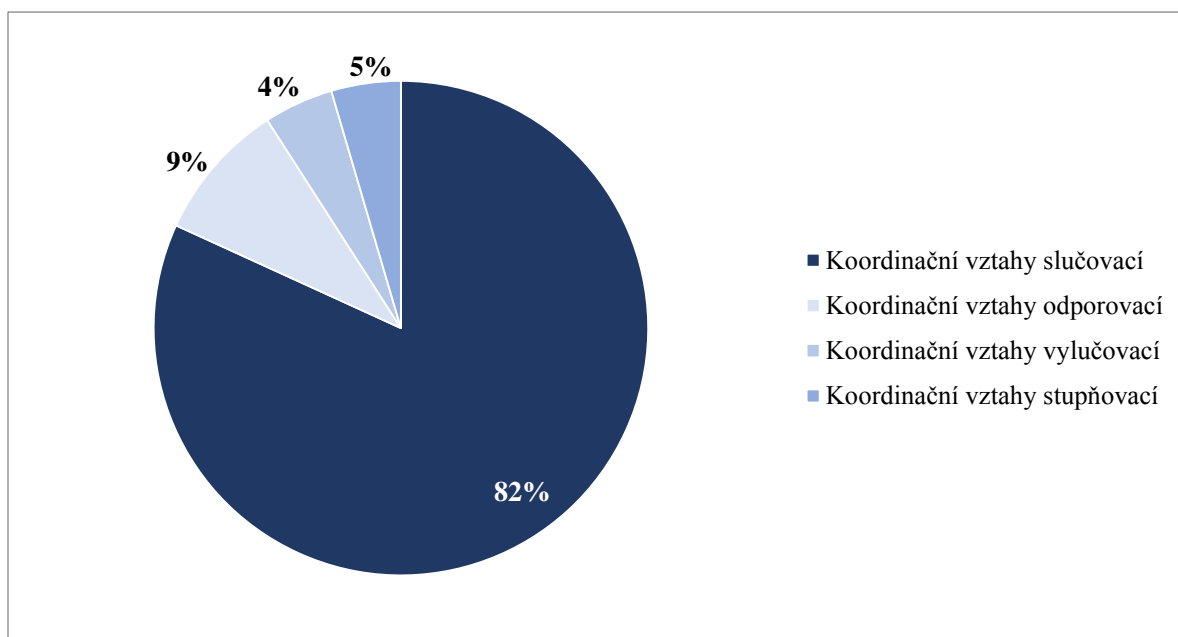
Koordinační konstrukce tvořené **větnými členy**, jež byly nalezeny v populárně naučném komunikátu z oboru sociologie, zastávají v jednotlivých syntaktických celcích funkce různých větných členů. Zaznamenány byly tyto větné členy: *několikanásobný přívlástek neshodný* (**27** výskytů), *předmět* (**12** výskytů), *podmět* (**8** výskytů), *přívlástek shodný* (**7** výskytů), *přístavek* (**4** výskyty), *doplňek* (**3** výskyty), *několikanásobné přísudkové jméno* (**3** výskyty), *přísudek* (**2** výskyty), *zmnožená pozice infinitivu v přísudku slovesně složeném* (**2** výskyty), *zmnožená pozice participia v přísudku slovesně složeném* (**1** výskyt), *přísluvečné určení místa* (**1** výskyt) a *přísluvečné určení podmínky* (**1** výskyt). Koordinačně spojené **věty vedlejší** pak představují *podmět* (**1** výskyt), *předmět* (**1** výskyt) a *přísluvečné určení způsobu* (**1** výskyt) vět řídicích.

3.4 Analýza koordinačních vztahů – popularizační text z oboru historie

V rámci excerpce dokladového jazykového materiálu z daného populárně naučného komunikátu bylo nalezeno celkem **22** koordinačních skupin. Lze tedy stanovit, že populárně naučný text z oboru historie disponuje nejmenším počtem koordinačních konstrukcí. Na rovině syntaktické formy jsou téměř všechny koordinační vztahy

realizovány *paratakticky* (19 výskytů), zaznamenán je ale rovněž výskyt *hypotaktického spojení* (3 výskyty). Užitými parataktickými výrazovými prostředky a hypotaktickými formami jsou vyjádřeny tyto významové poměry mezi koordinovanými složkami: *slučovací* (18 výskytů), *odporovací* (2 výskyty), *vylučovací* (1 výskyt) a *stupňovací* (1 výskyt).

Graf č. 4: Koordinace vztahy nacházející se v popularizačním textu z oboru historie

Zdroj: Vlastní zpracování

Koordinace vztahy slučovací

Jak již bylo zmíněno, v celkovém počtu 75 analyzovaných syntaktických celků bylo zaznamenáno 18 koordinačních konstrukcí s významovým poměrem slučovacím. Tento sémantický druh koordinace je ve zkoumaném popularizačním komunikátu z oboru historie realizován dvěma formálně syntaktickými vztahy, *parataxí* (16 výskytů) a *hypotaxí* (2 výskyty). Parataktický výrazový prostředek vyjadřování koordinačního vztahu slučovacího představuje spojka *a* (16 výskytů), hypotaktická forma je pak tvořena konstrukcí s předložkou *s +Instr* (2 výskyty). Většina koordinačních skupin obsahuje dva členy (16 výskytů), pouze dvě skupiny jsou tříčlenné. Jednotlivé koordinované členy jsou, co se míry rozvíjení týče, *holé* (24 výskytů) nebo *rozvíjené* (14 výskytů).

Příklady paratakticky vyjádřených koordinačních vztahů slučovacích, jež byly nalezeny v populárně naučném textu z oboru historie (Vlha, 2008):

Pro Jižany bylo neodmyslitelnou součástí jejich hospodářství a způsobu života.

*Pro mnohé Seveřany bylo morálně **nepřístupné a hříšné**, a navíc bylo překážkou **rozvoje** svobodné práce dělníků **a rozšiřování** pozemků pro malé farmáře.*

*Na jaře 1861 vypukla čtyřletá občanská válka, **nejkrvavější a nejtragičtější** událost amerických dějin.*

*Přes mnohé nesnáze dokázal **přivést** severní státy k vítězství, **zajistit** obnovu unie **a zrušit** otroctví (viz *Vůdce k občanské válce*).*

*Téhož dne, kdy sledoval prezidentův projev, si zapsal do deníku: „Naše věc je téměř ztracena, něco **velkého a rozhodného** se musí učinit.“*

*Život mu pravděpodobně zachránila pomůcka z **kovu a kůže** podpirajíc zraněný krk.*

Příklady hypotakticky vyjádřených koordinačních vztahů slučovacích, jež byly nalezeny v populárně naučném textu z oboru historie (Vlha, 2008):

*Zastoupil jej **major Rathbone se snoubenkou**, Lincolnovou oblíbenkyní.*

***Prezident s chotí** do divadla dorazil až po začátku hry, protože se zdržel vyřizováním milosti pro odsouzeného konfедераčního zvěda.*

Koordinační vztahy odporovací

Výskyt významového vztahu odporovacího byl zaznamenán celkem ve **dvou** koordinačních skupinách. Výrazovou formou realizace tohoto významového vztahu, jež byla zaznamenána v analyzovaném populárně naučném textu z oboru historie, je *parataxe* (**2** výskyty). Spojovací výrazy, jimiž byl na rovině formálně syntaktické vyjádřen, představují spojka *ale* (**1** výskyt) a kombinace spojky *ale* s částicí *nikoliv* (**1** výskyt). **Obě** koordinační konstrukce disponují *dvěma* členy (**2** výskyty), jež jsou z hlediska míry rozvití *holé* (**4** výskyty).

Příklady koordinačních vztahů odporovacích nalezených v populárně naučném textu z oboru historie (Vlha, 2008):

*Lincoln neměl být **unesen, ale zavražděn**.*

*Sekretář byl **několikrát** zraněn, **ale nikoliv smrtelně**.*

Koordinální vztahy vylučovací

V rámci excerptu a analýzy jazykového materiálu byl v populárně naučném textu z oboru historie zaznamenán také **jeden** výskyt koordinálního vztahu vylučovacího. Ten byl vyjádřen *parataktickou formou* prostřednictvím spojky *či* (1 výskyt). Daná konstrukce sestává ze *dvou* členů (1 výskyt), členu *několikanásobného* (1 výskyt) a *rozvitého* (1 výskyt). Dochází tedy k hierarchickému uspořádání členů, je koordinována samostatná koordinální skupina s dalším členem.

Příklady koordinálních vztahů vylučovacích nalezených v populárně naučném textu z oboru historie (Vlha, 2008):

Podstatné ovšem bylo, že existence této „zvláštní instituce“, jak se otroctví eufemisticky přezdívalo, umožňovalo otrokářům fakticky cokoliv, včetně bezrestného znásilňování a zabíjení, či roztržení rodin.

Koordinální vztahy stupňovací

Sémantický typ koordinace stupňovací (1 výskyt) představuje **jeden** ze tří nalezených koordinálních vztahů, jež jsou z hlediska výrazových prostředků realizovány *hypotaktickou formou* (1 výskyt). Stupňovací poměr je vyjádřen spojovacím výrazem *kromě* +_{Gen} (1 výskyt). Analyzovaná koordinální skupina utvořená prostřednictvím výrazu *kromě* je složena ze *dvou* členů (1 výskyt), a sice *holého* (1 výskyt) a *rozvitého* (1 výskyt).

Příklad koordinálního vztahu stupňovacího nalezeného v populárně naučném textu z oboru historie (Vlha, 2008):

Kromě Lincolna měli být oběťmi i další členové jeho kabinetu.

Koordinální konstrukce nalezené v popularizačním komunikátu z oboru historie zastávají v analyzovaných syntaktických celcích funkce těchto větných členů: *přívlastku neshodného* (5 výskytů), *podmětu* (5 výskytů), *předmětu* (5 výskytů), *přívlastku shodného* (2 výskyty), *přístavku* (2 výskyty), *kombinovaného příslovečného určení způsobu/ míry* (1 výskyt), *zmnožené pozice participia v přísudku slovesně složeném* (1 výskyt) a *několikanásobného přísudkového jména* (1 výskyt).

3.5 Závěry kapitoly Vlastní analýza

Následující kapitola je věnována shrnutí a zhodnocení výsledků analýzy koordinačních vztahů nalezených v textech odborného funkčního stylu, konkrétně ve vědeckém textu z oboru sociologie, historie a dále v popularizačních komunikátech rovněž z oboru sociologie a historie. Jednotlivé typy koordinačních vztahů byly analyzovány dle předem stanovených kritérií. V rámci zkoumání byl nejdříve stanoven počet výskytů koordinačních vztahů v daném textu, dále byly určeny sémantické druhy jednotlivých koordinací, výrazové prostředky jejich vyjadřování a následně byla provedena formální analýza dílčích koordinačních skupin, jež zahrnovala kritéria jako počet a míru rozvití jednotlivých členů skupiny a syntaktickou platnost daného několikanásobného větného členu. Vedle koordinovaných **větných členů** byly zkoumány i koordinované **věty vedlejší**. Cílem této práce bylo zhodnotit výskyt, frekvenci a vyjadřování koordinačních vztahů v textech odborného funkčního stylu. Následně předkládáme výsledky analýzy koordinačních vztahů vyskytujících se ve zkoumaných odborných komunikátech.

Analyzovaný text vědeckého stylu z oboru sociologie byl vyhodnocen jako komunikát s největším počtem výskytů koordinačních vztahů (**99** výskytů). Syntaktickým vztahem koordinačním jsou zde spojeny nejen větné členy (**95** výskytů), ale rovněž věty vedlejší (**4** výskyty). Mezi těmito konjunkty byly zaznamenány různé sémantické druhy koordinace. Nejhojněji je zastoupena koordinace slučovací (**86** výskytů), dále lze jmenovat koordinaci odporovací (**1** výskyt), vylučovací (**6** výskytů), stupňovací (**5** výskytů) a následkovou (**1** výskyt). Jednotlivé koordinační vztahy jsou v textu vyjádřeny formálně syntaktickými vztahy parataxí (**88** výskytů), juxta pozicí (**9** výskytů) či hypotaxí (**2** výskyty). Celkem je zaznamenáno **15** různých výrazových prostředků vyjadřování koordinace. V rámci parataktického spojení koordinovaných členů byl zjištěn výskyt **13** spojovacích výrazů, např. spojky *a* (**61** výskytů), spojky *i* (**9** výskytů), spojky *nebo* (**4** výskyty), spojky *ale* v kombinaci s částicí *i* (**3** výskyty) aj. Hypotaktické formy pak byly tvořeny prostřednictvím předložky *kromě* v kombinaci s částicí *i* (**1** výskyt) či s částicí *rovněž* (**1** výskyt). Co se týče struktury koordinačních skupin tvořených větnými členy, převažují skupiny dvoučlenné (**76** výskytů). Značný výskyt vykazují rovněž skupiny tříčlenné (**14** výskytů), méně zastoupeny jsou pak skupiny čtyřčlenné (**4** výskyty) a pouze **jednou** je zaznamenán výskyt šestičlenné koordinační konstrukce. S ohledem na míru rozvití jednotlivých členů lze ve vědeckém textu z oboru sociologie zaznamenat zejména členy rozvitě (**112** výskytů), hojně jsou zastoupeny rovněž členy holé (**92** výskyty) a méně

početný je výskyt členů několikanásobných (**12** výskytů). Koordinační skupiny tvořené větami vedlejšími sestávají pouze ze dvou (**3** výskyty), nebo tří vět (**1** výskyt). Nalezené koordinační konstrukce sestávající z větných členů zastávají v analyzovaných větných celcích funkce **9** druhů několikanásobných větných členů. Nejčastěji představují přívlastek neshodný (**28** výskytů), dále předmět (**22** výskytů), přívlastek shodný (**18** výskytů), podmět (**15** výskytů) aj. Konstrukce tvořené vedlejšími větami pak zastávají funkce několikanásobného podmětu (**1** výskyt), přívlastku (**2** výskyty) a příslovečného určení způsobu (**1** výskyt) daných vět řídicích.

Ve zkoumaném **vědeckém textu z oboru historie** byl zjištěn výskyt **59** koordinačních konstrukcí. Členy těchto konstrukcí představují nejen větné členy (**55** výskytů), ale také souřadně spojené věty vedlejší (**4** výskyty). V analyzovaném komunikátu byly zaznamenány pouze **3** druhy významových vztahů mezi koordinovanými členy, a to poměr slučovací (**55** výskyt), poměr vylučovací (**2** výskyty) a poměr stupňovací (**2** výskyty). Tyto významové vztahy jsou na rovině formálně syntaktické vyjádřeny nejčastěji parataktickým spojením (**58** výskytů), v **jediném** případě je užito spojení asyndetické. Parataktické spojení konjunktů bylo realizováno prostřednictvím **6** spojovacích výrazů, např. spojkou *a* (**47** výskytů), spojkou *i* (**5** výskyt), dvojitým spojovacím výrazem *nejen – ale i* (**2** výskyty) aj. Koordinační konstrukce skládající se z větných členů disponují ve většině případů pouze dvěma konjunktivy (**50** výskytů). Co se týče vícečetných konstrukcí, zaznamenány byly ještě skupiny tříčlenné (**4** výskyty) a **jedna** pětičlenná. Jednotlivé členy jsou z hlediska míry rozvíti převážně rozvítené (**60** výskytů), o něco méně zastoupeny jsou členy holé (**52** výskytů) a zbývajících **5** členů je několikanásobných. Skupiny, jejichž konjunktivy představují věty vedlejší, jsou ve všech **4** případech tvořeny pouze dvěma větami. Tyto vedlejší věty vyjadřují z hlediska syntaktické platnosti **2** druhy větných členů, předmět (**2** výskyty) nebo přívlastek (**2** výskyty) věty řídicí. Koordinační skupiny tvořené větnými členy pak plní funkce celkem **14** různých několikanásobných členů. Největší počet výskytů byl zaznamenán u těchto syntaktických členů: podmětu (**16** výskytů), přívlastku neshodného (**14** výskytů), předmětu (**9** výskytů), přívlastku shodného (**3** výskyty), doplňku (**3** výskyty) aj.

Populárně naučný komunikát z oboru sociologie představuje materiál s četným výskytem syntaktického vztahu koordinačního (**74** výskytů). Sémantickým vztahem koordinací jsou zde spojeny větné členy (**71** výskytů) i věty vedlejší (**3** výskyty). Mezi těmito koordinovanými prvky byly zaznamenány celkem **4** druhy významových

poměrů: slučovací (63 výskyty), odporovací (2 výskyty), vylučovací (7 výskyty) a stupňovací (2 výskyty). Jednotlivé významové vztahy jsou vyjadřovány pomocí spojovacích výrazů parataktických (70 výskyty) nebo bezespoječně (4 výskyty). Inventář užitých parataktických výrazů obsahuje celkem 10 druhů spojovacích prostředků, např. spojku *a* (55 výskyty), spojku *a* v kombinaci s částicí *i* (2 výskyty), dvojitý spojovací výraz *nejen – ale i* (2 výskyty), spojku *nebo* (3 výskyty) apod. Jsou-li sémantickým vztahem koordinací spojeny větné členy, disponují tyto skupiny nejčastěji dvěma členy (55 výskyty). Zaznamenán je však i značný výskyt skupin vícečetných, a to tříčlenných (11 výskyty), čtyřčlenných (2 výskyty), pětičlenných (2 výskyty) a **jedné** šestičlenné. Členy těchto konstrukcí jsou z hlediska míry rozvíjení nejčastěji holé (95 výskyty), ale také rozvíjené (67 výskyty) a několikanásobné (5 výskyty). Jsou-li ve vztahu koordinace věty vedlejší, jedná se vždy pouze o dvoučlenné konstrukce (3 výskyty). Zatímco koordinačně spojené větné členy představují dohromady 12 druhů několikanásobných větných členů, např. přívlastek neshodný (27 výskyty), předmět (12 výskyty), podmět (8 výskyty), přívlastek shodný (7 výskyty) aj., koordinačně spojené věty vedlejší vyjadřují pouze 3 druhy několikanásobných syntaktických členů vět řídicích, a to podmět (1 výskyt), předmět (1 výskyt) a příslovečné určení způsobu (1 výskyt).

Nejnižším počtem výskyty vztahů povahy koordinační disponuje **populárně naučný komunikát z oboru historie** (22 výskyty). Koordinovány jsou zde pouze větné členy. V analyzovaném textu byly zaznamenány celkem 4 sémantické druhy koordinace: slučovací (18 výskyty), odporovací (2 výskyty), vylučovací (1 výskyt) a stupňovací (1 výskyt). Nalezenými formami realizace těchto sémantických vztahů jsou formy parataktická (19 výskyty) a hypotaktická (3 výskyty). K parataktickým výrazovým prostředkům patří spojka *a* (16 výskyty), spojka *ale* (1 výskyt), spojka *či* (1 výskyt) a spojka *ale* v kombinaci s částicí *nikoliv* (1 výskyt), hypotaktické formy jsou pak tvořeny předložkou *s* (2 výskyty) nebo předložkou *kromě* v kombinaci s částicí *i* (1 výskyt). Syntaktickým vztahem koordinačním jsou nejčastěji spojeny dva členy (20 výskyty), pouze **dvě** nalezené konstrukce jsou tříčlenné. Koordinované složky jsou z hlediska rozvíjení většinou holé (29 výskyty), hojně zastoupeny jsou rovněž členy rozvíjené (16 výskyty) a zanedbatelný výskyt vykazují členy několikanásobné (1 výskyt). Koordinační skupiny plní ve větných celcích funkce celkem 8 druhů větných členů, např. přívlastku neshodného (5 výskyty), předmětu (5 výskyty), podmětu (5 výskyty), přívlastku shodného (2 výskyty) aj.

Detailní analýza koordinačních vztahů nacházejících se v textech odborného funkčního stylu byla realizována se záměrem potvrdit, zpřesnit či vyvrátit předem vymezené hypotézy. V následující části bude provedeno srovnání textů vědeckého a populárně naučného stylu a navíc budou komparovány texty shodných oborových zaměření.

Výskyt koordinačních vztahů v jednotlivých komunikátech odborného funkčního stylu, tzn. ve vědeckých a populárně naučných, je různý. Nejvíce koordinačních konstrukcí bylo zaznamenáno ve vědeckém textu z oboru sociologie (99 výskytů). Populárně naučný komunikát shodného oborového zaměření disponuje rovněž četným výskytem koordinačních vztahů, a to celkem 74 výskytů. V odborných textech z oboru historie nejsou koordinační vztahy tak početně zastoupeny. Ve vědeckém textu byl zjištěn výskyt 59 koordinačních vztahů, popularizační text pak představuje komunikát s pouhými 22 výskytů syntaktického vztahu koordinace. Na základě tohoto zjištění lze stanovit převahu koordinačních vztahů v textech teoretického stylu a potvrdit tak hypotézu č. 1, jež byla formulována jako předpoklad vyšší frekvence výskytů koordinačních vztahů právě v textech teoretického stylu. Vedle celkového počtu výskytů koordinačních vztahů v jednotlivých komunikátech je navíc možné přesně určit nejvíce zastoupený sémantický druh koordinace. Tím je ve všech analyzovaných komunikátech poměr slučovací.

Tabulka č. 1: Výskyt a frekvence koordinačních vztahů ve zvolených textech

ODBORNÉ KOMUNIKÁTY	VÝSKYT	SÉMANTICKÝ DRUH KOORDINACE				
		<i>slučovací</i>	<i>odporovací</i>	<i>vylučovací</i>	<i>stupňovací</i>	<i>následkový</i>
Vědecký – sociologie	99	86	1	6	5	1
Vědecký – historie	59	55	–	2	2	–
Popularizační – sociologie	74	63	2	7	2	–
Popularizační – historie	22	18	2	1	1	–

Zdroj: Vlastní zpracování

Z hlediska výrazových prostředků vyjadřování koordinačních vztahů lze rovněž ve všech zkoumaných textech stanovit převahu parataktického spojení nad ostatními typy výrazových forem, tj. hypotaxí a juxta pozicí. Repertoár parataktických spojovacích výrazů je v jednotlivých komunikátech různě obsáhlý. Nejrozmanitějším souborem spojovacích

výrazů disponuje vědecký text z oboru sociologie, v němž bylo nalezeno celkem 13 druhů. Dohromady 10 různých spojovacích výrazů pak bylo zaznamenáno v textu populárně naučného stylu z téhož oboru. Množství parataktických spojovacích výrazů ve zkoumaných textech z oboru historie je rovněž rozdílné. Zatímco ve vědeckém textu bylo v rámci parataktického spojení koordinovaných členů užito celkem 6 druhů spojovacích výrazů, v populárně naučném textu byla koordinace realizována pouze 4 různými souřadícími spojovacími výrazy. Zhodnocení počtu druhů spojovacích výrazů vyskytujících se v jednotlivých odborných komunikátech bylo provedeno v souvislosti se stanovenou hypotézou č. 2, v jejímž rámci byl předpokládán širší repertoár spojovacích výrazů mezi členy koordinačních skupin v textech teoretického stylu. Platnost této hypotézy byla s ohledem na výše zmíněná fakta potvrzena.

Tabulka č. 2: Výrazové prostředky vyjadřování koordinačních vztahů

ODBORNÉ KOMUNIKÁTY	VÝRAZOVÉ PROSTŘEDKY			
	parataxe		hypotaxe	juxtapozice
	výskyt	počet druhů spojovacích výrazů		
Vědecký – sociologie	88	13	2	8
Vědecký – historie	58	6	–	1
Popularizační – sociologie	70	10	–	4
Popularizační – historie	19	4	3	–

Zdroj: Vlastní zpracování

Na základě formální analýzy koordinačních vztahů lze komunikáty jednotlivých stylů komparovat z hlediska počtu členů koordinačních konstrukcí a míry jejich rozvití. Ve všech čtyřech analyzovaných textech převažují dvoučlenné skupiny. Výskyt a frekvence vícečlenných, tj. tří-, čtyř-, pěti- a šestičlenných konstrukcí jsou však v každém komunikátu rozdílné. Největším počtem vícečetných koordinačních skupin disponuje vědecký text z oboru sociologie (19 výskytů). Značné množství vícečlenných konstrukcí bylo nalezeno i v populárně naučném textu rovněž z oboru sociologie (16 výskytů). Rozdíl tří výskytů je zaznamenán i mezi texty z oboru historie, v nichž jsou ale oproti textům z oboru sociologie vícečlenné skupiny zastoupeny výrazně méně. Ve vědeckém textu byl zjištěn výskyt 5 vícečetných skupin, v populárně naučném textu byly nalezeny pouze 2 vícečetné skupiny. Srovnáním vědeckého a populárně naučného stylu se zřetelem k výskytu vícečetných skupin byla prokázána vyšší frekvence vícečetných koordinačních skupin v textech teoretického stylu, čímž byla potvrzena platnost hypotézy č. 3.

Tabulka č. 3: Přehled početnosti analyzovaných koordinačních skupin

ODBORNÉ KOMUNIKÁTY	POČET ČLENŮ				
	2	3	4	5	6
Vědecký – sociologie	76	14	4	–	1
Vědecký – historie	50	4	–	1	–
Popularizační – sociologie	55	11	2	2	1
Popularizační – historie	20	2	–	–	–

Zdroj: Vlastní zpracování

Poslední stanovená hypotéza je spjata s mírou rozvití koordinovaných členů. Přepokládána byla vyšší míra rozvití jednotlivých členů koordinačních skupin v textech teoretického stylu. Na základě provedené analýzy byl zjištěn výskyt 112 rozvitých členů ve vědeckém textu z oboru sociologie. Celkem 60 rozvitých členů bylo zaznamenáno ve vědeckém textu z oboru historie. Výskyt rozvitých členů v jednotlivých populárně naučných textech nebyl však výrazný. V popularizačním komunikátu z oboru sociologie byl zaznamenán výskyt 67 rozvitých členů, což je téměř o 50 % menší výskyt členů rozvitých ve srovnání s vědeckým komunikátem téhož oboru. Populárně naučný text z oboru historie disponuje celkem 16 rozvitými členy. Tento počet výskytů je tedy o více než 70 % menší než výskyt rozvitých členů ve vědeckém komunikátu shodného oboru. I platnost poslední hypotézy č. 4 je tímto potvrzena.

Tabulka č. 4: Přehled míry rozvití jednotlivých koordinovaných členů

ODBORNÉ KOMUNIKÁTY	MÍRA ROZVITÍ ČLENŮ		
	<i>holý</i>	<i>rozvitý</i>	<i>několikanásobný</i>
Vědecký – sociologie	92	112	12
Vědecký – historie	52	60	5
Popularizační – sociologie	95	67	5
Popularizační – historie	29	16	1

Zdroj: Vlastní zpracování

Vedle komparace jednotlivých odborných stylů lze komparovat i texty náležející ke stejnému vědnímu oboru. Na základě této komparace byly zaznamenány určité shody jak mezi texty z oboru sociologie, tak mezi texty s historickou tematikou. **Odborné komunikáty týkající se sociologie** vykazují shody již ve značném výskytu koordinačních vztahů. V obou textech představují tyto vztahy několik sémantických druhů koordinace začleněné. Co se týče vyjadřování koordinačních vztahů, v obou komunikátech je užito

především parataktické spojení koordinovaných členů. Repertoár parataktických spojovacích výrazů je rovněž v obou textech poměrně rozsáhlý. Tyto komunikáty vykazují shody i ve výskytu vícečetných skupin, jež jsou v obou hojně zastoupeny. Rozdílnost textů je dána především mírou rozviti členů jednotlivých koordinačních skupin. Zatímco ve vědeckém textu převládají členy rozvité, v populárně naučném komunikátu dominují členy holé. **Odborné komunikáty z oboru historie** lze z hlediska jazykového stylu shledat dosti odlišnými. Zatímco vědecký komunikát disponuje znaky stylu vědeckých textů, populárně naučný komunikát je velmi blízký stylu publicistickému, konkrétně typu beletristickému. Tato odlišnost je patrná i ve výskytu sémantického vztahu koordinačního. Popularizační komunikát disponuje o více než 50 % menším výskytem koordinace než text vědecký. I přes zjištění nízkého počtu výskytů vztahů povahy koordinační bylo v textu populárně naučném zaznamenáno více sémantických druhů koordinace než v komunikátu vědeckém. Vyjadřování koordinačních vztahů je v obou komunikátech realizováno především parataxí. Zaznamenáno bylo pouze několik málo druhů výrazových spojovacích prostředků. Koordinační konstrukce nalezené v těchto textech nejsou nijak rozsáhlé. Zpravidla sestávají ze dvou koordinovaných členů, jež jsou z hlediska míry rozviti většinou holé.

ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

V této diplomové práci jsem se zabývala výskytem a vyjadřováním koordinačních vztahů v textech odborného funkčního stylu. Jak již bylo zmíněno v kapitole Úvod, práce sledovala celkem dva cíle. Prvotním cílem bylo předložit komplexní shrnutí teoretických poznatků o jednotlivých typech koordinačních vztahů a o odborném funkčním stylu. Dalším cílem práce bylo pak na základě analýzy koordinačních vztahů nalezených ve vybraných vědeckých a popularizačních textech ověřit platnost čtyř hypotéz, jež byly formulovány ještě před excerpací a analýzou dokladového jazykového materiálu. Provedením excerpce a následné analýzy nebyly pouze zhodnoceny výskyt, frekvence a vyjadřování koordinačních vztahů v odborných komunikátech, nýbrž byly tímto prokázány i jisté odlišnosti mezi odbornými styly vědeckým a populárně naučným. Míra odlišnosti těchto jazykových stylů je, jak bylo zjištěno, podstatnou měrou dána také vědním oborem, jehož problematika je v textech rozváděna.

Nejvyšší výskyt koordinačních vztahů byl v rámci provedené analýzy zaznamenán v textech vědeckého stylu. Styl vědeckých komunikátů bývá na základě kompoziční a jazykové propracovanosti značně náročný. Tato náročnost je mnohdy způsobena právě explicitním vyjádřením vztahů povahy koordinační, jímž mohou ve strukturách jednotlivých vět vznikat poměrně rozsáhlé konstrukce, tedy několikanásobné větné členy. Častý výskyt vícečetných koordinačních konstrukcí v textech vědeckého stylu byl prokázán i naší analýzou. Komplikovanost koordinačních skupin je, jak bylo zjištěno, vedle hojného množství členů dána rovněž mírou jejich rozvití. Zaznamenány byly totiž především členy rozvité. Interpretace zkoumaných vědeckých komunikátů vyžaduje kvůli výskytu těchto komplikovaných koordinačních konstrukcí jednak znalosti jazykové, jednak také znalosti daného oboru. Explicitním vyjádřením těchto vztahů, jež je ve většině případů parataktické, je však porozumění konkrétnímu textu relativně zjednodušeno. Rozdíl mezi zvolenými komunikáty vědeckými a populárně naučnými je z hlediska výskytu koordinačních vztahů, počtu členů jednotlivých skupin a míry rozvití členů znatelný. Analyzované popularizační komunikáty vykazují oproti textům vědeckým menší počet výskytů koordinačních vztahů. Zásadní rozdíl v počtu výskytů koordinace byl zaznamenán mezi populárně naučným a vědeckým textem z oboru historie. Jazykový styl populárně naučného textu z oboru historie je totiž blízký spíše stylu publicistickému, výskyt několikanásobných větných členů je zde značně redukován. Naproti tomu oba odborné komunikáty z oboru sociologie disponují poměrně hojným výskytem

koordinačních vztahů. Tato skutečnost je způsobena poměrně komplikovanou jazykovou výstavbou populárně naučného textu, již lze přirovnat k jazykové výstavbě textu vědeckého stylu. Jednotlivé koordinační skupiny nalezené v popularizačních komunikátech nejsou tak početné jako konstrukce nacházející se v textech vědeckých. K snazší srozumitelnosti jednotlivých sémantických vztahů povahy koordinační vyskytujících se ve zkoumaných popularizačních komunikátech přispívá vedle explicitního vyjádření převážně parataktickou formou i fakt, že jednotlivé členy koordinačních skupin jsou zpravidla holé.

Z výše uvedených poznatků vyplývá, že výskyt syntaktického vztahu koordinačního v textech odborného funkčního stylu je s ohledem na kompoziční a jazykové odlišnosti jednotlivých odborných stylů různě frekventovaný. Tímto považuji jednotlivé cíle diplomové práce za naplněné.

RESUMÉ

This diploma thesis deals with occurrence and means of expressing of coordinate structures in texts of professional functional style. The thesis consists of three parts. The first part is the chapter Theoretical basis of work, which describes in detail the issue of coordination structure. There is also the characteristic of professional functional style. In the second chapter called Methods of Thesis Processing is introduced an exact methodical process of this thesis. In the chapter Own Analysis is made an analysis of coordinate structures that was found in chosen texts of professional style, in technical and popular science texts from the fields of sociology and history. Coordinate structures are analyzed according to predefined criteria. The results of the analysis are evaluated both quantitatively and qualitatively. The aim of the research part is to verify the validity of the four hypotheses.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

- I. BÁRTA, Miroslav. Vývoj společnosti a cyklické vnímání času. *Vesmír*. 2017, 1, 22-25. ISSN 1214-4029.
- II. BEČKA, Josef V. O slohu populárně vědeckém. *Naše řeč* [online]. 1948, **32**(8-10), 167-179 [cit. 2018-03-27]. ISSN 0027-8203. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4093>
- III. BERNARD, Josef a Martin ŠIMON. Vnitřní periferie v Česku: Multidimenzionalita sociálního vyloučení ve venkovských oblastech. *Sociologický časopis* [online]. 2017, **53**(1), 3-28 [cit. 2018-03-27]. ISSN 2336-128X. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/187-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-1-2017/3690?culture=en>
- IV. BUŠEK, Ivan a Emil CALDA. *Matematika pro gymnázia. Základní poznatky z matematiky*. 4. vyd. Praha: Prometheus, 2008. ISBN 978-80-7196366-0
- V. ČECHOVÁ, Marie et al. *Čeština - řeč a jazyk*. 2., přeprac. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2000. ISBN 80-85866-57-9.
- VI. ČECHOVÁ, Marie et al. *Současná česká stylistika*. 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-00-3.
- VII. ČERNUŠÁK, Tomáš. Nunciatura u císařského dvora v prvních letech vlády Rudolfa II. a české země. *Český časopis historický* [online]. 2013, **111**(4), 728-742 [cit. 2018-03-27]. ISSN 0862-6111. Dostupné z: http://www.hiu.cas.cz/cs/download/casopisy-elektronicky-na-web/2015/cch_4_2013.pdf
- VIII. DANEŠ, F., Z. HLAVSA a M. GREPL. *Mluvnice češtiny 3, Skladba*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987.
- IX. FILIPEC, Josef. Rozbor odborného stylu a jeho vnitřní diference. *Slovo a slovesnost* [online]. 1955, **16**(1), 37-52 [cit. 2018-03-27]. ISSN 0037-7031. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=780>
- X. GREPL, Miroslav et al. *Příruční mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4.
- XI. GREPL, Miroslav a KARLÍK, Petr. *Skladba spisovné češtiny: Vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických fakult*. 1. vyd. Praha: SPN, 1986.
- XII. GREPL, Miroslav a KARLÍK, Petr. *Skladba češtiny*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-281-4.

- XIII. HRBÁČEK, Josef. K problematice syntaktických vztahů a jejich terminologie. *Náše řeč* [online]. 1997, **80**(4), 169-177 [cit. 2018-03-27]. ISSN 0037-7031. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7395>
- XIV. JELÍNEK, Milan. Odborný styl. *Slovo a slovesnost* [online]. 1955, **16**(1), 25-37 [cit. 2018-03-27]. ISSN 0037-7031. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=779>
- XV. KARLÍK, Petr a Hana GRUET ŠKRABALOVÁ. Koordinace. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 2018-03-27]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KOORDINACE>
- XVI. KRČMOVÁ, Marie. Odborný styl. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 2018-03-27]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/ODBORNÝ_STYL
- XVII. KRŘÍSTEK, Michal. Vertikální členění textu. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 2018-03-27]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/VERTIKÁLNÍ_ČLENĚNÍ_TEXTU
- XVIII. *Sociologický časopis* [online]. ©2018 [cit. 2018-03-27]. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/page/10-o-titulu>
- XIX. ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba*. 2. vyd. Praha: SPN, 1969.
- XX. ŠTÍCHA, František et al. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. 1. vyd. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2205-9.
- XXI. *Vesmír. Věda, příroda, člověk, společnost – časopis s historií od roku 1871* [online]. ©1994 [cit. 2018-03-27]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/o-nas/redakce/>
- XXII. VLHA, Marek. Jak se vraždí prezident. *Živá historie: historický magazín s dárkem*. 2018, s. 50-52. ISSN 1802-2278.

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Koordinační vztahy nacházející se ve vědeckém textu z oboru sociologie..... 37

Graf č. 2: Koordinační vztahy nacházející se ve vědeckém textu z oboru historie 44

Graf č. 3: Koordinační vztahy nacházející se v popularizačním textu z oboru sociologie. 49

Graf č. 4: Koordinační vztahy nacházející se v popularizačním textu z oboru historie 55

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Výskyt a frekvence koordinačních vztahů ve zvolených textech	61
Tabulka č. 2: Výrazové prostředky vyjadřování koordinačních vztahů.....	62
Tabulka č. 3: Přehled početnosti analyzovaných koordinačních skupin.....	63
Tabulka č. 4: Přehled míry rozvití jednotlivých koordinovaných členů	63

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Vědecký text z oboru sociologie.....	II
Příloha B: Analýza koordinačních vztahů – vědecký text z oboru sociologie	VI
Příloha C: Vědecký text z oboru historie	XII
Příloha D: Analýza koordinačních vztahů – vědecký text z oboru sociologie.....	XV
Příloha E: Popularizační text z oboru sociologie	XIX
Příloha F: Analýza koordinačních vztahů – popularizační text z oboru sociologie....	XXIII
Příloha G: Popularizační text z oboru historie	XXVII
Příloha H: Analýza koordinačních vztahů – popularizační text z oboru historie.....	XXIX

Příloha A: Vědecký text z oboru sociologie

„*Vnitřní periferie v Česku: Multidimenzionalita sociálního vyloučení ve venkovských oblastech*“ (Bernard a Šimon, 2017)

1. Diskuse o periferiích a jejich vznikání nebo zanikání vždy souvisí s existencí prostorových nerovností a s jejich dynamikou. **2.** Základní teoretické východisko pro úvahy o periferiích a jejich empirické analýzy zpravidla tvoří geografické polarizační teorie. **3.** Ty předpokládají existenci celé řady ekonomických, ale i mimoekonomických mechanismů, na jejichž základě dochází k rostoucí ekonomické nerovnováze mezi jádrovými oblastmi s vysokou ekonomickou výkonností na jedné straně a periferním územím potýkajícím se s ekonomickými problémy na druhé straně. **4.** Myrdalova (1957) teorie kumulativních příčin předpokládá existenci ekonomických, demografických i institucionálních faktorů, které působí zpravidla dostředivým způsobem ve prospěch center na úkor periferií (vyšší nabídka práce i kupní síla v centrech, s tím související migrace do center a zároveň vyšší relativní daňové zatížení periferií). **5.** Podobně Friedmann [1973] předpokládá vzájemně související ekonomické i neekonomické kumulativní efekty způsobující odsávání zdrojů z periferií a nárůst regionálních nerovností v jejich neprospěch a naopak nárůst ekonomické výkonnosti a inovační kapacity center. **6.** Při vysvětlování situace v periferiích optikou těchto teorií hraje zásadní roli situace na regionálních trzích práce, které jsou chápány buď jako nedostatečně integrované do existujícího ekonomického systému (Bernt et al. 2010), nebo jako neautonomní, nacházející se v situaci, kdy jsou z nich dlouhodobě odčerpávány lidské i ekonomické zdroje (Beetz 2008). **7.** Kumulativní efekty popisované polarizačními teoriemi byly použity rovněž k vysvětlování sociálně-ekonomických nerovností v Česku a k vysvětlování existence českých periferních území. **8.** Musil a Müller přisuzují důležitou roli kumulativní kauzalitě mezi snižující se hustotou zalidnění, občanskou vybaveností a infrastrukturou a nabídkou pracovních příležitostí [Musil, Müller 2008a: 345]. **9.** Podobně Ouředníček, Špačková a Feřtřová vysvětlují periferizaci jako existenci vzájemně se ovlivňujících problémů, které zahrnují vylidňování, stárnutí obyvatelstva a snižující se ekonomickou, sociální a kulturní aktivitu v území (Ouředníček, Špačková, Feřtřová 2011: 795). **10.** Polarizační teorie v podstatě vycházejí z dichotomické koncepce prostoru, který se dělí na ekonomicky prosperující jádra na jedné straně a zaostávající periferní území na straně druhé [Havlíček, Chromý 2001]. **11.** Periferie jsou v tomto pojetí často spojovány s venkovským územím se špatnou dostupností do metropolitních areálů [Gløersen et al. 2012]. **12.** Naproti tomu venkov v blízkosti metropolitních areálů těží ekonomicky i demograficky z blízkosti rozvojových jader. **13.** Dichotomický přístup ke studiu prostoru byl často kritizován jako příliš zjednodušující [Lang et al. 2015]. **14.** Při bližším pohledu je totiž patrné, že jádra, ale ani periferie netvoří homogenní území a vznikání i zanikání periferií je komplikovaným multidimenzionálním procesem, v němž kromě faktorů ekonomické povahy hrají důležitou roli i sociokulturní aspekty, diskurzivní praktiky a různé formální i neformální instituce. **15.** Řada mimoekonomických faktorů, které ovlivňují situaci v periferním území, byla studována i v českém prostředí [Novotná 2005], a to zejména faktory kulturní povahy [Chromý, Skála 2010] a sociální kapitál [Majerová, Kostecký, Sýkora 2011; Pileček, Chromý, Jančák 2013]. **16.** Výsledky výzkumů sociokulturních faktorů periferizace

ukazují, že různá periferní území se od sebe mohou odlišovat z hlediska míry aktivity obyvatel a potenciálu pro endogenní rozvoj. **17.** Odlišnosti v míře sociálního kapitálu mezi periferiemi dosídlenými po druhé světové válce a územím bez tohoto vlivu ukazují například Pileček, Chromý a Jančák (2013) nebo Šimon (2015). **18.** Odlišnou perspektivu na rozvojovou dynamiku venkovského prostoru nabízí teorie venkovské restrukturalizace [Marsden, Lowe, Whatmore 1990]. **19.** Teorie formulovaná na konci 20. století v britském prostředí předpokládá výraznou přeměnu venkovského prostoru během posledních dekád 20. století v souvislosti s řadou celospolečenských, ale i lokálních procesů. **20.** Teorie venkovské restrukturalizace vychází z pojetí prostoru jako výsledku střetávání různých sociálních aktérů a všímá si měnících se mocenských konstelací, které prostor proměňují [Hoggart, Paniagua 2001; Woods 2005]. **21.** Ukazuje, že na konci 20. století se v důsledku globalizace, postindustrializace, ústupu vlivu produktivistického zemědělství a naopak přílivu střední třídy na venkov podstatně proměňují mocenské konstelace, které venkov formují. **22.** Zároveň se venkovský prostor rozrůžňuje podle toho, jaké podmínky pro konstelaci mocenských sil jednotlivé lokality nabízejí. **23.** Známa Marsdenova klasifikace (Marsden et al. 1993) člení restrukturalizovaný venkov na několik typů podle toho, do jaké míry je ekonomicky závislý na vnější podpoře, jak jsou v něm artikulovány zájmy zemědělců a jak jsou v něm prosazovány zájmy nově přicházející střední třídy. **24.** Teorie restrukturalizace venkova tedy popisuje venkov jako prostor, který se v důsledku působení různých ekonomických a kulturních procesů diverzifikuje. **25.** Tuto diverzifikaci přitom nelze popsat jednoduše jako prostorovou polarizaci. **26.** V procesu restrukturalizace sice některé oblasti výrazně bohatnou, zatímco jiné ekonomicky stagnují nebo chudnou. **27.** To je ale jen část celého obrazu, protože ekonomická stagnace, ale i rozvoj mohou být v různých lokalitách založeny na velmi odlišných procesech, souvisejících s vývojem trhu práce v jednotlivých ekonomických sektorech, kulturními preferencemi obyvatel, vnitřními zdroji jednotlivých lokalit a regulačními mechanismy ovlivňujícími možnosti využití území, intenzitu výstavby a cenu nemovitostí. **28.** Základním výsledkem restrukturalizace je tudíž především ekonomická i kulturní diferenciací jednotlivých venkovských lokalit (Marsden et al. 1993: 13). **29.** Obecně vzato lze periferizaci vysvětlit optikou teorie venkovské restrukturalizace jako situaci lokalit, které ztrácejí svou ekonomickou základnu, aniž by tato byla nahrazována alternativními ekonomickými aktivitami. **30.** V českém prostředí využil teorii venkovské restrukturalizace důsledně Hruška [2013] k popisu jednotlivých procesů působících na venkovské lokality Moravskoslezského kraje a k vytvoření typologie venkova vycházející z těchto procesů. **31.** I Hruškova typologie překračuje polarizační pojetí diferenciací venkova a rozlišuje několik typů migračně atraktivních a prosperujících lokalit na jedné straně a naopak populačně ztrátových a ekonomicky slabých lokalit na straně druhé. **32.** Dichotomické členění prostoru se jeví problematické i v alternativním pojetí periferních území, které chápe periferie jako lokality s vysokou koncentrací sociálního znevýhodnění, resp. sociálního vyloučení [Kühn 2015]. **33.** Perspektiva „koncentrovaného znevýhodnění“, využitá explicitně i v české analýze vnitřních periferií [Musil, Müller 2008a], přitom není zcela oddělena od pojetí periferií jako nejslabší části ekonomicky polarizovaného území. **34.** Jejich styčné body vycházejí z předpokladu, že ekonomická izolace a závislost lokality má výrazný vliv na životní podmínky jejich obyvatel, na problematizaci jejich postavení na trhu práce, na nárůst

chudoby a sociálního vyloučení a na snižování kvality života [Cotter 2002]. **35.** Klasické přístupy k měření intenzity sociálního znevýhodnění v určitém území pracují s jednorozměrným konceptem deprivace. **36.** Ta je chápána jako kumulace různých forem znevýhodnění u osob žijících v území. **37.** Míru deprivace měří zpravidla pomocí jednoho indexu deprivace [viz např. Kearns et al. 2000; Townsend 1987]. **38.** Tento metodologický postup je založen na předpokladu, že výskyt různých forem sociálního znevýhodnění spolu úzce prostorově souvisí a deprivaci tak lze měřit jako jednorozměrný koncept. **39.** Klasické operacionalizace prostorové deprivace byly vyvinuty v britském prostředí. **40.** K nejčastěji používaným indikátorům patří podíl domácností vlastnicích automobil, kvalita bydlení, nezaměstnanost, účast dětí na vzdělávacím systému apod. **41.** Oproti tomu některé novější postupy (Hodge et al. 2000; Martin et al. 2000; Midgley, Hodge, Monk 2003; Noble, Wright 2000) zdůrazňují, že deprivace je vícerozměrný konstrukt zahrnující různé typy sociálního znevýhodnění, které spolu v prostoru nemusí nutně korelovat a které vytvářejí různé prostorové vzorce. **42.** Zmíněné studie upozorňují mimo jiné na odlišné projevy znevýhodnění v městském a venkovském prostředí. **43.** Vytvářejí proto několik samostatných indexů deprivace. **44.** Ty sice lze propojit do celkového deprivčního indexu, ale prostorová specifika jednotlivých dimenzí se přitom vytrácejí. **45.** Midgley, Hodge, Monk (2003) např. ve svém výzkumu konstruuje samostatné míry deprivace pro následující dimenze: přístup k zaměstnání, kvalita zaměstnání, nízký příjem, dostupnost bydlení, kvalita bydlení, přístup ke službám apod. **46.** Ukazují, že ve Velké Británii spolu jednotlivé dimenze deprivace korelují, nicméně jejich vzájemné prostorové souvislosti jsou příliš slabé na to, aby bylo možno říci, že vytvářejí společný prostorový vzorec. **47.** Nejsilnější koreluje přístup k zaměstnání s dostupností bydlení a kvalitou bydlení, což je vzorec typický pro města. **48.** Slabší souvislost existuje i mezi kvalitou zaměstnání a nízkými příjmy, které jsou běžnější ve venkovských lokalitách [Midgley, Hodge, Monk 2003: 1438]. **49.** Jednotlivé typy periferního území lze v tomto pojetí chápat jako lokality s koncentrací různých druhů znevýhodnění z hlediska přístupu na trh práce, vzdělání, dostupnosti služeb, kvality bydlení a podobně. **50.** Různé aspekty znevýhodnění se mohou v různých typech periférií projevovat různě silně. **51.** Mezi teoretickými diskuzemi o prostorové polarizaci, venkovské restrukturalizaci a prostorové koncentraci deprivace existuje jen málo přímých vazeb [např. Bernt, Colini 2013; Commins 2004; Musil, Müller 2008a]. **52.** Jednotlivé teoretické přístupy se odlišují v tematických důzazech. **53.** V případě diskuse o polarizaci a o restrukturalizaci je kladen důraz zejména na problematiku faktorů, které vedou ke vzniku, přetrvávání či zanikání periferních regionů. **54.** Zdůrazňují přitom kromě ekonomických problémů regionů a s tím souvisejících sociálních aspektů rovněž demografický vývoj, zejména selektivní migraci a s ní spojené stárnutí populace a výsledný pokles funkcí regionu – selektivní recentralizace střediskových funkcí, tedy vývoj popsateľný celkově jako „regional shrinkage“ [Šimon, Mikešová 2014]. **55.** Naopak analýzy sociální deprivace a znevýhodnění jsou jasně zaměřeny na problematiku různých aspektů sociálního vyloučení a prostorových nerovností, zatímco demografické a rozvojové aspekty regionu/lokality nezdůrazňují. **56.** Tyto rozdíly by podle našeho názoru neměly zakrývat elementární slučitelnost obou přístupů a rovněž jejich metodologickou podobnost. **57.** Analýzy periférií a periferizačních procesů jsou v současné době dosti rozšířené v regionech střední a východní Evropy. **58.** V důsledku socioekonomické

transformace posledních 25 let v nich byly nastartovány polarizační procesy projevující se rostoucí mírou sociální nerovnosti a zároveň rostoucí kontrastností jednotlivých regionů, která v řadě případů vedla ke vzniku prostorově koncentrovaných forem sociálního znevýhodnění [Gorzelač 1996; Jász 2010; Pénczes 2013; Sokol 2001]. **59.** I česká odborná literatura věnovala analýzám periferních území v minulých letech vysokou pozornost. **60.** Řada prací byla věnována prostorovému vymezení a popisu periferních území a analýze sídelních, historických a dalších faktorů ovlivňujících situaci v periferiích (Marada 2001; Musil, Müller 2008a; Novák, Netrdová 2011; Pileček 2005). **61.** Specifická pozornost byla věnována souvislostem mezi dopravní dostupností a rozvojovými charakteristikami území [Kubeš, Kraft 2011; Marada, Hudeček 2006; Pospěch, Spěšná, Delín 2015], přičemž závěry studií opakovaně prokázaly existenci problematických sociálně-ekonomických charakteristik venkovských lokalit se ztíženou dopravní situací a komplikovanou dostupností. **62.** Sledování dynamiky teritoriálního rozvoje umožnilo identifikovat dva důležité procesy ovlivňující koncentraci sociálního znevýhodnění v různých českých regionech a jejich zaostávání. **63.** První z nich byl popsán jako důsledek dlouhodobých změn v geografické organizaci společnosti, které vedou ke koncentraci střediskových funkcí, k selekci středisek a tím pádem i k poklesu významu sídel a regionů, které tyto funkce ztrácejí [Hampl, Marada 2015]. **64.** Jedním z důsledků tohoto procesu je dlouhodobá ekonomická stagnace a vyliďňování obtížně dostupného venkovského prostoru [Musil, Müller 2008b; Ouředníček, Špačková, Feřtová 2011]. **65.** Druhým procesem je ekonomická restrukturalizace po pádu komunismu související s postindustrializací a liberalizací tržního prostředí. **66.** Restrukturalizace zasáhla nejtvrději regiony s nevýhodnou ekonomickou specializací, a to jednak regiony zaměřené tradičně na těžký průmysl a dále regiony se silnou zemědělskou specializací [Hampl 2007; Hruška 2013]. **67.** Různorodost periferizačních procesů a různorodost vnitřních rozvojových potenciálů území mohou zapříčinit vznik různých typově odlišných periferních území. **68.** Explicitně tematizuje odlišnosti různých typů periferií např. Pileček, Chromý a Jančák (2013), a to na základě odlišné míry sociálního kapitálu v kontinuálně osídlených a doosídlovaných periferiích. **69.** Nižší míru sociálního kapitálu v dosídlených periferiích autoři interpretují jako horší schopnost dosídlených lokálních komunit se vnitřně aktivizovat a využít své vnitřní rozvojové zdroje. **70.** Odlišnost dosídlených periferií se částečně překrývá s dělením periferií na vnitřní a vnější. **71.** V pohraničí ležící vnější periferie jsou na rozdíl od tzv. vnitřních periferií vystaveny pozitivním i negativním hraničním efektům (Hampl 2000; Jeřábek et al. 2004). **72.** Existenci různých typů venkovského prostoru potýkajícího se s koncentrací sociálního znevýhodnění a ekonomické stagnace postulují rovněž Perlín, Kučerová, Kučera [2010] ve své explorativní typologii venkova. **73.** Nejčastěji citovaným článkem, který se věnuje vymezení periferních území v Česku, je již zmíněná práce Musila a Müllera z roku 2008, která ovšem popisuje jen jeden typ periferií. **74.** Periferní území definuje jako území se specifickými sociálními znaky, které naznačují zvýšené koncentrace sociálního znevýhodnění. **75.** Vymezení periferií je v práci založeno na použití poměrně širokého souboru indikátorů, které mají umožnit nalézt území, kde: „žijí lidé, kteří jsou vyřazeni z hlavního proudu vývoje společnosti – jsou na jeho okraji“ [Musil, Müller 2008a: 326].

Příloha B: Analýza koordinačních vztahů – vědecký text z oboru sociologie

Věta č.	Koordinační skupina	Významový poměr	Výrazová forma – spojovací prostředek	Počet členů	Míra rozvíjení členů	Syntaktická platnost skupiny
1	o periferiích a jejich vznikání nebo zanikání	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : někol.	něk. přívlastek neshodný
1	vznikání nebo zanikání	vylučovací	parataxe, nebo	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
1	s existencí prostorových nerovností a s jejich dynamikou	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvíjený k ₂ : rozvíjený	něk. předmět
2	pro úvahy o periferiích a jejich empirické analýzy	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvíjený k ₂ : rozvíjený	něk. přívlastek neshodný
3	ekonomických, ale i mimoekonomických	stupňovací	parataxe, ale i	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
3	mezi jádrovými oblastmi s vysokou ekonomickou výkonností na jedné straně a periferním územím potýkajícím se s ekonomickými problémy na druhé straně	slučovací	parataxe, na jedné straně – a na druhé straně	2	k ₁ : rozvíjený k ₂ : rozvíjený	něk. přívlastek neshodný
4	ekonomických, demografických i institucionálních	slučovací	parataxe, i	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. přívlastek shodný
4	[vyšší nabídka práce i kupní síla v centrech], [s tím související migrace do center a zároveň vyšší relativní zatížení periferií]	slučovací	juxtapozice	2	k ₁ : někol. k ₂ : někol.	něk. přístavek
4	s tím související migrace do center a zároveň vyšší relativní zatížení periferií	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvíjený k ₂ : rozvíjený	něk. přístavek
4	vyšší nabídka práce i kupní síla	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : rozvíjený k ₂ : rozvíjený	něk. přístavek
5	ekonomické i neekonomické	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
5	odsávání zdrojů z periferií a nárůst regionálních nerovností v jejich neprospěch a naopak nárůst ekonomické výkonnosti a inovační kapacity center	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : někol. k ₂ : rozvíjený	něk. předmět
5	odsávání zdrojů z periferií a nárůst regionálních nerovností	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvíjený k ₂ : rozvíjený	něk. předmět
5	ekonomické výkonnosti a inovační kapacity	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvíjený k ₂ : rozvíjený	něk. přívlastek neshodný

6	bud' jako nedostatečně integrované do existujícího ekonomického systému, nebo jako neautonomní, nacházející se v situaci,	vylučovací	parataxe, bud' – nebo	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. doplněk
6	lidské i ekonomické	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
7	k vysvětlování sociálně-ekonomických nerovností v Česku a k vysvětlování existence českých periferních území	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. příslovecné určení účelu
8	Musil a Müller	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. podmět
8	mezi snižující se hustotou zalidnění, [občanskou vybaveností a infrastrukturou] a nabídkou pracovních příležitostí	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : rozvitý k ₂ : někol. k ₃ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
8	občanskou vybaveností a infrastrukturou	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
9	Ouředníček, Špačková a Feřtová	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. podmět
9	vylidňování, stárnutí obyvatelstva a snižující se ekonomickou, sociální a kulturní aktivitu v území	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý	něk. předmět
9	ekonomickou, sociální a kulturní	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. přívlastek shodný
10	na ekonomicky prosperující jádra na jedné straně a zaostávající periferní území na straně druhé	slučovací	parataxe, na jedné straně – a na druhé straně	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
12	ekonomicky i demograficky	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. příslovecné určení způsobu
14	že jádra, ale ani periferie netvoří homogenní území a vznikání i zanikání periferií je komplikovaným multidimenzionálním procesem	slučovací	parataxe, a	2	věty vedlejší	věty vedlejší podmětne
14	jádra, ale ani periferie	odporovací	parataxe, ale ani	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. podmět
14	vznikání i zanikání	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. podmět
14	kromě faktorů ekonomické povahy i [sociální aspekty, diskurzivní praktiky a různé formální a neformální instituce]	stupňovací	hypotaxe, kromě – i	2	k ₁ : holý k ₂ : někol.	něk. podmět
14	sociální aspekty, diskurzivní praktiky a různé formální i neformální instituce	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý	něk. podmět

14	formální i neformální	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
15	faktory kulturní povahy a sociální kapitál	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přístavek
16	míry aktivity obyvatel a potenciálu pro endogenní rozvoj	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
17	mezi periferiemi dosídlenými po druhé světové válce a územím bez tohoto vlivu	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
17	Pileček, Chromý a Jančák	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. podmět
19	celospolečenských, ale i lokálních	stupňovací	parataxe, ale i	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
21	[globalizace, postindustrializace, ústupu vlivu produktivistického zemědělství] a naopak přílivu střední třídy na venkov	slučovací	parataxe, a naopak	2	k ₁ : někol. k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
21	globalizace, postindustrializace, ústupu vlivu produktivistického zemědělství	slučovací	juxtapozice	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
23	do jaké míry je ekonomicky závislý na vnější podpoře, jak jsou v něm artikulovány zájmy zemědělců a jak jsou v něm prosazovány zájmy nově přicházející střední třídy	slučovací	parataxe, a	3	věty vedlejší	věty vedlejší přísloušné způsobové
24	ekonomických a kulturních	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
26	ekonomicky stagnují nebo chudnou	vylučovací	parataxe, nebo	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý	něk. přísudek
27	stagnace, ale i rozvoj	stupňovací	parataxe, ale i	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý	něk. podmět
27	s vývojem trhu práce v jednotlivých ekonomických sektorech, kulturními preferencemi obyvatel, vnitřními zdroji jednotlivých lokalit a regulačními mechanismy ovlivňujícími možnosti využití území, intenzitu výstavby a cenu nemovitostí	slučovací	parataxe, a	4	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý k ₄ : rozvitý	něk. předmět
27	území, intenzitu výstavby a cenu nemovitostí	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
28	ekonomická i kulturní	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný

30	k popisu jednotlivých procesů působících na venkovské lokality Moravskoslezského kraje a k vytvoření typologie venkova vycházející z těchto procesů	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. příslovecně určení účelu
31	migračně atraktivních a prosperujících lokalit na jedné straně a naopak populačně ztrátových a ekonomicky slabých lokalit na straně druhé	slučovací	parataxe, na jedné straně – a naopak na straně druhé	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
31	migračně atraktivních a prosperujících	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
31	populačně ztrátových a ekonomicky slabých	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek shodný
34	izolace a závislost	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. podmět
34	na životní podmínky jejích obyvatel, na problematizaci jejích postavení na trhu práce, na nárůst chudoby a sociálního vyloučení a na snižování kvality života	slučovací	parataxe, a	4	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý k ₄ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
34	chudoby a sociálního vyloučení	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
38	že výskyt různých forem sociálního znevýhodnění spolu úzce prostorově souvisí a deprivaci tak lze měřit jako jednorozměrný koncept	slučovací	parataxe, a	2	věty vedlejší	věty vedlejší přívlastkové
40	podíl domácností vlastnicích automobil, kvalita bydlení, nezaměstnanost, účast dětí na vzdělávacím systému apod.	slučovací	juxtapozice	4	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : holý k ₄ : rozvitý	něk. podmět
41	které spolu v prostoru nemusí nutně korelovat a které vytvářejí různé prostorové vzorce	slučovací	parataxe, a	2	věty vedlejší	věty vedlejší přívlastkové
42	městském a venkovském	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
45	Midgley, Hodge, Monk	slučovací	juxtapozice	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. podmět
45	přístup k zaměstnání, kvalita zaměstnání, nízký příjem, dostupnost bydlení, kvalita bydlení, přístup ke službám apod.	slučovací	juxtapozice	6	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý k ₄ : rozvitý k ₅ : rozvitý k ₆ : rozvitý	něk. přístavek
47	s dostupností bydlení a kvalitou bydlení	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět

48	mezi kvalitou zaměstnání a nízkými příjmy	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
49	přístupu na trh práce, vzdělání, dostupnosti služeb, kvality bydlení a podobně	slučovací	juxtapozice	4	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý k ₃ : rozvitý k ₄ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
51	o prostorové polarizaci, venkovské restrukturalizaci a prostorové koncentraci deprivace	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
53	o polarizaci a o restrukturalizaci	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
53	ke vzniku, [přetrvávání či zanikání]	slučovací	juxtapozice	2	k ₁ : holý k ₂ : někol.	něk. předmět
53	přetrvávání či zanikání	vyřučovací	parataxe, či	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. předmět
54	kromě [ekonomických problémů regionů a s tím souvisejících sociálních aspektů] rovněž demografický vývoj	stupňovací	hypotaxe, kromě – rovněž	2	k ₁ : někol. k ₂ : rozvitý	něk. předmět
54	ekonomických problémů regionů a s tím souvisejících sociálních aspektů	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
54	selektivní migraci a [s ní spojené stárnutí populace a výsledný pokles funkcí regionu]	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : někol.	něk. předmět
54	s ní spojené stárnutí populace a výsledný pokles funkcí regionu	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
55	deprivace a znevýhodnění	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
55	sociálního vyloučení a prostorových nerovností	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
55	demografické a rozvojové	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
55	regionu/ lokality	vyřučovací	parataxe, nebo	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
56	elementární slčitelnost obou přístupů a rovněž jejich metodologickou podobnost	slučovací	parataxe, a rovněž	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
57	periferií a periferizačních procesů	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
57	střední a východní	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
58	rostoucí mírou sociální nerovností a zároveň rostoucí kontrastností jednotlivých regionů	slučovací	parataxe, a zároveň	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. příslovečné určení způsobu

60	[prostorovému vymezení a popisu periferních území] a analýze sídelních, historických a dalších faktorů ovlivňujících situaci v periferiích	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : někol. k ₂ : rozvitý	něk. předmět
60	prostorovému vymezení a popisu	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý	něk. předmět
60	sídelních, historických a dalších	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. přívlastek shodný
61	mezi dopravní dostupností a rozvojovými charakteristikami území	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
61	se ztíženou dopravní situací a komplikovanou dostupností	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
62	koncentraci sociálního znevýhodnění v různých českých regionech a jejich zaostávání	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
63	[ke koncentraci střediskových funkcí, k selekci středisek] a tím pádem i k poklesu významu sídel a regionů	následkový,	parataxe, a tím pádem i	2	k ₁ : někol. k ₂ : rozvitý	něk. předmět
63	ke koncentraci střediskových funkcí, k selekci středisek	slučovací	juxtapozice	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
63	sídel a regionů	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
64	dlouhodobá ekonomická stagnace a vylidňování obtížně dostupného venkovského prostoru	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. podmět
65	s postindustrializací a liberalizací tržního prostředí	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
66	jednak regiony zaměřené tradičně na těžký průmysl a dále regiony se silnou zemědělskou specializací	slučovací	parataxe, jednak – a dále	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přístavek
67	různorodost periferizačních procesů a různorodost vnitřních rozvojových potenciálů území	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. podmět
68	Pileček, Chromý a Jančák	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. podmět
68	v kontinuálně osídlených a doosídlovaných	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
69	se vnitřně aktivizovat a využít své vnitřní rozvojové zdroje	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
70	dosídlených/nedosídlených	vylučovací	parataxe, nebo	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
70	na vnitřní a vnější	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. předmět

71	pozitivním i negativním	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
72	sociálního znevýhodnění a ekonomické stagnace	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
72	Perlín, Kučerová, Kučera	slučovací	juxtapozice	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. podmět
73	Musila a Müller	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný

Příloha C: Vědecký text z oboru historie

„Nunciatura u císařského dvora v prvních letech vlády Rudolfa II. a české země“
(Černušák, 2013)

1. Nové i relativně nedávné syntézy zabývající se životem a vládou císaře Rudolfa II. a monografie i studie zkoumající problematiku konfesionalizace českých zemích v předbělohorské éře vysoce vyzvedají význam papežského nuncia u císařského dvora z let 1581–1584 Francesca Bonomiho. **2.** Píše se o něm obvykle jako o prvním pražském nunciu a autorovi významného programového dokumentu katolické konfesionalizace českých zemí, který se jeho nástupci snažili v následujících desetiletích s různou mírou intenzity a úspěšnosti realizovat. **3.** Pro tento výklad je výchozí významná studie Karla Stloukala, podle níž patřilo usídlení císařského dvora a současné přesídlení nunciatury do Prahy v roce 1583 mezi další důležité události předznamenávající „rekatolizační“ tendence druhé poloviny 16. století, jako bylo uvedení jezuitů do Čech (1556) a obnovení pražského arcibiskupství (1561). **4.** Programová deklarace postupné katolické konfesionalizace českých zemí vznikla na samém závěru Bonomiho působení coby papežského nuncia v Praze. **5.** Dne 9. prosince 1584 pozval Vilém z Rožmberka nuncia na oběd do Rožmberského paláce na Pražském hradě a spolu s ním ještě několik dalších českých katolických pánů. **6.** Ze společné debaty, která trvala přibližně dvě hodiny, vzešlo zvláštní memorandum nastiňující hlavní body katolické obnovy. **7.** Katolická církev měla být posílena zřízením a finančním zajištěním tří nových far přímo v Praze a bylo doporučeno dostatečně zabezpečit jezuitskou kolej pro chudé kvůli katolické výchově nejen budoucích kněží, ale i světských úředníků, notářů, písařů, učitelů a správců škol, kteří by pak vhodně působili po celých Čechách. **8.** Velký důraz kladlo memorandum na získání pražské univerzity do katolických rukou a její posílení o nové profesory. **9.** Univerzita měla být plně podřízena pražskému arcibiskupovi, který by měl i pravomoc jmenovat jednotlivé profesory. **10.** Nekatoličtí studenti neměli být na takto reformované univerzitě vůbec připouštěni k akademickým hodnostem. **11.** K dalším krokům patřilo důsledné uplatňování protibratrského mandátu, šíření katolického tisku a vizitace diecézního i řádového kléru. **12.** Mělo být rovněž zahájeno stíhání protestantů, především na královských statcích. **13.** Jelikož vypovězení všech „kacířů“ z českých zemí – vzhledem k zákonům země uznávajícím utrakvistickou církev – nebylo možné, bylo podle memoranda třeba alespoň pečlivě dbát na to, aby eucharistie byla podávána pouze podle katolického ritu. **14.** Všichni příslušníci ostatních náboženských denominací a skupin měli být z Čech vypuzeni. **15.**

Ptáme-li se po původu jednotlivých návrhů nuncia Bonomiho, je evidentní, že řada z nich vycházela z jeho vlastních zkušeností. **16.** V posledním roce svého pražského působení se některé z nich pokoušel s různou mírou úspěšnosti prosadit při jednáních s císařem Rudolfem. **17.** Bez hmatatelného výsledku dopadly jeho snahy o zřízení nových far v Praze, získání univerzity do rukou katolíků či realizaci komplexní vizitace duchovenstva. **18.** Na druhou stranu se však Bonomimu podařilo získat finanční podporu od císaře a některých šlechticů ve prospěch pražské jezuitské koleje i vymoci vydání mandátu proti Jednotě bratrské, ačkoliv poměrně záhy musel konstatovat, že se nijak neprovádí. **19.** Korespondence nunciů u císařského dvora, která byla v nedávné době zpřístupněna péčí Německého historického ústavu v Římě v rámci ediční řady Nuntiaturberichte aus Deutschland a která se týká období prvních let vlády císaře Rudolfa II., tedy doby bezprostředně předcházející Bonomiho působení, ukazuje, že některé dosud uváděné informace bude nutné revidovat a opravit. **20.** Navíc nám informace z nunciaturních zpráv mohou pomoci lépe nahlédnout do procesu počátků katolické konfesionalizace. **21.** Jako problematické a ne zcela přesné se nyní jeví samotné označení Bonomiho jako „prvního stálého nuncia pražského“. **22.** Původní Stloukalova teze vycházela z pochopitelného a do značné míry logického předpokladu, že současně s přesídlením císařského dvora do Prahy v roce 1583 došlo i k přestěhování papežské nunciatury. **23.** Neuvědomil si však, že již předtím císař Rudolf II. a jeho dvůr v Praze dlouhodobě pobývali a současně s nimi i papežská nunciatura. **24.** Nedávno editovaná korespondence nunciů z let 1578–1581 jasně ukazuje, že již v těchto letech nunciatura v Praze sídlila. **25.** Papežský nuncius Orazio Malaspina, který se úřadu chopil po náhlé smrti svého předchůdce Bartolomea Portii, přijel do Prahy, kde císař již nějaký čas pobýval, záhy po svém jmenování dne 5. října 1578. **26.** Malaspina pak v Praze zůstal až do svého odvolání a odjezdu, k němuž došlo téměř o tři léta později dne 1. července 1581. **27.** Jako první v Praze trvale sídlící nuncius by tedy správně měl být označován právě Malaspina, který navíc v Čechách působil mnohem delší dobu, než tomu bylo v případě nuncia Bonomiho. **28.** Malaspina byl vystřídán novým nunciem Ottaviem Santacroce, který do Prahy dorazil dne 14. června 1581, avšak již 3. září 1581 po krátké nemoci zemřel. **29.** Další otázkou je, do jaké míry byl Bonomiho program katolické konfesionalizace, formulovaný v roce 1584, jeho vlastním dílem. **30.** Z nunciaturní korespondence z let 1577–1581 totiž vyplývá, že se některými body v něm zahrnutými zabýval již Giovanni Delfino, nuncius u císařského dvora v letech 1571–1578, a jeho zmínění následovníci Malaspina a Santacroce. **31.** Nuncius Delfino měl během svého pražského pobytu na začátku roku 1577 u císaře Rudolfa dne 1. února osobní audienci. **32.** Navrhl přitom císaři několik iniciativ, které by podle Delfina „mohly bez rozruchu časem přinést velký prospěch náboženství v těchto zemích“. **33.** Bylo to jednak využití katolíků v důležitých úřadech, reforma univerzity, zbavení utrakvistické konsistoře nevhodných osob, dále sjednocení husitů s katolickou církví, zákaz protestantských knih a postup proti protestantům v souladu s dekrety císařových předchůdců. **34.** Jeho nástupce Malaspina z těchto bodů velmi výrazně rozvinul snahu o obnovení, resp. získání pražské univerzity do rukou katolíků. **35.** Prvotní návrh vůči Malaspinovi vzešel od kardinála Gallia ze Státního sekretariátu v Římě v prosinci 1579. **36.** Gallio navrhoval, aby byla univerzita doplněna novými katolickými profesory a zajištěna financemi ze jmění nějakého kláštera, který je v úpadku. **37.** Malaspina rychle reagoval a již 12. ledna 1580 psal do

Říma, že o věci jednal s Vratislavem z Pernštejna i se samotným císařem a že by tato záležitost mohla nepochybně prospět k zachování a růstu katolického náboženství v českých zemích. **38.** V únoru Malaspina ve své další depeši uvedl, že císař jmenoval zvláštní komisi pro řešení této otázky. **39.** Jejimi členy se stali pražský arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice a čeští šlechtici Vratislav z Pernštejna a Ladislav II. Popel z Lobkovic. **40.** Ti se spolu s nunciem zabývali též otázkou, jak získat pro univerzitu dvacet nových profesorů a jak univerzitu finančně zabezpečit. **41.** Nápad se podle Malaspiny zamlouval i členům tajné rady. **42.** V dubnu 1580 císař nařídil, aby představení univerzity předložili její privilegia a rovněž napsal Vilémovi z Rožmberka, aby mu na celou věc sdělil svůj názor. **43.** Dne 26. dubna Malaspina oznamoval Státnímu sekretariátu, že Rožmberk celý záměr na obnovu univerzity „nesmírně chválí“. **44.** Přes tento slibný počáteční vývoj a uskutečněná jednání prvních měsíců roku 1580 se však nakonec celá aktivita vytratila z císařova zájmu a nebyla vůbec realizována. **45.** Malaspina nejprve v červnu informoval Řím, že se obnova univerzity neřeší kvůli pobytu nemocného arcibiskupa Bruse v lázních a později kvůli jeho smrti. **46.** Malaspinův nástupce Santacroce se sice ještě v červenci 1581 snažil nápad znovu vrátit do hry, když prosil císařovnu Marii, matku Rudolfa II., aby se ještě před svým odjezdem do Španělska pokusila věc předložit císaři, ale pak už o otázce univerzity v korespondenci nunciatury až do prosince 1581 nic neslyšíme. **47.** I další bod z Bonomiho programu – podpora jezuitského školství – byl realizován a podporován již jeho předchůdci v letech 1577–1581. **48.** Nunciové Delfino a Malaspina průběžně poskytovali pražské koleji finanční příspěvky papežské kurie. **49.** Cílem bylo především zajištění nových kvalitních kněží pro církve v českých zemích, kterých byl citelný nedostatek. **50.** Na tento problém poukázal ve své depeši z března 1577 nuncius Delfino a současně informoval o potížích, s nimiž katolické vzdělávání v Praze v té době zápasilo. **51.** Když byla totiž v roce 1575 jako součást konviktu sv. Bartoloměje, určeného pro ubytování studentů, zřízena papežská nadace na výchovu adeptů kněžství, umístili do ní přední čeští katoličtí šlechtici Vratislav z Pernštejna a Vilém z Rožmberka dvanáct alumnů. **52.** Po několika měsících však dva z nich utekli a nakonec jich v nadaci zůstalo jen šest. **53.** Kardinál Gallio nunciiovi v odpovědi navrhl, aby tedy jako její členové byli přijímáni nejen „urození“, jak bylo původně koncipováno, ale i lidé z nižších vrstev (Gallio doslova uvádí plebei), „pokud jsou nadaní a nadějní“. **54.** Samotný Delfino se však k takovému návrhu stavěl rezervovaně. **55.** Později se situace v nadaci zřejmě poněkud stabilizovala, protože na začátku působení nuncia Malaspiny v roce 1578 zde bylo zařazeno celkem osmnáct alumnů. **56.** Tento nuncius podporoval i jiný projekt na výchovu kléru. **57.** Provinciál augustiniánů Augustin de Castro hodlal v pražském klášteře vybudovat nový seminář pro své kleriky, na což papežská kurie průběžně přispívala svými financemi. **58.** Kuriální podpora patřila ve sledované době i jednáním ohledně sjednocení husitů s katolickou církví. **59.** Malaspina nejprve jednal s několika husitskými kněžími a navrhoval získat pro tuto myšlenku podporu císaře, což následně potvrdila přímo i kurie zasláním papežského breve Rudolfovi II. **60.** V únoru 1579 jednal nuncius přímo s členy dolní konsistoře, kteří jej žádali o jeho podporu u císaře „slibující znovu učinit vše pro přivedení jejich církve pod pravomoc arcibiskupa a do lůna katolické církve. **61.** Žádné další kroky ovšem již v této věci ze strany papežských nunciů podniknuty nebyly, z nunciaturních zpráv není známa ani žádná reakce císaře. **62.** Řím měl také silný zájem na realizaci vizitace kléru,

což byl později další z programových bodů nuncia Bonomiho. **63.** Papežský stolec požádal v březnu 1580 nuncia Malaspinu o podporu Edmunda de la Croix, cisterciáckého mnicha z opatství Clairvaux, vyslaného do Čech a dalších zemí kvůli vizitaci a reformě cisterciáckých klášterů. **64.** Malaspina předal císaři Rudolfovi papežské breve v této záležitosti, ale vizitace francouzského cisterciáka v Čechách byla nakonec císařem v červenci 1580 zakázána. **65.** Bonomiho programové memorandum z roku 1584 tak ve světle výše uvedených skutečností nelze přeceňovat. **66.** Jeho obsah se totiž formoval pravděpodobně postupně jako reflexe jednotlivých nunciů na aktuální náboženskou situaci v českých zemích. **67.** Význam Bonomiho memoranda tak spočívá především v tom, že zkušenosti a iniciativy jeho samotného i jeho předchůdců byly sjednoceny a tento celek tak získal charakter skutečného programového prohlášení. **68.** Nunciaturní korespondence z let 1571–1581 ukazuje zajímavým způsobem i osobnost a styl vlády císaře Rudolfa krátce po nástupu na trůn zvláště ve vztahu k náboženským otázkám. **69.** Ještě v době vlády jeho otce Maxmiliána II. vzbuzoval jako mladý následník trůnu a později i jako čerstvý panovník u českých nekatolických stavů jisté obavy. **70.** Na rozdíl od svého otce se jevil okolí jako důsledný katolík, navíc vychovaný v prostředí výrazně ortodoxního španělského katolického dvora. **71.** Řada jeho biografii i odborných zpracování období jeho vlády však ukazuje, že v rozhodnutích týkajících se českých zemí se Rudolf II. nechal inspirovat spíše vzorem svého otce, známého svými kompromisními stanovisky. **72.** S ohledem na politické uspořádání Čech a Moravy se nový panovník snažil volit pečlivě a opatrně zvážené kroky, které mu vzhledem ke komplikované náboženské situaci dovolovaly dosahovat jeho vlastních cílů. **73.** Pokud šlo o náboženství, osobně nedal nikdy najevo sympatie k protestantismu či touhu po nějakém náboženském kompromisu. **74.** Jako panovník v Českém království uplatňoval principiální rekatolizační postoj a vydával v tomto směru příslušná nařízení. **75.** Současně se však snažil udržet stabilitu poměrů a jistou rovnováhu mezi katolíky a protestanty a s přímou podporou ostrých rekatolizačních akcí spíše váhal.

Příloha D: Analýza koordinačních vztahů – vědecký text z oboru sociologie

Věta č.	Koordinační skupina	Významový poměr	Výrazová forma – spojovací prostředek	Počet členů	Míra rozvíjení členů	Syntaktická platnost skupiny
1	nové i relativně nedávné	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvíjený	něk. přívlastek shodný
1	nové i relativně nedávné syntézy zabývající se životem a vládou císaře Rudolfa II. a monografie a studie zkoumající problematiku konfesionalizace českých zemí v předbělohorské éře	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvíjený k ₂ : někol.	něk. podmět
1	životem a vládou	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. předmět
1	monografie a studie	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. podmět

2	o prvním pražském nunciovi a autorovi významného programového dokumentu katolické konfesionalizace českých zemí	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. doplněk
2	intenzity a úspěšnosti	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
3	usídlení císařského dvora a současné přesídlení nunciatury do Prahy v roce 1583	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. podmět
3	uvedení jezuitů do Čech (1556) a obnovení pražského arcibiskupství (1561)	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přístavek
5	nuancia a spolu s ním ještě několik dalších českých katolických pánů	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
7	zřízením a finančním zajištěním tří nových far přímo v Praze	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
7	nejen budoucích kněží, ale i [světských úředníků, notářů, písařů, učitelů a správců škol]	stupňovací	parataxe, nejen – ale i	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : někol.	něk. přívlastek neshodný
7	světských úředníků, notářů, písařů, učitelů a správců škol	slučovací	parataxe, a	5	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý k ₃ : holý k ₄ : holý k ₅ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
8	na získání pražské univerzity do katolických rukou a její posílení o nové profesory	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
11	důsledné uplatňování protibratrského mandátu, šíření katolického tisku a vizitace diecézního i řádového kléru	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý	něk. podmět
11	diecézního i řádového	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
14	denominací a skupin	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
17	o zřízení nových far v Praze, získání univerzity do rukou katolíků či realizaci komplexní vizitace duchovenstva	vylučovací	parataxe, či	3	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
18	získat finanční podporu od císaře a některých šlechticů ve prospěch pražské jezuitské koleje i vymoci vydání mandátu proti Jednotě bratrské	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. podmět
18	od císaře a některých šlechticů	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný

19	kteř byla v nedávné době zpřístupněna péči Německého historického ústavu v Římě v rámci ediční řady Nuntiaturberichte aus Deutschland a kteř se týká období prvních let vlády císaře Rudolfa II., tedy doby bezprostředně předcházející Bonomiho působení	slučovací	parataxe, a	2	věty vedlejší	věty vedlejší přívlastkové
19	revidovat a opravit	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. podmět
21	problematické a ne zcela přesné	slučovací	parataxe, a ne	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. doplněk
22	pochopitelného a do značné míry logického	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek shodný
23	císař Rudolf II. a jeho dvůr a současně s nimi i papežská nunciatura	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : někol. k ₂ : rozvitý	něk. podmět
23	císař Rudolf II. a jeho dvůr	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. podmět
26	odvolání a odjezdu	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. příslovečné určení času
30	Giovanni Delfino a jeho zmínění následovníci Malaspina a Santacroce	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. podmět
30	Malaspina a Santacroce	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
33	jednak využití katolíků v důležitých úřadech, reforma univerzity, zbavení utrakvistické konsistoře nevhodných osob, dále sjednocení husitů s katolickou církví, zákaz protestantských knih a postup proti protestantům v souladu s dekrety císařových předchůdců	slučovací	parataxe, jednak – dále	2	k ₁ : někol. k ₂ : někol.	něk. podmět
33	využití katolíků v důležitých úřadech, reforma univerzity, zbavení utrakvistické konsistoře nevhodných osob	slučovací	juxtapozice	3	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý	něk. podmět
33	sjednocení husitů s katolickou církví, zákaz protestantských knih a postup proti protestantům v souladu s dekrety císařových předchůdců	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý	něk. podmět
36	doplněna novými katolickými profesory a zajištěna financemi ze jmění nějakého kláštera	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	zmnožená pozice participia (přísudek slovesný složený)

37	že o věci jednal s Vratislavem z Pernštejna i se samotným císařem a že by tato záležitost mohla nepochybně prospět k zachování a růstu katolického náboženství v českých zemích	slučovací	parataxe, a	2	věty vedlejší	věty vedlejší předmětné
37	s Vratislavem z Pernštejna i se samotným císařem	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
37	k zachování a růstu	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. předmět
39	pražský arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice a čeští šlechtici Vratislav z Pernštejna a Ladislav II. Popel z Lobkovic	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. podmět
39	Vratislav z Pernštejna a Ladislav II. Popel z Lobkovic	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
40	jak získat pro univerzitu dvacet nových profesorů a jak univerzitu finančně zabezpečit	slučovací	parataxe, a	2	věty vedlejší	věty vedlejší přívlastkové
44	Přes tento slibný počáteční vývoj a uskutečněná jednání prvních měsíců roku 1580	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. příslovecné určení přípustky
45	kvůli pobytu nemocného arcibiskupa Bruse v lázních a později kvůli jeho smrti	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. příslovecné určení příčiny
47	realizován a podporován	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	zmnožená pozice participia (přísudek slovesný složený)
48	Delfino a Malaspina	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
51	Vratislav z Pernštejna a Vilém z Rožmberka	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. podmět
53	nejen „urození“, ale i lidé z nižších vrstev	stupňovací	parataxe, nejen – ale i	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. podmět
53	nadaní a nadějní	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přísudkové jméno
60	pod pravomoc arcibiskupa a do lůna katolické církve	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
63	do Čech a dalších zemí	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. příslovecné určení místa
63	kvůli vizitaci a reformě	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. příslovecné určení účelu

67	že zkušenosti a iniciativy jeho samotného i jeho předchůdců byly sjednoceny a tento celek tak získal charakter skutečného programového prohlášení	slučovací	parataxe, a	2	věty vedlejší	věty vedlejší předmětné
67	zkušenosti a iniciativy	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. podmět
67	jeho samotného i jeho předchůdců	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
68	osobnost a styl vlády	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
69	jako mladý následník trůnu a jako čerstvý panovník	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. doplněk
71	jeho biografii i odborných zpracování období jeho vlády	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
72	Čech a Moravy	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
72	pečlivě a opatrně	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. příslovečné určení způsobu
73	sympatie k protestantismu či touhu po nějakém náboženském kompromisu	vylučovací	parataxe, či	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
75	stabilitu poměrů a jistou rovnováhu mezi katolíky a protestanty	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
75	mezi katolíky a protestanty	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	přívlastek neshodný

Příloha E: Popularizační text z oboru sociologie

„Vývoj společnosti a cyklické vnímání času“ (Bárta, 2017)

1. V Hérakleitově filozofii byl významný i aspekt času, který mu pomáhal vyrovnat se s tím, že se sice po jisté době můžeme navrátit zpět do počátečního bodu či výchozího stavu, ale pokaždé je tento stav poněkud odlišný. **2.** To ostatně sám říká Hérakleitos, když hovoří o tom, že „Nelze dvakrát vstoupit do stejné řeky“ (zlomek B 91). **3.** Podobnou myšlenku můžeme zřejmě nalézt i u jeho předchůdce Anaximandra. **4.** Jde o jeho výrok z doby kolem r. 560 př. Kr. známý jako zlomek B1: „Z čeho je věcem vznik, to se jim stává i zánikem, a tak si navzájem platí pokuty podle určení času.“ **5.** V každém případě je to přinejmenším 6. stol. př. Kr. a předsokratovští řeční filozofové, se kterými můžeme spojovat nejranější doložené úvahy související s fenoménem identických faktorů stojících u zrodu, vzestupu a krizí společnosti. **6.** V méně dávné době se tímto problémem zabýval zhruba se stejným výsledkem rusko-americký sociolog a teoretik kultury, zakladatel sociologie na Harvardově univerzitě, Pitirim A. Sorokin (1889–1968). **7.** Rozlišoval tzv. senzitivní a ideovou kulturu. **8.** Pokud ve společnosti převládá bohatost, rozmanitost a individualismus, jde o kulturu senzitivní. **9.** Ta je v našem případě dodnes aktivní a trvá bezmála pět set let. **10.** Pokud ve společnosti dominuje náboženství, stagnace a kolektivní duch, jde o ideovou kulturu. **11.** To je fáze, do které bychom podle Sorokina měli právě v tomto období vstupovat. **12.** V návaznosti na Hérakleitův princip Sorokin říká: „Proto

lze vážně pochybovat o přiměřenosti těchto diagnóz, právě tak jako o jimi navrhovaných léčích. Jejich omyl spočívá v tom, že vidí pramen tragédie na nesprávném místě, v podceňování charakteru choroby a zvláště v nazírání na ni jako na něco náhodného, netkvícího ve vlastní povaze moderní přezrále senzitivní kultury. Ve skutečnosti kořeny tragédie jsou neskutečně hlubší, jsou v samé podstatě věci, jdou daleko zpátky a jsou vlastní senzitivní kultuře. Stejně síly, které způsobily růst jejich velkolepých výtvorů, způsobily nevyhnutelný růst rakoviny rozkladu a krize. Toto alter ego senzitivní kultury je také bohyní pomsty, siamským dvojčetem jejího růstu a velkoleposti.“ **13.** Další důležitou prací na téma vývoje, cyklů a faktorů působících při vzestupu a následně krizi společnosti je studie zabývající se dynamikou vývoje společnosti. **14.** Autoři se pomocí teoretického modelování zamýšlejí především nad otázkou, k čemu vedou proměnlivé hodnoty u následujících parametrů specifické populace: porodnost, úmrtnost, úživná kapacita přírodního prostředí, velikost elit a neelit („mas“) a konečně míra přerozdělování anebo sdílení ekonomického potenciálu. **15.** Studie nazývaná také model HANDY začíná konstatováním: „*Je běžné popisovat lidskou historii jako neúnavné a nevyhnutelné směřování ke stále vyšším úrovním komplexity, politické organizovanosti a ekonomické specializaci, doprovázeným vývojem komplexnějších a účinnějších technologií vedoucích ke stále rostoucí populaci. Toto vše je zajišťováno získáváním stále většího množství surovin, energie a informací. Přesto toto vše není jediná možnost. Ve skutečnosti případy, kdy byl tento zdánlivě univerzální, dlouhodobý trend tvrdě přerušen prudkým kolapsem – často trvajícím století – , jsou docela běžné. Krátký přehled několika příkladů kolapsů naznačuje, že proces vzestupu a pádu je ve skutečnosti stále znovu v historii se objevující cyklus, který ukazuje, že je důležité nalézt obecné vysvětlení tohoto procesu (s. 90).“* **16.** Více jak dva tisíce let od doby, kdy základy těchto myšlenek formulovali antičtí filozofové Anaximandros a Aristoteles, jsme stále přibližně na stejném místě jako kdysi. **17.** Víme, že cykly byly, jsou a budou, ale zatím nám uniká, co je jejich příčinou. **18.** Dá se pouze předpokládat, že nepůjde o pravidlo „stříbrné kulky“ a že těch důležitých faktorů bude více. **19.** Již víme, že obvykle ty faktory, které považujeme za prorůstové nebo zásadně stimulační, jsou těmi, které se po jisté době logicky vyčerpají a nakonec systém přivedou do období stagnace a krize. **20.** Jako klasický příklad lze uvést růst byrokracie. **21.** To je fenomén na první pohled jednoznačně pozitivní – s rostoucí složitostí systému je třeba budovat i vrstvu odborných administrátorů různého zaměření, kteří jsou schopni systému rozumět, organizovat ho, vybírat daně, kontrolovat a rozdělovat ekonomické toky apod. **22.** Podobně je to například u budování hierarchicky členěné společnosti, která umožňuje rychlý přenos rozhodnutí a jejich realizaci. **23.** Po jisté době v takovém společenském systému dojde k tomu, že některé jeho prvky začnou využívat a nakonec nutně i zneužívat svého dominantního postavení a systém se rozpadne na menší části. **24.** Když se to odehraje na větší ploše státu, můžeme tento jev označit mimo jiné za fragmentarizaci. **25.** Takové prostředí je podhoubím pro vzestup lobbismu, vlivu zájmových skupin a klientelismu. **26.** Herakleitovo pravidlo lze názorně otestovat za pomoci práce britského historika Nialla Fergusona s názvem Civilizace. **27.** Ferguson vypočítává a charakterizuje hlavní pilíře, na kterých vyrostla tzv. západní civilizace. **28.** Radí sem zejména svobodnou vědu, volnou soutěž, soukromé vlastnictví, spotřebu, zdravotní péči a práci. **29.** To vše samozřejmě při dodržování etických principů. **30.** Když se na tyto faktory podíváme dnes,

najdeme u všech narůstající problémy. **31.** Vědecké bádání je stále více a více svazováno úřednickými předpisy a výběrem těch nejdůležitějších témat a směrů bádání (což samo o sobě popírá jednu z vlastností vědeckého bádání, totiž že věda není demokratická), komerční poptávkou a komercializací obecně, která rozhoduje o tom, co je dobré a co zbytečné (z krátkodobého hlediska); volná soutěž je podvázána předpisy a právníkou džunglí a dalšími negativními jevy, které dobře zná každý podnikatel a majitel firmy; soukromé vlastnictví je nahrazováno vlastnictvím anonymním a korporátním; spotřeba je společně s masmédií stále více používána k indoktrinaci početných segmentů populace, a to naprosto neproduktivním způsobem; zdravotní péče se stává významnou politikou a součástí technologie moci (kde základní mantrou se stává heslo udržení člověka při životě za každou cenu) a konečně práce již dávno neznamená, že se člověk může realizovat a pracovat nad stanovené minimum, jak chce a uzná za vhodné. **32.** Systematicky se teorií cyklů nejen v dávné minulosti, ale i ve vývoji současných civilizací, zabývá Peter Turchin. **33.** Věnuje se velmi specifické analýze vývoje a výskytu krizí ve Spojených státech amerických v období let 1780–2010 (tedy od začátku americké republiky), viz obr. 1 na s. 23. **34.** Podle Turchina lze v tomto specifickém období identifikovat dva cykly, které se pravidelně opakují. **35.** Jeden z nich má délku přibližně padesát let s vrcholy oscilací kolem let 1870, 1920 a 1970. **36.** Druhý je mnohem delší a pouze hrubě vymežitelný a Turchin ho nazývá sekulární. **37.** Podle něj je to cyklus charakterizovaný velkou krizí v druhé polovině 19. století a vymezený dobami klidu a prosperity na začátku 19. století a v několika dekadách uprostřed století dvacátého. **38.** Tento cyklus tedy trval něco přes sto let. **39.** Přínos Turchinovy studie spočívá zejména v tom, že hlavní faktory způsobující nerovnoměrný vývoj hledá ve vnitřní dynamice společnosti a civilizací, které jsou podle něj tím rozhodujícím, co vede k obdobím nestability (s. 578). **40.** Délka celého sekulárního cyklu může být dvě stě až tři sta let. **41.** Jde o cyklus skládající se z intervalu zhruba sta let klidu (integrativní fáze), která střídá století nestability (disintegrativní fáze). **42.** Tyto fáze se dále dělí na kratší cykly o přibližné délce 50 ± 10 let. **43.** Kromě délky cyklů je však podstatné, že charakter změny uvnitř těchto cyklů není lineární, ale skokovitý, Turchin ho nazývá „pilovitý“. **44.** Principiálně důležité je to, že *nejde* o cykly v matematickém smyslu, které by se daly přesně vypočítat. **45.** Naopak, slovo cyklus Turchin používá, protože je nejvýstižnější pro opakující se a svou povahou jasně vymezený fenomén, přičemž jeho skutečná délka se může lišit. **46.** Zatímco stoletý cyklus nápadně připomíná dobu existence dynastií popsanou již středověkým arabským historikem Ibn Chaldúnem, cyklus dlouhý přibližně padesát let souvisí zřejmě s genetickou výbavou člověka. **47.** Vysvětlení může být zcela jednoduché, generace, která zažila skutečnou krizi, je vůči jejím příznakům velmi citlivá a je schopna a ochotna s nimi bojovat. **48.** Po ní nastupující generace zůstává zčásti ostražitá a citlivá, a to přinejmenším po dobu, kdy ještě žije starší generace. **49.** Konečně v třetí generaci se naplno projeví ztráta kontinuity, vedoucí k propadu kvality. **50.** Existenci sekulárních cyklů Turchin nalézá prakticky ve všech agrárních společnostech, pro které existují spolehlivé záznamy (Čína, Přední východ, jihovýchodní Asie), zatímco padesátileté cykly se nemusí vyskytovat vždy. **51.** Podle Turchina proto nutně existují obecné zákonitosti, které vedou k výskytu sekulárních cyklů bez ohledu na regionální nebo historický kontext. **52.** Řešení vidí v teorii strukturální demografie. **53.** Přetlak pracovní síly ve vztahu k omezeným pracovním možnostem podle něj způsobuje velký tlak

na společenské instituce dané společnosti. **54.** To se projevuje v soustavném náporu na inflaci cen, ve snižování reálných mezd, v úpadku vesnice, v migraci do měst, v důsledku toho dochází k zvýšené frekvenci protestů proti stávajícím platovým podmínkám a k rabování potravin. **55.** Zároveň rychlý nárůst mladé generace vede k nadprodukcii elity, kdy počet uchazečů o žádaná místa značně převyšuje jejich počet. **56.** Tento tlak na pozice dále směřuje k tomu, že se rozvíjejí zájmové skupiny. **57.** Sítě, které v důsledku toho vznikají, spojují členy na základě rodinných nebo profesních zájmů a vytěsňují jakékoliv vetřelce v soutěži o stále omezenější zdroje. **58.** Důsledkem těchto trendů je vzestup úřednického aparátu a armády, respektive silových složek státu. **59.** Vše vrcholí fiskální krizí, dochází k odporu ze strany elit i lidu a centrální státní moc silně eroduje. **60.** Bují boj i uvnitř elit (ať už jsou to státní úřady, nebo politické strany). **61.** Začíná další část cyklu a končí společenská smlouva... **62.** Tuto teorii Turchin v další části studie demonstuje na počtu vnitřních konfliktů ve vývoji Spojených států ve zkoumaném období. **63.** Celkem identifikuje 1590 nestabilních (konfliktních) událostí, a přestože na dobu pěti let připadá v průměru pětatřicet událostí, jejich skutečné rozdělení v čase je značně nerovnoměrné. **64.** Prakticky šedesát procent všech konfliktních událostí jde na vrub vln rabování, které vrcholily v letech 1870, 1920 a 1970, tedy pokaždé zhruba po padesáti letech (další by tedy ve shodě s tímto pozorováním měla přijít kolem r. 2020...). **65.** Možná do této posloupnosti patří i doba neklidu kolem roku 1830 a velmi pravděpodobně i doba americké revoluce v letech 1775–1783. **66.** Turchinova teorie překrývajících se cyklů vznikla na základě rozboru historického vývoje nejen ve Spojených státech, ale i ze srovnání s obdobnými trendy v jiných civilizacích či společnostech. **67.** Turchin správně podotýká, že v současné době to nejsou války mezi státy, ale rozpory uvnitř států samotných, které mohou za většinu konfliktů. **68.** Od konce studené války vedly vnitřní konflikty v důsledku vnitrostátních krizí k úmrtí více než 90 % obětí. **69.** Tendence k nárůstu početnosti těchto konfliktů je velmi zřetelná: zatímco v šedesátých letech 20. století to bylo něco kolem 29 %, po roce 2000 už to bylo přes 92 %. **70.** A právě množství vnitřních konfliktů sledované v dlouhodobém časovém horizontu je pro Turchina základním východiskem. **71.** Jeho studie je velmi poučná, protože jako jeden z mála se zabývá opravdu dlouhodobými trendy trvajících i několik století, a tím významně zvyšuje vypovídací hodnotu a relevanci pozorování. **72.** Je mimo pochybnost, že by určitá civilizace v dějinách lidstva byla schopna přežít, aniž by nečelila růstu a následně poklesu své složitosti. **73.** Při studiu historických procesů je důležité vyzvednout skutečnost, že se pro pochopení problému vyplatí hledat faktory, které stojí u vzestupu systému. **74.** Jsou totiž zpravidla těmi, které pak systém přivedou do krize. **75.** Tato krize však neznamená nezbytně konec a zánik.

Příloha F: Analýza koordinačních vztahů – popularizační text z oboru sociologie

Věta č.	Koordinační skupina	Významový poměr	Druh spojení	Počet členů	Míra rozvítí členů	Syntaktická platnost skupiny
1	do počátečního bodu či výchozího stavu	vylučovací	parataxe, či	2	k ₁ : rozvítý k ₂ : rozvítý	něk. příslovečné určení místa
5	6.stol. př. Kr. a před Sokratovští řeční filozofové	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvítý k ₂ : rozvítý	něk. podmět
5	zrodu, vzestupu a krizi	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. předmět
6	ruskoamerický sociolog a teoretik kultury	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvítý k ₂ : rozvítý	něk. podmět
7	senzitivní a ideovou	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
8	bohatost, rozmanitost a individualismus	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. podmět
10	náboženství, stagnace a kolektivní duch	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : rozvítý	něk. podmět
12	o přiměřenosti těchto diagnóz, právě tak jako o jimi navrhovaných léčích	slučovací	parataxe, právě tak jako	2	k ₁ : rozvítý k ₂ : rozvítý	něk. předmět
12	v podceňování charakteru choroby a v nazírání na ni jako na něco náhodného	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvítý k ₂ : rozvítý	něk. přístavek
12	rakoviny rozkladu a krize	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvítý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
12	růstu a velkoleposti	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
13	vývoje, cyklů a faktorů působících při vzestupu a následně krizi společnosti	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. přívlastek neshodný
13	při vzestupu a krizi	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. příslovečné určení podmínky
14	porodnost, úmrtnost, úživná kapacita přírodního prostředí, velikost elit a neelit („mas“) a míra přerozdělování anebo sdílení ekonomického potenciálu	slučovací	parataxe, a	5	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : rozvítý k ₄ : rozvítý k ₅ : rozvítý	něk. přístavek
14	elit a neelit („mas“)	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný

14	prerozdělování anebo sdílení	slučovací	parataxe, anebo	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
15	neúnavné a nevyhnutelné	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
15	ke stále vyšším úrovním komplexity, politické organizovanosti a ekonomické specializaci	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
15	komplexnější a účinnějších	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
15	stále většího množství surovin, energie a informací	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. přívlastek neshodný
15	vzestupu a pádu	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
16	Anaximandros a Aristoteles	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
17	byly, jsou a budou	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. přísudek
18	že nepůjde o pravidlo „stříbrné kulky“ a že těch důležitých faktorů bude více	slučovací	parataxe, a	2	věty vedlejší	vedlejší věty podmíněné
19	za prorůstové a zásadně stimulační	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. doplněk
19	stagnace a krize	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
21	systému rozumět, organizovat ho, vybírat daně, [kontrolovat a rozdělovat ekonomické toky] apod.	slučovací	juxtapozice	4	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý k ₄ : někol.	něk. předmět
21	kontrolovat a rozdělovat	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. předmět
22	rychlý přenos rozhodnutí a jejich realizaci	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
23	využívat a i zneužívat	slučovací	parataxe, a i	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	zmnožená pozice infinitivu (přísudek slovesný složený)
25	lobbismu, vlivu zájmových skupin a klientelismu	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý k ₃ : holý	něk. přívlastek neshodný
27	vypočítává a charakterizuje	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přísudek
28	svobodnou vědu, volnou soutěž, soukromé vlastnictví, spotřebu, zdravotní péči a práci	slučovací	parataxe, a	6	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý k ₄ : holý k ₅ : rozvitý k ₆ : holý	něk. předmět

31	vědecké bádání, volná soutěž, spotřeba, zdravotní péče a práce	slučovací	parataxe, a	5	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : holý k ₄ : rozvitý k ₅ : holý	něk. podmět
31	[úřednickými předpisy a výběrem těch nejdůležitějších témat a směrů bádání], [komerční poptávkou a komercializací]	slučovací	juxtapozice	2	k ₁ : někol. k ₂ : někol.	něk. předmět
31	úřednickými předpisy a výběrem těch nejdůležitějších témat a směrů bádání	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
31	témat a směrů bádání	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
31	komerční poptávkou a komercializací	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
31	co je dobré a co zbytečné	slučovací	parataxe, a	2	věty vedlejší	vedlejší věty předmětné
31	[předpisy a právníkou džunglí] a dalšími negativními jevy	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : někol. k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
31	předpisy a právníkou džunglí	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
31	podnikatel a majitel firmy	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. podmět
31	anonymním a korporátním	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
31	významnou politikou a součástí technologie moci	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přísudkové jméno
31	realizovat a pracovat	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	zmnožená pozice infinitivu (přísudek slovesný složený)
31	jak chce a uzná za vhodné	slučovací	parataxe, a	2	věty vedlejší	vedlejší věty příslovečné způsobové
32	nejen v dávné minulosti, ale i ve vývoji současných civilizací	stupňovací	parataxe, nejen - ale i	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
33	vývoje a výskytu	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
35	1870, 1920 a 1970	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. přívlastek neshodný
36	mnohem delší a pouze hrubě vymežitelný	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přísudkové jméno

37	charakterizovaný velkou krizí v druhé polovině 19. stol. a vymezený dobami klidu a prosperity na začátku 19. stol. a v několika dekádách uprostřed století dvacátého	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. doplněk
37	klidu a prosperity	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
37	na začátku 19. stol. a v několika dekádách uprostřed století dvacátého	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek neshodný
39	společnosti a civilizací	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
43	lineární, ale skokovitý	odporovací	parataxe, ale	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přísudkové jméno
45	opakující se a svou povahou jasně vymezený	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. přívlastek shodný
47	schopna a ochotna	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	zmnožená pozice participia (přísudek slovesný složený)
48	zčásti ostražitá a citlivá	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý	něk. doplněk
50	Čína, Přední východ, jihovýchodní Asie	slučovací	juxtapozice	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. přístavek
51	regionální nebo historický	vylučovací	parataxe, nebo	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
54	v soustavném náporu na inflaci cen, ve snižování reálných mezd, v úpadku vesnice, v migraci do měst	slučovací	juxtapozice	4	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý k ₃ : rozvitý k ₄ : rozvitý	něk. předmět
54	k zvýšené frekvenci protestů proti stávajícím platovým podmínkám a k rabování potravin	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
57	rodinných nebo profesních	vylučovací	parataxe, nebo	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
58	úřednického aparátu a armády	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
59	elit i lidu	slučovací	parataxe, i	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
60	ať už státní úřady, nebo politické strany	vylučovací	parataxe, ať – nebo	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. přístavek
64	1870, 1920 a 1970	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. přívlastek neshodný
65	doba neklidu kolem roku 1830 a i doba americké revoluce v letech 1775-1783	slučovací	parataxe, a i	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. podmět

66	nejen ve Spojených státech, ale i v jiných civilizacích či společnostech	stupňovací	parataxe, nejen – ale i	2	k ₁ : holý k ₂ : někol.	něk. přívlastek neshodný
66	civilizacích či společnostech	vylučovací	parataxe, či	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
67	války mezi státy, ale rozpory uvnitř států samotných	odporovací	parataxe, ale	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. podmět
71	vypovídací hodnotu a relevanci pozorování	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
72	růstu a poklesu	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. předmět
75	konec a zánik	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. předmět

Příloha G: Popularizační text z oboru historie

„*Jak se vraždí prezident*“ (Vlha, 2008)

1. Prvním veřejným úspěchem mladého Lincolna bylo zvolení za velitele komanie domobrany během indiánské války s náčelníkem Černým Jestřábem. **2.** Do bojů ale nezasáhl. **3.** V roce 1834 se stal členem zákonodárného sboru státu Illinois a založil si právníckou praxi. **4.** Už tehdy se na politické úrovni kriticky vyjadřoval o jednom z ústředních problémů své země: o otroctví. **5.** Illinois, kde tehdy žil, patřilo mezi takzvané svobodné státy, ale ve všech jižních státech otroctví stále fungovalo. **6.** S otroky bylo zacházeno rozličně: někteří páni je týrali, jiní se i ně starali vcelku slušně – šlo přeci o jejich kapitál. **7.** Podstatné ovšem bylo, že existence této „zvláštní instituce“, jak se otroctví eufemisticky přezdívalo, umožňovalo otrokářům fakticky cokoliv, včetně beztrestného znásilňování a zabíjení, či roztržení rodin. **8.** Během 19. století se otrokářství stalo problémem, který čím dál hlouběji rozděloval americkou společnost. **9.** Pro Jižany bylo neodmyslitelnou součástí jejich hospodářství a způsobu života. **10.** Pro mnohé Seveřany bylo morálně nepřístupné a hříšné, a navíc bylo překážkou rozvoje svobodné práce dělníků a rozšiřování pozemků pro malé farmáře. **11.** Spory mezi stoupenci a odpůrci existence otroctví se v 50. letech 19. století staly největším vnitřním problémem USA. **12.** Lincoln tehdy v jednom proslovu s obavami citoval bibli: „A rozdvojí-li se dům proti sobě, nebude moci ten dům státi.“ **13.** V té době již byl členem nedávno založené republikánské strany, do které vstoupili i mnozí abolicionisté, bojovníci za úplné zrušení otroctví. **14.** Lincoln sám otrokářství odsuzoval, ale při tom patřil k umírněným. **15.** Právě to bylo hlavním důvodem, proč se v roce 1860 stal republikánským kandidátem na prezidenta. **16.** Volby plně prokázaly rozdělení americké společnosti. **17.** Lincoln ovládl plně severní státy a na Jihu zvítězil kandidát prootrokářských demokratů John Cabell Breckinridge (mimořádně někdejší neúspěšný nápadník Lincolnovy manželky Mary Toddové). **18.** Celkově získal „Poctivý Abe“ 39 % hlasů a většinu hlasů volitelů, čímž se stal v pořadí šestnáctým prezidentem USA. **19.** Lincolnovo volební vítězství vyvolalo na Jihu zděšení. **20.** Ve vypjaté atmosféře byl spatřován jako radikál, který chce údajně zničit tradiční způsob jižanského života. **21.** Jeden po druhém začaly jižní státy vyhlášovat odpojení od americké unie a v únoru 1861 vyhlásily založení nového soustátí, Konfederovaných států

amerických. **22.** Přímý konflikt na sebe nenechal dlouho čekat. **23.** Na jaře 1861 vypukla čtyřletá občanská válka, nejkrvavější a nejtragičtější událost amerických dějin. **24.** Za obět jí mělo padnout na 600 000 Američanů. **25.** Osobně postihla i Lincolna – jeho žena pocházela z jižanské otrokářské rodiny a mnozí z jejich blízkých příbuzných stanuli v řadách konfedační armády. **26.** Přes mnohé nesnáze dokázal přivést severní státy k vítězství, zajistit obnovu unie a zrušit otroctví (viz Vůdce k občanské válce). **27.** Když 11. 4. roku 1865 přednášel Lincoln ve Washingtonu proslov o obnově dobytého Jihu, stál v davu posluchačů také jistý John Wilkes Booth. **28.** Povoláním byl úspěšný herec. **29.** Pocházel z Marylandu, otrokářského státu, který zůstal v unii, a sám byl odhodlaným stoupencem Konfederace. **30.** Sice své matce slíbil, že nevstoupí do jižanské armády, ale už několik let byl konfedačním špiónem. **31.** Stanul v čele malé skupiny spiklenců, s níž chtěl provést Lincolnův únos. **32.** Za jeho vydání měl v úmyslu žádat propuštění zajatých konfedačních vojáků. **33.** Nyní, na jaře 1865, si stále odmítal přiznat, že je věc Jihu ztracena, a věřil, že situaci dokáže ještě stále zvrátit jeden rázný čin. **34.** Svůj plán ovšem pod vlivem zpráv o kapitulaci generála Lee změnil. **35.** Téhož dne, kdy sledoval prezidentův projev, si zapsal do deníku: „Naše věc je téměř ztracena, něco velkého a rozhodného se musí učinit.“ **36.** Lincoln neměl být unesen, ale zavražděn. **37.** Kromě Lincolna měli být oběťmi i další členové jeho kabinetu. **38.** Booth nechtěl pouze zabít politika, kterého upřímně nenáviděl, ale také uvést ve zmatek vládu, což mělo Konfederaci umožnit popadnout druhý dech. **39.** Když se 14. 4. okolo oběda zastavil ve Fordově divadle, doslechl se, že do něj večer Lincoln míří na představení, navíc v doprovodu vrchního velitele severanské armády generála Granta. **40.** Tohle byla ideální příležitost! **41.** Booth začal okamžitě chystat plán. **42.** On sám měl zavraždit Lincolna a Granta. **43.** Spoluspiklenec Lewis Powell byl pověřen atentátem na státního sekretáře Williama Sewarda a George Atzerodt zabitím viceprezidenta Andrewa Johnsona. **44.** Další muž, David Herold, měl ostatním pomoci s únikem z Washingtonu do Marylandu. **45.** Smrtí prezidenta, viceprezidenta a sekretáře se unie měla dostat do ústavní krize. **46.** Atzerodt se změně původního plánu na únos pokoušel vzpírat, ale byl už do celé akce zatažen příliš hluboko. **47.** Odpoledne se Booth vydal do hotelu Mary Surrattové, matky dalšího člena jeho skupiny, a pověřil ji předáním balíčku a vyřizením vzkazu v jejím hostinci za městem: zbraně a munice, které spiklenci ukrývali, měly být připraveny k použití. **48.** První z řady komplikací v Boothově plánu nastala ještě předtím, než atentátníci vyrazili za svými oběťmi. **49.** Generál Grand si totiž se svou ženou návštěvu divadla rozmyslel. **50.** Zastoupil jej major Rathbone se snoubenkou, Lincolnovou oblíbenkyní. **51.** Prezident s chotí do divadla dorazil až po začátku hry, protože se zdržel vyřizováním milosti pro odsouzeného konfedačního zvěda. **52.** Když se pár usadil v prezidentské lóži, byla hra na chvíli přerušena a obecenstvo ho pozdravilo hlasitým potleskem. **53.** Okolo deváté hodiny k divadlu dorazil John Booth. **54.** Nechal si u východu pohlídat koně a vydal se dobře známými prostorami divadla ke vchodu na prezidentský balkón. **55.** Naštěstí pro něj onoho večera Lincolna neprovázela osobní strážce. **56.** Ten večer se hrála komedie *Náš americký bratránek*, kterou Booth dobře znal. **57.** Počkal na oblíbenou scénu, ve které měl smích diváků přehlušit výstřel, a vyzbrojen jednoraným deringerem a nožem vkročil do nehlídané lóže. **58.** Major Rathbone si ho všiml a zeptal se, co tam pohledává. **59.** V tu chvíli Booth střelil Lincolna, sedícího vedle své ženy, do zátylku, a ten se na svém křesle svalil. **60.**

Major se Bootha pokusil zneškodnit, ale v nastalém zápase byl sám raněn nožem. **61.** Herec ve zmatku seskočil z lóže dolů na jeviště a při pádu si zlomil levou nohu. **62.** Podařilo se mu nicméně vstát a kupodivu z divadla uniknout. **63.** Než zmizel, zakřičel ještě: „Jih je pomstěn!“ **64.** Podle jiných to bylo heslo státu Virginie „Sic semper tyrannis – Tak navždy tyranům.“ **65.** Před divadlem ještě udeřil muže držícího jeho koně a odcválal do noci. **66.** Zhruba v tu samou dobu se Powellovi podařilo proniknout do domu sekretáře Sewarda. **67.** Státník krátce předtím utrpěl vážná zranění při nehodě kočáru a byl upoután na lůžko. **68.** Powell se pod záminkou dodání léků dostal až do poschodí k Sewardovu pokoji. **69.** Sekretářův syn však pojal k neznámému návštěvníkovi podezření. **70.** Atentáčník se ho pokusil zastřelit revolverem, který naštěstí selhal. **71.** Nebohého muže pak bil pažbou, dokud se nezřítíl v bezvědomí na zem. **72.** Jeho sestra, která právě ošetřovala jeho otce, otevřela neprozřetelně dveře a Powell se s mohutným nožem v ruce vrhnul do Sewardova pokoje. **73.** Sekretář byl několikrát zraněn, ale nikoliv smrtelně. **74.** Život mu pravděpodobně zachránila pomůcka z kovu a kůže podpírající zraněný krk. **75.** Bez ní by mu Powell přeťal krční tepnu.

Příloha H: Analýza koordinačních vztahů – popularizační text z oboru historie

Věta č.	Koordinační skupina	Významový poměr	Druh spojení	Počet členů	Míra rozvíjení členů	Syntaktická platnost skupiny
7	znásilňování a zabíjení, či roztržení rodin	vylučovací	parataxe, či	2	k ₁ : několik k ₂ : rozvíjený	něk. přístavek
7	znásilňování a zabíjení	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přístavek
9	hospodářství a způsobu života	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvíjený	něk. přívlastek neshodný
10	morálně nepřístupné a hříšné	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvíjený k ₂ : holý	něk. přísudkové jméno
10	rozvoje svobodné práce dělníků a rozšiřování pozemků pro malé farmáře	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvíjený k ₂ : rozvíjený	něk. přívlastek neshodný
11	mezi stoupenci a odpůrci	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný
18	39% hlasů a většinu hlasů volitelů	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvíjený k ₂ : rozvíjený	něk. předmět
23	nejkrvavější a nejtragičtější	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný
26	přivést severní státy k vítězství, zajistit obnovu unie a zrušit otroctví	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : rozvíjený k ₂ : rozvíjený k ₃ : rozvíjený	něk. předmět
35	velkého a rozhodného	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek shodný

36	unesen, ale zavražděn	odporovací	parataxe, ale	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	zmnožená syntaktická pozice participia (přísudek slovesný složený)
37	kromě Lincolna i další členové jeho kabinetu	stupňovací	hypotaxe, kromě – i	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. podmět
42	Lincolna a Granta	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. předmět
45	prezidenta, viceprezidenta a sekretáře	slučovací	parataxe, a	3	k ₁ : holý k ₂ : holý k ₃ : holý	něk. přívlastek neshodný
47	předáním balíčku a vyřízením vzkazu v jejím hostinci za městem	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : rozvitý	něk. předmět
47	zbraně a munice	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. podmět
50	major Rathbone se snoubenkou	slučovací	hypotaxe, konstrukce S + Instr.	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý	něk. podmět
51	Prezident s chotí	slučovací	hypotaxe, konstrukce S + Instr.	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. podmět
57	jednoranným deringerem a nožem	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : rozvitý k ₂ : holý	něk. předmět
62	vstát a z divadla uniknout	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : rozvitý	něk. podmět
73	několikrát zraněn, ale nikoliv smrtelně	odporovací	parataxe, ale nikoliv	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. příslovečné určení, kombinace míry a způsobu
74	z kovu a kůže	slučovací	parataxe, a	2	k ₁ : holý k ₂ : holý	něk. přívlastek neshodný